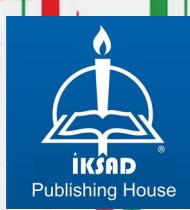

YENİ BAŞLAYANLAR İÇİN TEKNİK ANALİZE GİRİŞ ve MÜJDECİ MUM GRAFİKLERİ

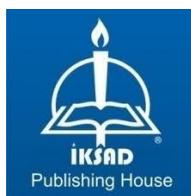
Dr. Ogün ŞEN

**YENİ BAŞLAYANLAR İÇİN
TEKNİK ANALİZE GİRİŞ
ve
MÜJDECİ MUM GRAFİKLER**

Dr. Ogün ŞEN

DOI: DOI: <https://dx.doi.org/10.5281/zenodo.14553546>

Copyright © 2024 by iksad publishing house

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, distributed or transmitted in any form or by any means, including photocopying, recording or other electronic or mechanical methods, without the prior written permission of the publisher, except in the case of brief quotations embodied in critical reviews and certain other noncommercial uses permitted by copyright law. Institution of Economic Development and Social Researches Publications®

(The Licence Number of Publicator: 2014/31220)

TÜRKİYE TR: +90 342 606 06 75

USA: +1 631 685 0 853

E mail: iksadyayinevi@gmail.com

www.iksadyayinevi.com

It is responsibility of the author to abide by the publishing ethics rules.

Iksad Publications – 2024©

ISBN: 978-625-378-094-4

Cover Design: İbrahim KAYA

December / 2024

Ankara / Türkiye

Size: 16x24cm

TEŞEKKÜR

Kitabın yayına hazırlaması aşamasında hiçbir destegini esirgemeyen sevgili eşim Nalan'a ve mesai arkadaşım Doç. Dr. Nuri ÖZTÜRK'e katkılarından ve gösterdikleri sabırдан dolayı teşekkürü bir borç bilirim.

ÖNSÖZ

Herkes birikimlerini korumak ister. Hatta bu birikimlerinin sadece korunmasının yetmeyeceğini düşünenler bazen risk içeren bazen de hiç risk içermeyen alternatif yatırımlara yönelik birikimlerinin bir an önce ve daha çok büyümесini isterler. Bunu başarmak için birçok yol olmasına rağmen bu kitapta sadece hisse senedi yatırımları ile birikimleri değerlendirmek için bilinmesi gereken en temel yol ve yöntemler anlatılmaya çalışılacaktır. Aynı bilgilerin diğer birçok yatırım aracı üzerinde de kullanılabilme özelliğine sahip olduğunun unutulmaması gereklidir. Örneğin döviz, altın, gümüş, kıymetli madenler, kripto paralar ve benzeri birçok yatırım aracı gibi.

Parasının değerini korumak, değer kaybetmeden ama üzerine de ekleme yapmadan kenarda beklemesini istemeyen her küçük yatırımcının hisse yatımlarına başlamadan önce ve başladıkten sonra bile öğrenmeleri gereken ve dikkat edilmesi gereken hususlar basite indirgenerek anlatılmıştır. Bazı teknik bilgileri öğrenmek, bunları kullanmak, grafikler ve ne anlattıkları konusunda ve bunların ne işaretler verdiği hangi sinyalleri nasıl ürettiği başlangıç düzeyinde olan için tüm yatırımcılar için anlatılmıştır. Emeklemeden yürümenin öğrenilemeyeceği gerçeği ile hareket etmeniz her daim menfaatinize olacaktır.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
TEŞEKKÜR	i
ÖNSÖZ	ii
İÇİNDEKİLER	iii
ÇİZELGELER DİZİNİ	vii
ŞEKİLLER DİZİNİ	viii
KISALTMALAR DİZİNİ	xii
YASAL UYARI	xiii
GİRİŞ	1
1. KAVRAMLAR	3
1.1. HİSSE SENEDİ	5
1.2. BORSADA HİSSE SENEDİ ALIP SATMANIN AMAÇLARI	5
1.3. SERMAYE KAZANCI	6
1.4. TEMETTÜ	6
1.5. TEMERRÜT	6
1.6. AÇIĞA SATIŞ	6
1.7. TREND	7
1.8. GAP	7
1.9. BEDELSİZ HİSSE SENEDİ	9
1.10. BEDELLİ HİSSE SENEDİ	9
1.11. RÜÇHAN	10
1.12. SPEKÜLASYON ve MANÜPLASYON	11
1.13. DİP ve ZİRVE FİYAT	11
1.14. PİYASA ve DEFTER DEĞERİ	12
1.15. FİYAT KAZANÇ ORANI	12
1.16. DESTEK ve DİRENÇ	13
1.17. BETA KATSAYISI	20
1.18. AYI ve BOĞA PİYASASI	21
1.19. DAVRANIŞSAL FİNANS	23
1.20. FIBONACCI	24
2. ANALİZLER	27
2.1. TEMEL ANALİZ	27
2.2. TEKNİK ANALİZ	28
2.2.1. Charles Dow ve Teorisi	28
2.2.1.1. Charles Dow ve Dow Jones	28
2.2.1.2. DOW Teorisi	30
2.2.2. Teknik Analizde Kullanılan Formasyonlar	35
2.2.2.1. Omuz-Baş-Omuz Formasyonu (OBO)	35

2.2.2.2. Ters Omuz-Baş-Omuz Formasyonu (TOBO)	36
2.2.2.3. Çanak Formasyonu	37
2.2.2.4. Ters Çanak Formasyonu	38
2.2.2.5. Fincan-kulp Formasyonu	39
2.2.2.6. Ters Fincan-kulp Formasyonu	40
2.2.2.7. V Formasyonu	41
2.2.2.8. Ters V Formasyonu	42
2.2.2.9. İkili Tepe Formasyonu	42
2.2.2.10. İkili Dip Formasyonu	43
2.2.2.11. Üçgen Formasyonları	44
2.2.3. Teknik Analizde Kullanılan İndikatörler ve Osilatörler	47
2.2.3.1. Hareketli Ortalamalar	48
2.2.3.2. Relative Strength Index – Göreceli Güç Endeksi (RSI)	50
2.2.3.3. CCI - Commodity Channel Index	51
2.2.3.4. ICHIMOKU	52
2.2.3.5. Momentum	54
2.2.3.6. Bollinger Bantları	55
3. GRAFİKLER	57
3.1. ÇİZGİ GRAFİKLER	57
3.2. ÇUBUK GRAFİKLER	57
3.3. MUM GRAFİKLER	59
3.3.1. TEMEL MUM	60
3.3.2. TEKLİ MUM TİPLERİ	61
3.3.2.1. Kısa Beyaz Mum (Boğa, Bullish)	61
3.3.2.2. Beyaz Mum (Boğa, Bullish)	61
3.3.2.3. Uzun Beyaz Mum (Boğa, Bullish)	62
3.3.2.4. Marubozu (Boğa, Bullish)	62
3.3.2.5. Açılan Marubozu (Boğa, Bullish)	63
3.3.2.6. Kapanan Marubozu (Boğa, Bullish)	63
3.3.2.7. Doji (Boğa, Bullish)	64
3.3.2.8. Beyaz Topaç Doji (Boğa, Bullish)	64
3.3.2.9. Uzun Doji (Boğa, Bullish)	65
3.3.2.10. Yusufçuk Doji – Dragonfly (Boğa, Bullish)	65
3.3.2.11. Çekiç – Hammer (Boğa, Bullish)	66
3.3.2.12. Ters Çekiç (Boğa, Bullish)	67
3.3.2.13. Kısa Siyah Mum (Ayı, Bearish)	67
3.3.2.14. Siyah Mum (Ayı, Bearish)	68
3.3.2.15. Uzun Siyah Mum (Ayı, Bearish)	68

3.3.2.16. Marubozu (Ayı, Bearish) _____	69
3.3.2.17. Açılan Marubozu (Ayı, Bearish) _____	69
3.3.2.18. Kapanan Marubozu (Ayı, Bearish)_____	70
3.3.2.19. Doji (Ayı, Bearish)_____	70
3.3.2.20. Siyah Topaç Doji (Ayı, Bearish) _____	71
3.3.2.21. Uzun Doji (Ayı, Bearish) _____	71
3.3.2.22. Mezartaşı Doji – Gravestone Doji (Ayı, Bearish) _____	72
3.3.2.23. Asılı Adam – Hanging Man (Ayı, Bearish) _____	72
3.3.2.24. Kayan Yıldız – Shooting Star (Ayı, Bearish) _____	73
3.3.3. İkili Mum Tipleri _____	73
3.3.3.1. Yutan Boğa - Bullish Engulfing (Boğa, Bullish) _____	74
3.3.3.2. Hamile Boğa - Bullish Harami (Boğa, Bullish) _____	75
3.3.3.3. Delen Mumlar Boğa - Bullish Piercing Line (Boğa, Bullish)	76
3.3.3.4. Değen Mumlar Boğa - Bullish Meeting Line (Boğa, Bullish)	77
3.3.3.5. Çakışan Dip Boğa – Bullish Matching Low (Boğa, Bullish)	78
3.3.3.6. Tepen Mumlar – Bullish Kicking (Boğa, Bullish) _____	79
3.3.3.7. Beyaz Asker – Bullish White Soldier (Boğa, Bullish) _____	80
3.3.3.8. Güvercin Yuvası – Bullish Homing Pigeon (Boğa, Bullish)	81
3.3.3.9. Doji Yıldızı – Bullish Doji Star (Boğa, Bullish) _____	82
3.3.3.10. Ters Çekiç – Bullish Inverted Hammer (Boğa, Bullish) _____	83
3.3.3.11. Yutan Ayı – Bearish Engulfing (Ayı, Bearish) _____	84
3.3.3.12. Hamile Ayı – Bearish Harami (Ayı, Bearish) _____	85
3.3.3.13. Kros Hamile Ayı – Bearish Harami Cross (Ayı, Bearish) _____	86
3.3.3.14. Kayan Yıldız – Bearish Shooting Star (Ayı, Bearish) _____	87
3.3.3.15. Kara Bulut – Bearish Dark Cloud Cover (Ayı, Bearish) _____	88
3.3.3.16. Doji Yıldızı – Bearish Doji Star (Ayı, Bearish) _____	89
3.3.3.17. Değen Mumlar – Bearish Meeting Line (Ayı, Bearish) _____	89
3.3.3.18. İnen Şahin – Bearish Descending Hawk (Ayı, Bearish) _____	90
3.3.3.19. Çakışan Tepe – Bearish Matching High (Ayı, Bearish) _____	91
3.3.3.20. Tepen Mumlar – Bearish Kicking (Ayı, Bearish) _____	92
3.3.3.21. Kara Karga – Bearish One Black Crow (Ayı, Bearish) _____	93
3.3.4. Üçlü Mum Tipleri _____	93
3.3.4.1. Sabah Yıldızı - Bullish Morning Star (Boğa, Bullish) _____	94
3.3.4.2. Doji Sabah Yıldızı - Bullish Morning Doji Star (Boğa, Bullish) _____	95

3.3.4.3. Terkedilmiş Bebek - Bullish Abandone Baby (Boğa, Bullish)	96
3.3.4.4. Üç Yıldız - Bullish Tristar (Boğa, Bullish)	97
3.3.4.5. Aşağı Kopan İki Tavşan - Bullish Downside Gap Two Rabbits (Boğa, Bullish)	98
3.3.4.6. Üçlü Vadı - Bullish Unique Three River Bottom (Boğa, Bullish)	99
3.3.4.7. Üç Beyaz Asker - Bullish Three White Soldiers (Boğa, Bullish)	100
3.3.4.8. Düsen Blok - Bullish Descent Block (Boğa, Bullish)	101
3.4. BORSA DÜŞERKEN PARA KAZANILABİLİR Mİ?	101
KAYNAKLAR	104
ÖZGEÇMİŞ	106

ÇİZELGELER DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 1: Fibonacci düzeltme seviyeleri _____	20
Tablo 2: DOW Teorisi ilk varsayımsal ortamlar _____	31
Tablo 3: DOW toplamlar üzerinden ortalamalar. _____	31
Tablo 4: DOW Teorisi – İlk güne göre ortalamalar. _____	32

ŞEKİLLER DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
Şekil 1: Grafik üzerinde GAP gösterimi (Url 2)	8
Şekil 2: Destek-Direnç temel görünümü.	13
Şekil 3: Dirençlerin destek haline dönüşümü.	14
Şekil 4: TUPRS muhtemel destek noktaları (Url 2).	15
Şekil 5: Destek noktalarının tepki verdiği seviyeler.	17
Şekil 6: Desteklerin direnç haline dönüşümü.	18
Şekil 7: Eski destek seviyelerinin direnç haline dönüşümü.	19
Şekil 8: Boğa-Ayı piyasalarının aynı grafik üzerinde gösterimleri.	22
Şekil 9: Matematikte ve doğada altın sarmallar.	25
Şekil 10: Fibonacci düzeltme seviyelerinin endeks üzerinde gösterimi.	26
Şekil 11: DOW ilk ortalamalar ve grafiksel gösterim.	32
Şekil 12: Ana trend-İkincil trend-günlük dalgalanmaların gösterimi.	34
Şekil 14: OBO genel gösterim.	36
Şekil 15: TOBO genel gösterim.	37
Şekil 16: TOBO ve OBO formasyonları birlikte gösterimi.	37
Şekil 17: Çanak formasyonu görseli.	38
Şekil 18: Ters Çanak formasyonu görseli.	39
Şekil 19: Fincan-kulp formasyonu gösterimi.	40
Şekil 20: Ters Fincan-Kulp formasyonu görseli.	41
Şekil 21: V formasyonu görseli.	42
Şekil 22: Ters V formasyonu görseli.	42
Şekil 23: İkili Tepe formasyonu görseli.	43
Şekil 24: İkili Dip formasyonu görseli.	44
Şekil 25: Simetrik Üçgen formasyonu görselleri.	45
Şekil 26: Alçalan Üçgen formasyonu görselleri.	46
Şekil 27: Yükselen Üçgen formasyonu görselleri.	47
Şekil 28: Hareketli ortalamalar 5-22 gün.	49
Şekil 29: Hareketli ortalamalar 20-50 gün.	50

Şekil 30: RSI düşen gösterge.	51
Şekil 31: RSI yükselen gösterge.	51
Şekil 32: CCI görseli.	52
Şekil 33: ICHIMOKU görseli	54
Şekil 34: Momentum görseli.	55
Şekil 35: Bollinger bandları görseli.	55
Şekil 36: Endeksin çizgi grafik ile gösterimi.	57
Şekil 37: Çubuk grafik temel görünüm.	58
Şekil 38: Endeksin çubuk grafik ile gösterimi.	59
Şekil 39: Yükselen ve düşen temel mumlar.	60
Şekil 40: Kısa Beyaz Mum (Yükseliş momu).	61
Şekil 41: Beyaz Mum (Yükseliş momu).	61
Şekil 42: Uzun Beyaz Mum (Yükseliş momu).	62
Şekil 43: Beyaz Marubozu (Yükseliş momu).	62
Şekil 44: Açılan Marubozu (Yükseliş momu).	63
Şekil 45: Kapanan Marubozu (Yükseliş momu).	63
Şekil 46: Doji (Yükseliş).	64
Şekil 47: Beyaz Topaç Doji (Yükseliş).	64
Şekil 48: Uzun Doji (Yükseliş).	65
Şekil 49: Yusufçuk Doji (Yükseliş).	65
Şekil 50: Çekiç (Yükseliş).	66
Şekil 51: Ters Çekiç (Yükseliş).	67
Şekil 52: Kısa Siyah Mum (Düşüş).	67
Şekil 53: Siyah Mum (Düşüş)	68
Şekil 54: Uzun siyah mum (Düşüş)	68
Şekil 55: Marubozu (Düşüş)	69
Şekil 56: Açılan Marubozu (Düşüş)	69
Şekil 57: Kapanan Marubozu (Düşüş)	70
Şekil 58: Doji (Düşüş)	70
Şekil 59: Siyah Topaç (Düşüş)	71

Şekil 60: Uzun Doji (Düşüş)	71
Şekil 61: Mezartaşı Doji (düşüş)	72
Şekil 62: Asılı Adam (Düşüş)	72
Şekil 63: Kayan Yıldız (Düşüş)	73
Şekil 64: Yutan Boğa (Yükseliş)	74
Şekil 65: Hamile Boğa (Yükseliş)	75
Şekil 66: Delen Mumlar (Yükseliş)	76
Şekil 67: Değen Mumlar (yükseliş)	77
Şekil 68: Çakışan Dipler (yükseliş)	78
Şekil 69: Tepen Mumlar (Yükseliş)	79
Şekil 70: Beyaz Asker (Yükseliş)	80
Şekil 71: Güvercin Yuvası (Yükseliş)	81
Şekil 72: Doji Yıldızı (Yükseliş)	82
Şekil 73: Ters Çekiç (Yükseliş)	83
Şekil 74: Yutan Ayı (Düşüş)	84
Şekil 75: Hamile Ayı (Düşüş)	85
Şekil 76: Kros Hamile Ayı (Düşüş)	86
Şekil 77: Kayan Yıldız (Düşüş)	87
Şekil 78: Kara Bulut (Düşüş)	88
Şekil 79: Doji Yıldızı (Düşüş)	89
Şekil 80: Değen Mumlar (Düşüş)	89
Şekil 81: İnen Şahin (Düşüş)	90
Şekil 82: Çakışan Tepeler (Düşüş)	91
Şekil 83: Tepen Mumlar (Düşüş)	92
Şekil 84: Kara Karga (Düşüş)	93
Şekil 85: Sabah Yıldızı (Yükseliş)	94
Şekil 86: Doji Sabah Yıldızı (Yükseliş)	95
Şekil 87: Terkedilmiş Bebek (Yükseliş)	96
Şekil 88: Üç Yıldız (Yükseliş)	97
Şekil 89: Aşağı Kopan İki Tavşan (Yükseliş)	98

Şekil 90: Üçlü Vadi (Yükseliş) _____	99
Şekil 91: Üç Beyaz Asker (Yükseliş) _____	100
Şekil 92: Düşen Bloklar (Yükseliş) _____	101

KISALTMALAR DİZİNİ

BİST	Borsa İstanbul
CCI	Commodity Channel Index
F/K	Fiyat kazanç Oranı
OBO	Omuz Baş Omuz
PD/DD	Piyasa Değeri Defter Değeri
RSI	Relative Strength Index
THY	Türk Hava Yolları
TOBO	Ters Omuz Baş Omuz
TUPRS	Tüpraş A.Ş.
WSJ	Wall Street Journal

YASAL UYARI

Burada yer alan teknik analiz ve onunla ilgili diğer bilgi ve yorumlar mevcut yazarın ve kaynakçada belirtilen diğer yazarların görüş, aktarım ve fikirleri olup yatırım tavsiyesi niteliğinde değildir. Yatırım tavsiyeleri ve danışmanlık hizmetleri yetkili lisanslı kişi ve kuruluşlar tarafından verilmektedir. Bu kitapta yer alan bilgilere göre yatırım kararı vermeniz durumunda, risk tercihlerinize ve bekłentilerinize uymayan sonuçlar ile karşılaşabileceğinizi unutmayın.

GİRİŞ

İnsanların geneli merak duygusu olan canlılardır. Geleceği bilmenin kendileri için fırsat yaratacığını düşünmeleri de gayet normal insan davranışıdır. İzlediğimiz birçok filmde zamanda yolculuk yapanların gelecekteki bazı bilgilerle (şans oyunları sonuçlarını, spor karşılaşmaları sonuçlarını önceden bilmek gibi) geçmişe dönerek zengin olmayı ve geleceklerini değiştirmeye çalışıklarını görmüşlüğümüz vardır. Buradaki gelecekten kasıt, uzun yıllar sonrası olabileceği gibi ertesi gün, hafta, ay ya da çok daha kısa zaman beklentileri de olabilir.

İnsanlar meraklarını gidermek için çeşitli yöntemler kullanılır. Okuyarak öğrenmek, araştırma yapmak, kaynakları taramak, sormak, soruşturmak ve hatta fal baktırmak bile bu yöntemlerin arasında yer alır.

Finans dünyasında geleceği bilmek ise bilebilen ya da tahmin edebilen yatırımcılara büyük avantaj sağlayacaktır. Bu sebeple finans piyasalarının gelişiminden beri bir sonraki hareketi tahmin etmeye yönelik çok farklı çalışmalar ortaya koyulmuştur. En çok bilinen tahminleme yöntemleri temel ve teknik analizdir. Bu ikisi arasında daha çok kullanılan ve tercih edileni gelişen bilgisayar teknolojileri sayesinde teknik analiz olmaya başlamıştır. Teknik analiz aslında finans piyasasında geçmiş hareketlere ve trende bakarak gelecek hareketlerini tahmin etmeye odaklanan bir yöntemdir.

Teknik analizde ileri sürülen ya da inanılan görüş ise bir finansal enstrümanın gelecekte de geçmiştekine benzer hareketler sergileyeceğidir. Bir bakıma tarih tekerrürden ibarettir inancına dayanır. Bu görüşü destekleyen birçok grafik ve analiz sunabilsek de aynı şartlar altında faktı sonuçlar doğurabilen yani bekleninin tersine hareket eden grafiklerde sunabiliriz. Doğrulayan grafikler bu metodların %100 doğruluğunu kanıtlamadığı gibi tersine çıkan grafiklerde bu bilgi ve yöntemlerin çöp olduğu anlamına gelmez. Çünkü temel ve teknik analizlerin sonuçlarını tahmin etmeye yarayan sağlam verilerden başka, onları beklenenden az veya çok, ters veya aynı yönde etkileyebilecek çok değişik etmenlerde vardır. Bunlar genel ekonomik durum, pandemiler, siyasi konjonktür, politik tercihler ve yönetimler, ülkeler arası siyasi ilişkiler, çatışmalar ve savaşlar olabileceği gibi yatırımcının psikolojisi vb. beklentilerin gerçekleşmemesine sebep olabilmektedir. Bu sebeple teknik analiz ve diğer analiz yöntemlerini kullanan her yatırımcı hepsini göz önüne

almak durumundadır. Ayrıca yatırımcılar duygusal kararlar yerine rasyonel kararları verebildiği sürece daha başarılı olacaklardır.

1. KAVRAMLAR

Borsada işlem yapacak, yeni başlayan yatırımcıların sıkılıkla karşılaşacağı ve bilmesi gereken önemli kavramlar vardır. Bu kavramlarlarındaki temel bilgilere sahip olmak ve genel kabul görmüş kurallara göre hareket etmek bir yatırımcının normal şartlarda para kazanabilmesine veya birikimlerini koruyabilmesine yardımcı olmaktadır.

Genel kabul görmüş kurallar sayıca fazla olmakla birlikte, en faydalı olanları şunlardır;

- Yatırım yapmadan önce borsanın temel dinamiklerini öğrenin.
- Yatırım kararı alınacak hisse senedi seçiminde, kulaktan duyma bilgiler yerine temel ve teknik analiz bilgilerinden ya ikisini de ya da herhangi birisini kullanmak daha başarılı sonuçlar verecektir.
- Yatırım yapılacak şirketlerin hakkında raporlar okuyun ve bilgi toplayın, kısacası şirketi tanıyın.
- Yatırım kararı alınırken bir strateji belirleyin. Stratejiniz bir vade belirlenerek, hedef fiyat tespit edilerek veya her ikisi de dikkate alınarak oluşturulabilir. Seçilen plana sadık kalınmalıdır. Seçilecek vadeler kısa, orta veya uzun olabilir.
- Piyasalarda oluşabilecek ani dalgaların malarda sakin kalınmalı panik yapılmamalıdır.
- Kredili işlem yapılmamalıdır.
- Bilgisayarlar aracılığı ile işlem yapan algoritma robotları gibi en dip seviyeden almak ve en zirve fiyatından satmak gibi gerçeğe uzak bekłentilerden kaçının.
- Daldaki 5 kuş yerine cepteki 2 kuş felsefesine uyararak, dönem dönem karlarınızı realize edin.
- Uzman yatırımcı veya kurumların kullandığı stoploss (zarar kes) taktiği yeni başlayan yatırımcılar için pek önerilmese de bu konuda bilgi sahibi olmaya ve bu taktiği kullanmaya gayret edin. Stoploss kullanmayacak yatırımcıların finansal güçlerine göre fiyatı düşen hisse senetlerinde daha aşağıdaki fiyatlardan alım yapmaya devam ederek ortalama maliyet fiyatlarını aşağı çekmeye çalışmaları da diğer bir seçenekdir.

- Hedef fiyatların paranın zaman değeri de göz önüne alınarak seçilmesi önemli bir konudur. Örneğin 1,50 liraya alınmış olunan hisse senedi için hedef satış fiyatının 1,65 lira olduğunu varsayılmıştır. Aylık enflasyon oranında %5 olduğunu kabul edelim. Hisse senedinin hedef fiyatına ulaşmasında oluşacak sermaye kazancı 0,15 lira olacak ve bu da %10'luk bir sermaye kazancı anlamına gelecektir. Hedef fiyatına ulaşmak 3 aydan uzun sürdüğü takdirde, yaklaşık olarak %15 enflasyon kaynaklı değer kaybı söz konusu olacağı için aynı dönemde kazanılacak %10'luk getiri yeterli olmayacağından emin olabiliriz. Başka bir örnek olarak da hisseyi elinde 6 ay boyunca tutmayı planlayan bir yatırımcıyı ele alalım. Yine aylık enflasyonun %5 olduğu ve hisse senedi fiyatının 1,50 lira olduğunu kabul edelim. 6 aylık vade planını beklerken, hisse alımından sonra geçen 2,5 aylık süre içinde hisse fiyatının 1,80 lira fiyatına gelmesi durumunda, geçen süre içinde elde edilen sermaye kazancının enflasyon oranına ve piyasada oluşan mevduat faizlerine göre oldukça fazla olması durumunda satış tarihini öne çekmek mantıklı bir davranıştır.
- Hisse senedi alımı için ayrılması düşünülen paranın tamamının tek seferde ve tek bir hisseye yatırılmaması gereklidir. Hisse çeşitlendirmesi riskleri dağıtmak açısından önemli iken paranın tamamının yatırıma yönlendirilmemesi konusu da ani düşüş ve değer kayıplarında aynı hisseye daha düşük fiyattan alım yapmak için veya başka fiyatı düşen hisselerden alabilemek için bekletilmelidir.
- Bir hissedan ne kadar çok para kazandıklarını anlatanların hikayelerine inanıp gerçeklerden uzaklaşmayın. Aynı kişi o kadar çok parayı kazanana kadar ne kadar çok kaybettigini size muhtemelen anlatmayacaktır. Kendi planınıza sadık kalın ve dolaşan efsanelere ya da gerçek üstü hikayelere inanmayı bırakın.
- Borsa konusunda, temel ve teknik analiz konusunda sürekli yeni bilgiler öğrenmeye çalışın, bilgi daima güptür.
- Her ne kadar bilgiye sahip olursanız olun bazen de şans faktörünün devreye girebileceğini unutmayın. Doğru zamanda ve doğru fiyatta aldığınız hissedan sonra doğabilecek olağanüstü durumları tahmin edemezsiniz. Eğer sizin alım kararınızdan sonra şirket bazlı ya da genel ekonomi bazlı kötü bir olay yaşandıysa bunda sizin hatarınız yoktur.

- Sattiğiniz hisse senedi siz sattıktan sonra yükselmeye devam ederse üzülmeyin, sadece kazandığınız miktara sevinmeyi tercih edin.
- Doğru zamanda en iyi analizleri yapıp en uygun şartlarda aldığınız hisse senedi yerinde sayıyorsa bunda sizin kabahatiniz yoktur. Manipüle edilen bir hisse olduğunu bazen sadece satın alındıktan sonra öğrenebilirsiniz.
- Piyasadaki her tahmin her bekleni umulduğu gibi çıkmayabilir. Bunun birçok sebebi olabilir. Zaten her iyi analiz beklenen tüm sonuçları verseydi, teknik-temel analiz uzmanlarının hepsi zengin olurdu ve size asla “Ali Baba ve 40 Haramiler” masalındaki mağaranın yerini söylemezlerdi. Madem onlarda her şeyi bilmiyorlar diyerek yazı tura atıp hisse senedi seçmeyeceğinize göre bilgiye ve analize güvenmeye devam edin. Daha iyi bir yol bulana kadar mevcut bilimsel metodlar güveneceğiniz tek kaledir.

1.1. HİSSE SENEDİ

Kitabımızın hedef okuyucuları açısından, borsada alınıp satılabilen şirket paylarına hisse senedi denir. Hisse senedini elinde bulunduranlara da hissedar denilir. Borsa da alım satım yapan her yatırımcı aynı zamanda işlem yaptığı şirketlerin hissedarıdır ya da başka bir deyişle şirketin ortağıdır.

Hisse senedi yerine menkul kıymet denildiğini de duyabilirsiniz. Menkul kelimesi hukukta bir yerden bir yere taşınabilir mallara verilen addır. Hisse senedi de taşınabilecek bir mal olduğuna göre aynı şekilde adlandırılmasında bir yanlışlık yoktur. Bilinen birçok menkul kıymet olsa da kitabımızın odak noktası hisse senetleri olacaktır. Diğer menkul kıymetlerin genelinde de burada hisse senetleri için anlatacağımız şeylerin çoğu geçerli olacaktır.

1.2. BORSADA HİSSE SENEDİ ALIP SATMANIN AMAÇLARI

Borsadaki bir hisse senedi yatırımcısının tek bir amacı vardır o da para kazanmaktır. Hisse senedi alım satım sonucunda 2 tür kazanç elde edilebilir. Bunlardan birisi hisse senedinin zaman içindeki fiyatının artışından

kaynaklanan sermaye kazancı, ikincisi ise şirketin elde ettiği karlardan dağıtılarak ortakların payına düşen temettü kazancıdır.

Sermaye kazancı temettü kavramı aşağıdaki başlıklarda ayrıca açıklanmıştır.

1.3. SERMAYE KAZANCI

Alınan hisse senedinin fiyatının, alış fiyatının üzerine çıkması ile oluşan pozitif farktan doğan kazanca sermaye kazancı denilmektedir. Örneğin 125,50 liraya aldığınız hisse senedinin aynı gün veya daha sonraki günlerden birinde fiyatının 140 lira olması halinde, $140 - 125,50 = 14,50$ lira sermaye kazancı elde edilmiş olunur.

1.4. TEMETTÜ

Kelime anlamı olarak kâr payı demektir. Hisse sahiplerine, dönem karından veya ayrılmış yedek akçelerden şirket genel kurulu kararı ile ödenen rakamdır. Dağıtilacak temettü tutarı ile sahip olunan hisse adedi çarpılarak hesaplanır. Açıklanan temettü dağıtım tarihine göre T+2'de hesaplara geçer. T+2 kavramı iki işlem günü sonra anlamına gelir. Örneğin 0,25 lira net temettü dağıtilacağı söylemiş ve elinizde bu hissededen dağıtım gününde 100 lot var ise, $100 \times 0,25 = 25$ lira kâr payı 2 işlem günü sonra hesaplarınıza yatırılacak demektir. Temettü tutarı tek seferde ödenebileceği gibi genel kurul kararına göre birkaç taksit halinde de ödenebilmektedir.

1.5. TEMERRÜT

Hukukta bir borcun yerine getirilmemesi haline verilen addır. Kredili işlem yapan yatırımcıların T+2 gününde satın almış olduğu hisse senedinin parasını yatıramaması halinde temerrüde düşmüş sayılır. Yatırmadığı gün ve devam eden günlerde hesabına temerrüt faizi işletilir.

1.6. AÇIĞA SATIŞ

Fiyatların düşeceğini öngörerek, sahip olunmayan hisselerin çalışılan kurumdan ödünç alarak satılmasıdır. Fiyatların düşmesi ile birlikte geri alım yaparak ödünç alınan hisselerin iade edilmesine dayanan bir borsa stratejisidir (Url 1)

1.7. TREND

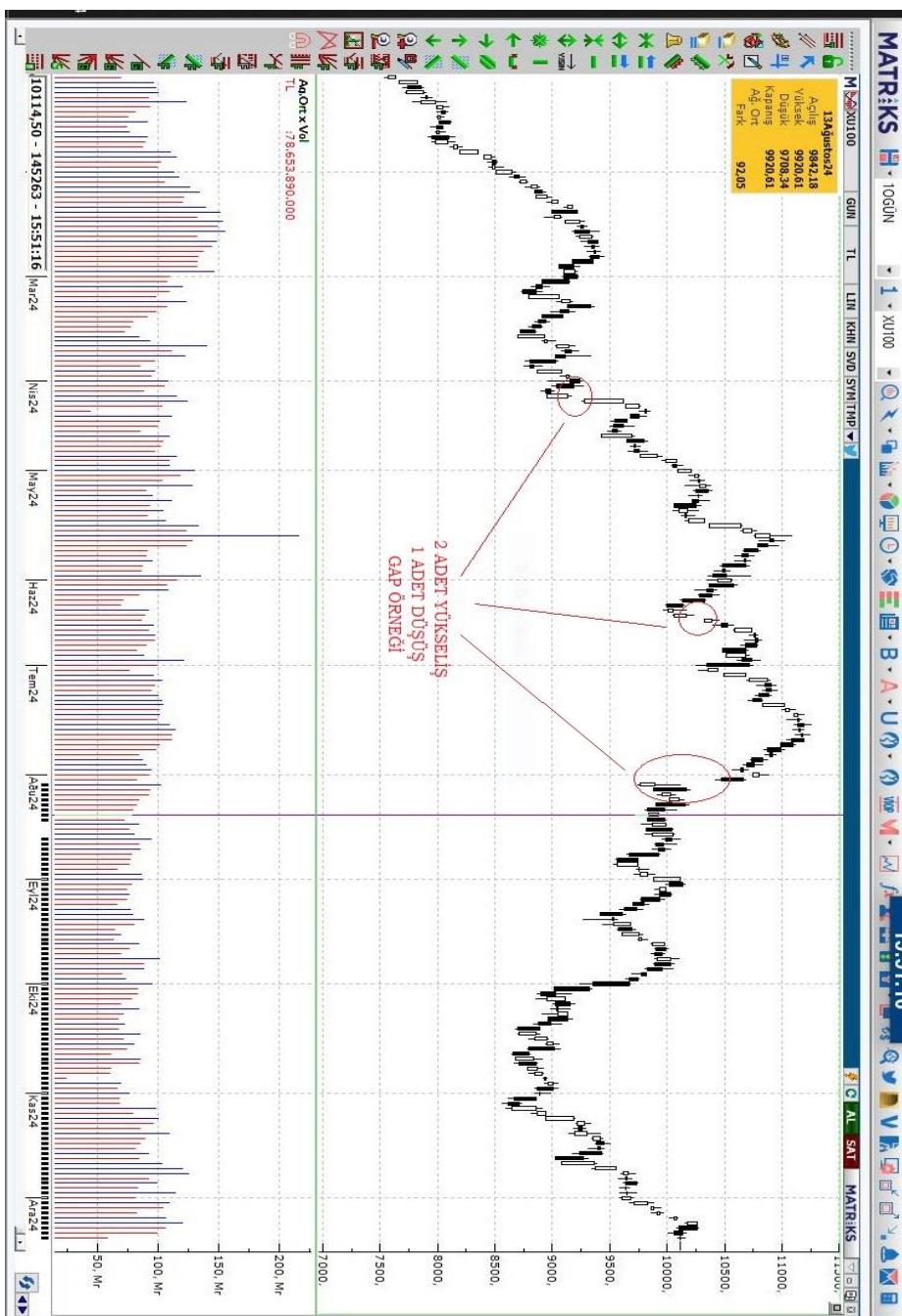
İngilizcedeki kelime anlamı eğilim olan bir kavramdır. Finans dünyasındaki ve gerçek hayatı anımları olarak da birbirine benzerlik göstermektedir. Genel anlam olarak toplumsal davranış biçimini olan bu terim para ile ifade edilen ürünlerde de fiyatların yönü anlamında kullanılmaktadır. Kitabımızın konusu açısından ele alındığında ise fiyatların seyir yönü anlamında kullanmak en doğrusudur. Kısa, orta ve uzun vadeli olarak çeşitleri vardır. Fiyatlar açısından ele alındığında ise alçalan, yükselen ve yatay olarak da 3 çeşide ayrılabilir.

Piyasalar açısından ele alındığında kısa vade birkaç günden birkaç aya kadar süren dönemleri kapsarken, orta vade denilen dönem birkaç aydan 1 yıla kadar olan süreleri kapsamaktadır. Uzun vade genellikle 1 ila 5 yıl arasında kalan süreleri karşılamak için kullanılan bir kavramdır.

1.8. GAP

İngilizce keline anlamı olarak açıklık olan bu kavram, borsa da endeks veya hisse senedi fiyatlarında oluşan boşluk anlamına gelmektedir. Gap'ler aşağı yönlü ve yukarı yönlü olabilir. Piyasalarda veya hisselerde oluşan boşlukların genel kabul olarak (istisnalar hariç) zamanla kapatılacağı yönünde fikir birliği vardır (Sarı, 2001). Gap oluşumuna büyük haber akışlarının sebep olduğu söylenebilir. Örneğin elinizdeki hisse senedinin seans kapanış fiyatının 10 lira olduğunu varsayıyalım. Seans yeniden açılana kadar gelen bir olumlu haber ile hissenin fiyatının 10,65 lira fiyatla işleme başlaması gap yaptı anlamına gelir. Tam tersi bir örnek olarak da bu hisse senedinin 10 liralık seans kapanış fiyatından sonra seans açılmadan önce fabrikalarında yangın çıktığı ve oluşan maddi zararın büyük olduğu kamuoyuna bildirilirse bu sefer de hisse 9,20 lira fiyatın açıldığından yine gap yapmış olur.

Aşağıdaki şekilde “BİST xu100” grafiği üzerinde 3 adet GAP oluşumu örnek olarak gösterilmiştir.

Şekil 1: Grafik üzerinde GAP gösterimi (Url 2)

1.9. BEDELSİZ HİSSE SENEDİ

Şirketin hali hazırda bulunan hissedarlara hisse senedi dağıtarak yaptığı sermaye artırımından hisse sahiplerine düşen kısımdır. Bu şekilde yapılan sermaye artırımları vergi avantajı sağladığı için şirketler tarafından tercih edilebilir. Bedelsiz sermaye artırımı sonucunda şirketin piyasa değeri değişmez.

ÖRNEK: Elinizde 20 lot hissesi olan şirket, %200 bedelsiz sermaye artırımı yapacağını ilan etmiş ise, size hiçbir para ödededen 40 adet daha aynı hisse senedinden geleceği ve toplam 60 adet hisse senediniz olacağı anlamına gelir. Fakat fiyatı örneğin 6 lira olan 20 adet hisseniz bedelsiz hisse senedi verdiği gün işlemlere 2 lira ile başlayacağı için toplam tutar olarak herhangi bir kazancınız veya kaybınız olmayacağından emin olabilirsiniz.

$$\begin{aligned}20 \text{ lot} \times 6 \text{ lira} &= 120 \text{ lira iken bedelsiz sermaye artışından sonra} \\60 \text{ lot} \times 2 \text{ lira} &= 120 \text{ lira olmaya devam edecektir.}\end{aligned}$$

1.10. BEDELLİ HİSSE SENEDİ

Şirketlerin sermaye yapılarını güçlendirmek ve doğan sermaye ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla mevcut hissedarlara para karşılığında verdiği hisse senedidir. Ödenecek tutar hisse senedinin nominal değeri üzerinden yapılır ve genellikle birçok hissenin nominal değeri 1 liradır. İlk bakışta şirketin paraya ihtiyacı olmasından dolayı kötü bir durum olarak algılansa da şirket kasasına para gireceği ve sermayesi güçleneceği için olumlu bir durumdur.

ÖRNEK: Adedini 4 liradan almış olduğunuz ve fiyatı hala 4 lira olan hisse senedinden elinizde 200 adet olduğunu varsayıyalım. Şirket %100 bedelli sermaye artışı kararı aldığına açıklarsa;

$$200 \times \%100 = 200 \text{ adet bedelli sermaye artırımına katılabileceğiniz}\newline\text{anlamına gelir ve}$$

$200 \times 1 \text{ lira} = 200 \text{ lira daha para yatırmanız gerekecektir. İlk başta}\newline\text{ödediğiniz}$

$200 \text{ adet} \times 4 \text{ lira} = 800 \text{ liraya karşılık bedelli hisse senedi paylarınız}\newline\text{içinde}$

$$200 \text{ adet} \times 1 \text{ lira} = 200 \text{ lira daha ödeyerek, toplamda}$$

$800+200 = 1000$ lira ödemmiş olarak;
400 adet hisse senediniz olacaktır.

1.11. RÜCHAN

Kelime anlamı olarak üstünlük, yeğlik olan bu kavram hisse senetleri için kullanıldığından öncelik hakkı anlamına gelir. Rüchan hakkı bedelli sermaye artışı durumunda ortaya çıkar. Mevcut hisse sahiplerine öncelikli olarak katılma hakkı tanır. Rüchan hakkı kullanım süresi boyunca borsa üzerinden satılarak bedelli sermaye artırımına katılmayacağı gibi, satmayarak sahip olunan rüchan hakları adedi kadar nominal değer ödeyerek ilave yeni hisse senedine de sahip olunabilir. Bedelli sermaye artış oranına göre yapılan hesaplamalar sonucunda, bedelli sermaye artışının başladığı gün eski hisse senetlerinin ve rüchan kodlu hisse senetlerinin fiyatları duyurulur. Rüchan tahtası açık kaldığı sürece oluşan fiyatlardan işlem görürken sermaye artırımına katılım süresi dolduğu gün rüchan kodlu senetlerin işlemi de sonlandırılır. Hissedar rüchan hakkı bedellerini ödeyerek sermaye artırımına katılır veya bu bedeli ödemeyerek hakkının yanmasına izin verebilir. Rüchan kodlu hisse senetlerinin işlem tahtasında satılmaması ve rüchan bedelinin ödenmeyerek hakkın yakılması zarar oluşturan bir durumdur. Genellikle bedelli sermaye artırımına katılır veya ilave bedel ödeyip yeni senet satın almak istemeyen yatırımcılar izin verilen süreler içinde rüchan kodlu hisselerini satarak zarar etme ihtimallerini ortadan kaldırabilirler.

ÖRNEK: ABC kodlu hisse senedinden elinizde 100 adet var ve şirket %100 bedelli sermaye artışı kararı aldı. Sermaye artışının başladığı tarihte hesaplarınızda 100 adet ABC kodlu hisse senedi ve 100 adet ABC.R kodlu hisse senedi olacaktır. Açıklanan tarihler arasında elinizdeki bu ABC.R kodlu hisse senetlerini satabileceğiniz gibi;

$$100 \times 1 \text{ lira} = 100 \text{ lira}$$

hesabınıza yatırarak bedelli sermaye artırımına katılacağınızı bildirirseniz, ABC.R kodlu hisse senetleri ABC kodlu hisse senedine dönüşerek elinizde 200 adet ABC hisse senedi olmasını sağlayabilirsiniz.

1.12. SPEKÜLASYON ve MANÜPLASYON

Spekülasyon fiyat değişimlerinden faydalananarak kar elde etmek amaçlı yatırım faaliyetidir. Daha çok, ucuzken alıp pahalı iken satmak mantığına dayanır. Bir çeşit fırsatçılık sayıldığı için sempatik sayılmayan bir kavram olsa da aslında tüm yatırımcıların da yapmak istediği eylemdir. Amaç her zaman daha ucuza alıp daha pahalıya satmak olduğu için her yatırımcı da bir spekülatör sayılabilir. Nihayetinde herkesin amacı kazanç elde etmektir.

Manipülasyon temel olarak insan düşünce, davranış ve kararları üzerinde kontrol oluşturmak amaçlı yapılan yaniltıcı, aldatıcı ve baskı ile oluşturulan eylemlerdir. Manipülasyon da spekülasyon gibi kazanç elde etmek amaçlı bir eylem olsa da hem ahlaki hem de yasal değildir. Çünkü manipülasyonda fiyatlar ve işlem hacimleri üzerinde suni bir algı oluşturularak aldatıcı hareketler kasıtlı olarak yapılır. Suç olarak kabul edildiği için tespit edildiği takdirde ceza uygulanabilmektedir.

Örneğin degersiz bir arazinin yanından yol geçeceğini ve değerinin artacağını önceden haber alan bir yatırımcı, haber yayılmadan bu arazileri ucuz fiyatla toplarsa bu kişi bir spekülatör olur. Aynı kişi değer artış haberi yayıldıktan sonra “yeni planda oradan yol geçmeyeceği” ve arazilerin yine degersiz kalacağı yalanını yayarak kalan ucuz arazileri veya artık değerinin artmayacağı düşünen arazi sahiplerinin arazilerini de satın almaya devam ederse bu kişide manipülatör olur. Her iki kavramda yatırımcılar tarafından sempatik sayılmayan kavamlardır.

1.13. DİP ve ZİRVE FİYAT

Dip fiyat bir hisse fiyatının ya seçilen dönem içerisinde ya da bütün zamanlarda gördüğü en düşük fiyat denir. Zirve fiyat da yine ya seçilen dönemde veya bütün zamanlarda gördüğü en yüksek fiyatı ifade eder. Bütün yatırımcıların hayali olsa da bir hisseyi en dip fiyattan alıp en zirve fiyatına satmak genellikle çok zordur. Bu sebeple yatırımcıların dip fiyat yerine ona yakın bir yerden almaları, zirve fiyat yerine de yine ona yakın bir yerden satmaları tavsiye edilir. Dip ve zirve fiyat hassasiyeti seçilecek yatırım vadesine göre ayrıca belirlenen bir değerdir. Çünkü günlük alım satım yapan bir yatırımcının bir hisseyi 3,63 lira fiyat ile 3,60 lira fiyattan alması değişik fırsatlar sunarken, aynı hisseyi elinde 3 yıldan fazla tutmayı düşünecek bir yatırımcı için 3,55 fiyattan ya da 3,70 fiyattan alması çok şeyi

değiştirmeyecektir. Bu vesileyle vade açısından bakıldığından dip ve zirve fiyatlar göreceli bir kavramdır da diyebiliriz.

1.14. PIYASA ve DEFTER DEĞERİ

Piyasa değeri bir hissenin borsada o anda alınıp satıldığı fiyata denir. Piyasa değeri aynı zamanda şirketin borsadaki toplam değerini ifade eder.

$$PD \cdot DD = \frac{\text{PiyasaDeğeri}}{\text{Defterdeğeri}}$$

Defter değeri ise şirketin bilançodaki rakamlarına göre bulunan bir değerdir. Yani şirketin bilançoda görünen özsermayesini hisse sayısına bölerek elde edilir. Bulunan bu değere rağmen borsada şirketin hisse fiyatları bu değerin altında veya üzerinde olabilir.

Bu iki değerin birbirine oranlanması yolu ile elde edilen PD/DD katsayısı yatırımcılar açısından oldukça önemlidir. Bu oranlama sayesinden elde edilen rakam 1'den küçük olduğu zaman şirketin hisse fiyatının ucuz olduğu, 1'den büyük olduğu zaman ise pahalı olduğu anlamında yorumlanabilmektedir. Tek bir şirket katsayısına bakarak karar vermek sakıncalı olabileceği için sektörde aynı alanda faaliyet gösteren diğer şirketlerin katsayıları ile kıyaslanması da ayrıca önem taşımaktadır.

Bu katsayıdan diğer bazı katsayılar (örneğin Fiyat/Kazanç) ile kullanıldığından daha faydalı olacağı için tek başına değerlendirme kriteri olarak ele alınmaması tavsiye edilir. Teknik ve temel analizde kullanılan çok çeşitli çarpanlardan birisidir.

1.15. FİYAT KAZANÇ ORANI

Bir hisse senedinin piyasa fiyatının, hisse başına net kar rakamına bölünmesi ile edilen bir temel ve teknik analiz katsayısidır. Diğer katsayılar ve çarpanlar gibi tek başına çok fazla anlam ifade etmiyor olsa da hisse senedinin ucuz mu pahalı mı olduğu konusunda fikir edinmemizi sağlar.

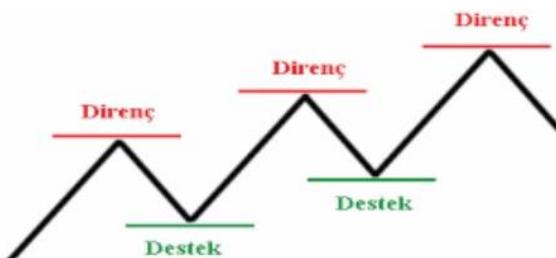
$$\text{fiyat kazanç oranı} = \frac{\text{Mevcut hisse fiyatı}}{\text{Hisse başına kar}}$$

Değişik yorumlara göre de farklı tanımlamalar bu yapılan bu çarpan, kaç yıllık kar ile hisse fiyatına ulaşabileceğinin yorumlanması da izin vermektedir. Örneğin fiyatı 10 lira ve hisse başına karı 2 lira olan bir hissenin $10/2=5$ katsayı ile şirket hissesinin kendisini kaç yılda amortı edebileceği şeklinde yorumlanmaktadır. Verdiğimiz bu sayısal örneğe göre de 5 yıl içinde kendini amortı edebileceği söylenmektedir.

Bu F/K oranından çıkarılabilen bir başka anlamda bu hissededen 1 lira kazanabilmek için kaç lira bağlamak anlamına geldiği şeklidir. Yukarıda sayısal örneğe göre ele alırsak, 5 katsayı ile 1 lira kazanabilmek için bu hisseye 5 lira yatırılması yeterlidir anlamı çıkmaktadır. Süre olarak bakıldığından da bu 5 liranın 1 yıl süreyle yatırılması ile 1 lira kazanabileceği anlamındadır. Bu oran PD/DD oranı ile kullanıldığında daha anlamlı olduğu düşülmektedir. Oranın küçük olması tercih edilen durumdur.

1.16. DESTEK ve DİRENÇ

Teknik analizde, fiyat seviyeleri hakkında yatırımcıya alım satım kararlarında ışık tutabilen iki ayrı kavramdır. Çalışma prensibi olarak birbirlerini benzediklerini düşünmek hiç de yanlış değildir. Yükselişte veya düşüşte fiyatların zorlanacağı ya da duracağı ara duraklar bazen de son duraklar olarak da varsayımda fayda vardır. Destek kavramı fiyatların düşüşünde, direnç kavramı da fiyatların yükselişinde kullanılır. Destekler ve dirençler kesin bir fiyat noktası değil sadece bir bölgedir (Ponsi, 2007, s.20). Basit görünümde destek ve direnç kavramı Şekil 2'de verilmiştir.

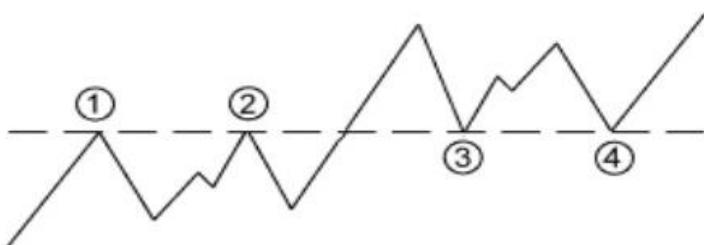

Şekil 2: Destek-Direnç temel görünümü.

Destek: Fiyatların düşüşe başladığında durabileceği veya tepki verebileceği seviyeye denilmektedir. Aynı zamanda fiyatlar için bir dip noktası olan destekler belli bir vadeyi ya da tüm zamanları kapsayabilir. Bu bir hissenin

birçok destek noktası olabileceği anlamına gelir. Düşüşte olan fiyatların destek noktasına geldiğinde alıcıların tepki vermesi ile düşüşün durabileceği daha sonrasında da yatay bir seyir veya tekrar yükselişe çıkabileceği anlamı çıkarılır. Düşüşün destek seviyesinin altına sarktığı durumlarda satışların hızlanabileceği ve daha aşağı seviyelere kadar gidebileceği veya bir sonraki destek noktasına kadar geri çekilebileceği anlamı da çıkarılabilir.

Destek noktalarını grafiklerde bulabilmenin temel prensibi, genellikle en son yükseliş trendinin başladığı seviyelere bakmaktır. Bazen destek noktaları, önceki dönemlerden herhangi birisinde fiyatların yükselişi sonlandırip yeniden düşmeye başladığı noktalar da olabilir. Bunu anlatan Şekil 3 aşağıda verilmiştir.

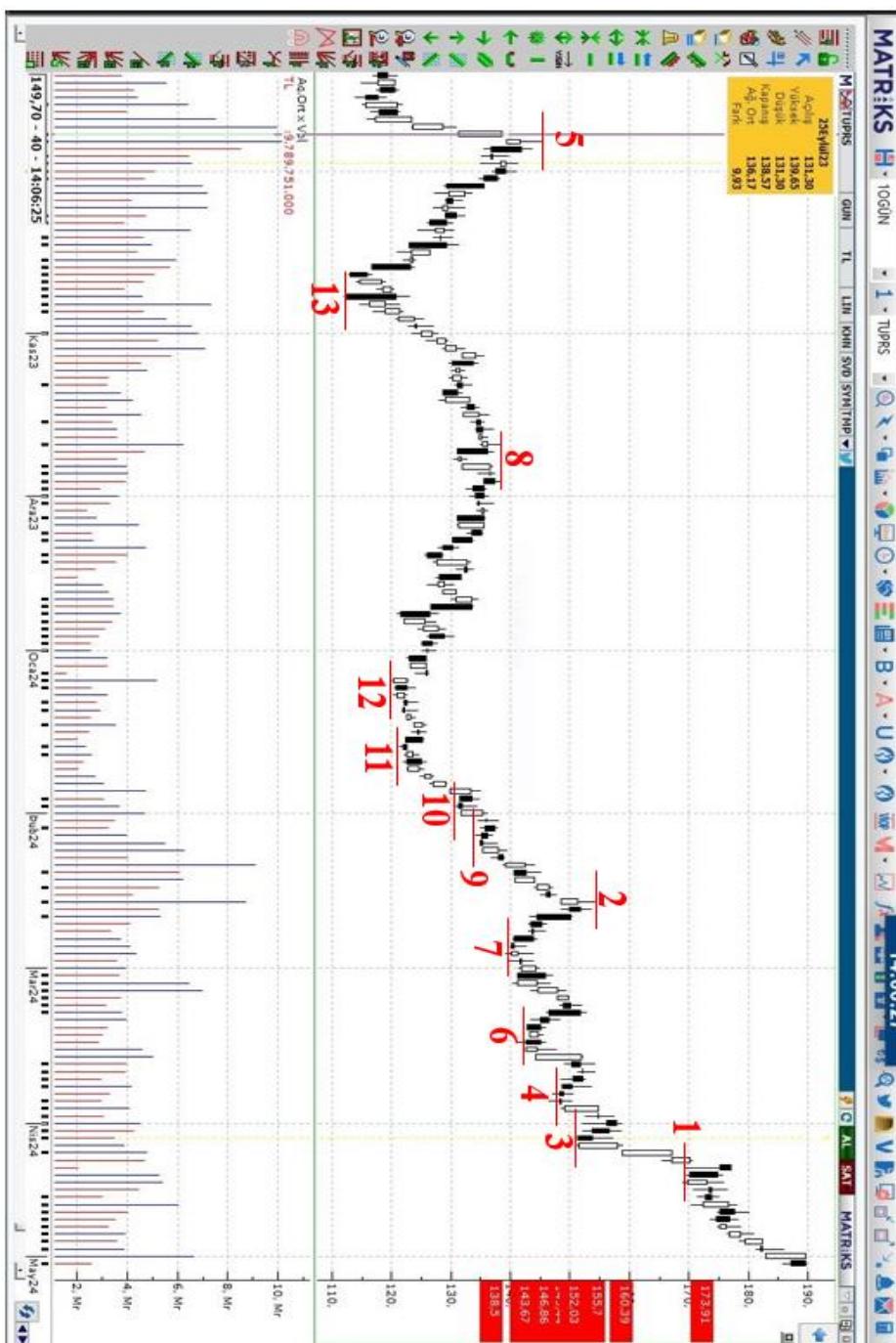

Şekil 3: Dirençlerin destek haline dönüşümü.

Görselden de anlaşılacağı üzere daha önce direnç seviyesi olarak çalışan 1 ve 2 numaralı seviyeler ilerleyen dönemler de 3 ve 4 numarada olduğu gibi destek noktası olarak çalışabilir.

Aşağıya doğru geçen bir destek noktasından sonra grafiğin önceki dönemlerinde daha aşağıda olan bir başka yükselişe başlama seviyesi olabilecektir. Destek olarak çalışacak fiyat seviyeleri her zaman tamı tamına aynı rakamlara denk gelmeyecek gibi birkaç kademe altında veya üstünde oluşursa da yine destek noktası tepkisi olarak yorumlanmalıdır.

Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için TUPRS (Tüptaş) kodlu hisse senedinin grafiği üzerinde farklı değerlendirmeler ile açıklanmaya çalışılacaktır. İlk grafik olarak kısa bir düşüş trendinden sonra bir süre yatay seviyelerde seyreden bu hissenin daha sonra yaklaşık 5 aylık bir sürede gerçekleşen yükseliş trendi üzerinde tahminlerde bulunulmaya çalışılacaktır. Daha sonra verilen tahminlerin 3 Mayıs 2024 tarihinde yükselişin sonlandığını gösteren seviyeden başlayan düşüşlerini inceleyeceğiz.

Sekil 4: TUPRS muhtemel destek noktaları (Url 2).

Şekil 4'e bakan bir yatırımcının, en sağda yer alan siyah mumdan sonra başlayabilecek bir düşüş kanalında, fiyatların tepki verebileceği ya da dönüş yapabileceği fiyat seviyeleri numaralandırılmış kırmızı çizgiler ile görülmektedir. Destek noktalarına verilen numaralar fiyat seviyesine göre sıralanmıştır. 2 numaralı destek seviyesinin 3, 4, 6 ve 7 numaralı destek seviyelerinden daha eski bir tarihe denk geliyor olması herhangi bir sakınca taşımaz. Yine 5 numaralı destek seviyesi de birçok destek tarihinden daha eski bir tarihteki fiyat seviyesini işaret etmektedir.

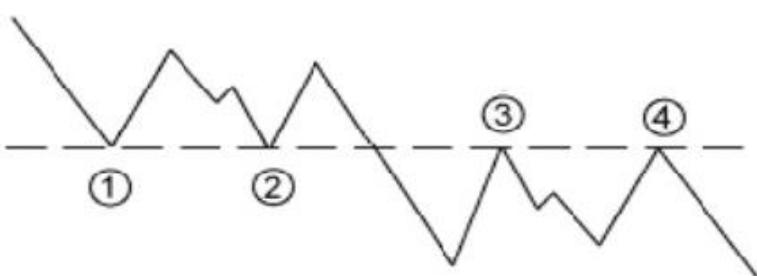
Varsayımsal olarak TUPRS kodlu hissenin grafiğinin devamını bilmiyor olarak tespit edilen destek noktalarının nasıl veya hangi fiyat seviyelerinde çalıştığını Şekil 5'te işaretleyerek daha önceki seviyelere gelip gelmediğini teyit edelim.

Sekil 5: Destek noktalarının tepki verdiği seviyeler.

TUPRS kodlu hissenin yuvarlak içine alınmış tepki seviyelerine bakıldığından en yukarıda ve en solda kalan tepki seviyesinin, konu açıklamasında da belirtildiği gibi, herhangi bir dip veya eski zirve noktasına denk gelmediği, durabileceğinin ilk yükseliş noktasının bir miktar altına sarktığı görülmektedir. Bu da her destek seviyesi tam tamına bir referans fiyatına denk gelmesi zorunluluğunun olmadığını teyit etmek adına önemlidir. En yukarıdaki destek seviyesi diğerlerinden tek başına ayrı bir seviyede dururken, düşüşlerin devam etmesi ile daha aşağıdaki 3 adet birbirine yakın seviyelerde de tutunmaya çalıştığı görülmektedir. Daha alt bölgelerde yer alan 4 destek seviyesi de birbirine yakın seviyeler olup, önceki şekilde tahmin edilen 11,12,13 numaralı seviyeler hiç test edilmemiştir. Buna rağmen en sol tarafta yer alan 5 numaralı eski bir zirve seviyesi de destek noktası olarak çalışılmış ve hissenin tepki vermesine sebep olmuştur.

Direnç: Yükselen bir grafikte fiyatların durmasını veya geçmekte zorlanabileceği seviye olarak ifade edebiliriz. Bu seviye yepyeni bir en üst seviye olabileceği gibi uzun yıllar veya belirli dönemler açısından bakıldığından alıcı veya satıcıların kararlarını değiştirdikleri fiyat seviyeleri de olabilir. Geçilemeyen veya geçilmekte zorlanılan fiyat seviyeleri bir bakıma yatırımcıların kar realizasyonu yaptığı seviyelerdir de diyebiliriz. Ayrıca daha önceden çalışmış destek noktaları, daha sonra direnç noktası haline dönüşebilir. Bunu anlatan görsel Şekil 6'da verilmiştir.

Şekil 6: Desteklerin direnç haline dönüşümü.

Bu görsel de daha önce destek noktası olarak çalışan 1 ve 2 numaralı fiyat seviyeleri fiyat seyrinin ileriki aşamalarında 3 ve 4 numarada görüldüğü gibi direnç seviyesi haline de gelebilir.

Şekil 7'de THY kodlu hissenin yeniden yükseliş trendinde olan grafiği verilmiştir. Bu grafikte kırmızı yatay ışınlar ile işaretlenen yeni direnç seviyeleri grafiğin daha önceki dönemlerinde yükselişlerinin bitip düşüşe başladığı seviyeler olarak işaretlenmiştir. Her kırmızı ışın üzerine gelen mavi daireler ise gördüğü son yükseliş noktası olarak fiyatların yeniden düşmeye başladığı seviyeler olup yeni bir yükselişte trendinde geçmekte zorlanacağı direnç seviyelerine örnek olması amacıyla verilmiştir. THY kodlu hissenin çıkışını devam ettirmesi halinde sırasıyla 8,85 – 9,12 – 9,64 – 10,05 ve 10,24 fiyatlarında dirence karşılaşması olasılık dahilindedir.

Şekil 7: Eski destek seviyelerinin direnç haline dönüşümü.

Uzun süreli bir düşüş trendinde daha önce çalışmış olan destek seviyeleri, aynı hissenin yükselişe trendine girdiği dönemlerde direnç seviyesi olarak fiyatlara etki etme özelliği de vardır. Burada önemli konulardan birisi de yükselen bir hisse daha önceki tarihi zirve seviyelerini geçmiş ise yeni direnç noktası neresi olacaktır sorusudur. Bu tarz yükselişlerde yeni zirve veya zirveler yapmakta zorlanan bir hissenin bir sonraki direnç noktasını tahmin etmek için Fibonacci seviyeleri referans alınmaktadır. Bu seviyeler hem aşağı hem yukarı doğru kılavuz alınan fiyatın yüzde (%) cinsinden, 23,6 – 38,2 – 50 – 61,8 – 78,6 – 100 değerlerine karşılık gelen fiyatlardır.

ÖRNEK: Fibonacci seviyelerine göre fiyatı 100 lira olan bir hissenin düzeltme seviyeleri şöyledir.

Tablo 1: Fibonacci düzeltme seviyeleri

FİYATLAR YÜKSELİRKEN			FİYATLAR DÜŞERKEN		
KİLAUVUZ ALINAN FİYAT	FİBONACCİ SEVİYELERİ	TEPKİ VEREBİLECEĞİ FİYAT	KİLAUVUZ ALINAN FİYAT	FİBONACCİ SEVİYELERİ	TEPKİ VEREBİLECEĞİ FİYAT
100	%23,60	123,60	100	%23,60	76,40
	%38,20	138,20		%38,20	61,80
	%50,00	150,00		%50,00	50,00
	%61,80	161,80		%61,80	38,20
	%78,60	178,60		%78,60	21,40
	%100	200		Fiyatlar sıfıra inmez	

1.17. BETA KATSAYISI

Tanım olarak, bir hisse senedinin belli bir dönemdeki getirisinin, pazarın tamamının da aynı dönem içerisindeki getirilerinde oluşabilecek değişimlere karşı ne derece duyarlı olduğunu gösteren bir değer olduğunu söyleyebiliriz (Şen, 2018). Bir bakıma hissenin pazarla birlikte ne ölçüde duyarlı hareket edebildiğini gösteren bir katsayıdır. Pazar duyarlılığı aynı yönde veya zıt yönde olabileceği gibi pazardan daha az ya da daha çok olabileceği de ışık tutmaktadır. Tek başına bir hisse senedinin alınmasında veya satılmasında kılavuz olacağı düşünülmese de diğer birçok kriterler birlikte ele alındığında gerçeğe yakın sonuçlar elde etmek açısından kullanılabilecek bir yardımcı olarak görülebilir.

Beta katsayısı hesaplanan hisse senedi için yapılabilecek yorumlar şöyle olabilir;

- Beta > 1 ise hisse senedi aynı dönem içinde borsanın getirişi üzerinde aynı yönde ve borsadan daha fazla getiri elde edebileceği anlamındadır.

- Beta < 1 ise hisse senedi aynı dönem içerisinde borsanın toplam getirisine göre aynı yönde fakat daha az oranda bir getiri elde edeceği anlamındadır.
- Beta negatif çıkarsa borsanın getirisine göre ters şekilde hareket edeceği yani borsa düşerken hissenin çıkabileceği ya da borsa çıkarken hissenin düşebileceği şekilde ve 1 değerinin altında ya da üstünde oluşuna göre de daha az / daha fazla hareket edebileceği şeklinde yorumlanabilir.

Beta katsayısından yararlanırken, tek bir hisse senedi yerine portföy betası üzerinden değerlendirme yapmak daha faydalı olabilir. Borsanın yükseldiği dönemlerde portföye eklenecek hisselerin portföy betasını yükseltecek şekilde artırılması, borsa düşerken de toplam portföy betasını düşürecek şekilde hisse eklenmesi veya çıkarılması sistematik riskleri azaltmaka faydalı olacaktır.

1.18. AYI ve BOĞA PİYASASI

Genel piyasanın yönü ve morali hakkında bilgi veren kavramlardır. Temsil ettiğleri hayvanlar açısından ele alındığında da hangisinin daha çok zarar vereceğine karar vermek hiç de zor değildir. Bir ayının boğaya göre daha çok zarar verebilecek olması, sürekli karıştıranlar açısından akılda tutabilecekleri kolay bir ipucudur. Kısaca ayı piyasası düşüşü boğa piyasası yükselişi temsil ederler.

Ayı Piyasası: Bu piyasa tipinde karamsarlık hakimdir. Fiyatların uzun bir süre daha düşeceğine inanıldığı için işlem hacimleri ile fiyatlardaki aşağı yönlü seyir devam eder. Düşüşün yarattığı karamsarlık ile talepteki azalma fiyatları da daha aşağılara gitmesi yönünde tetiklemeye devam eder. Bir düşüş trendinin “Ayı Piyasası” sayılabilmesi için en son yükseliş noktasından itibaren %20 değer kaybetmiş olması gerekir. Bu sebeple

her düşüş trendi ayı piyasasına girildiği şeklinde yorumlanamaz. Düşüşün ne kadar uzun sürdüğü değil toplam kayıp oranıyla ilgili bir durumdur.

Şekil 8: Boğa-Ayı piyasalarının aynı grafik üzerinde gösterimleri.

Şekil 8'de verilen endeks grafiği üzerindeki kırmızı okla aşağı yönlü gösterilen bölüm ayı piyasasına uygun bir örnektir. 22 Temmuz 2024 tarihinde 11172'den başlayan düşüş, 5 Kasım 2024 tarihine kadar yaklaşık 2554 puan düşerek endeksi 8618 seviyesine getirmiştir. Düşüş oranı olarak da %22,8'lik bu kayıp ayı piyasasında olduğunu teyit etmiştir.

Boğa Piyasası: Adından kaynaklı olarak boğaların boynuzları ile aşağıdan kaldırıp yukarı taşıdığı varsayıldığı için bu isimle anılmaktadır. Yatırımcıların sürmekte olan bir yükseliş trendinin daha da devam edeceğini olan inançları fazladır ve fiyatlar artmaya devam edecektir. Ayı piyasasındaki trendi doğrulama oranı %20 kayıp olduğu gibi boğa

piyasasında aynı rakam geçerlidir. En son dip seviyesinden itibaren %20 değer artışı boğa piyasasına girişin işaretidir.

Şekil 8'de 28 Aralık 2023'de 7278 endeks değerinden başlayan yükseliş 22 Temmuz 2024 tarihine kadar sürmüştür ve 3894 puanlık bir yükseliş yakalamıştır. Başlangıç noktasına göre %53,5 değerindeki bu artış bunun bir boğa piyasası olduğunu fazlaıyla teyit etmiştir.

Birbirleri ile kıyaslamak açısından ayı piyasasının boğa piyasasına göre daha kısa sürdüğü bilinmektedir. Fakat trend sürelerinin kısalığını rağmen ayı piyasası daha acı verici olabilirken piyasaların yönü çoğu zaman yukarıdır. 94 yıllık piyasa tarihinin 21,4 yılında ayı piyasası hükümleri sürerken kalan süre açısından bakıldığında %78'lik kısmda iyimserlik ve pozitif hava hâkim olmuştur (Url 3).

1.19. DAVRANIŞSAL FİNANS

Piyasa anomalileri sayesinde rasyonel olmayan davranış kararları ile piyasadan normalin üzerinde getiri elde edileceğine inanılan durumları açıklamak için kullanılan finans disiplinine verilen addır (Türkoğlu, 2021). Buradaki anomali kavramı da zihinsel bozukluğu tetikleyebilecek alışılmadık davranış, duygular ve düşüncelere karşılık gelmektedir. Anomaliden bahsedildiğinde bir aykırılık, normalden uzaklaşma ya da sapma söz konusudur. Yatırımcılar daha yüksek getiriler elde edebilmek için bazen beklenmedik ve akla mantığa sığmayan hareketler ile piyasa üzerinde etki yaratabilmektedir.

Sergilenen yatırımcı davranışları bilinen finans teorilerine ve Pazar hareketlerine uymadıkları için ayrı bir finans dalı gibi ele alınmasına zemin yaratmaktadır. Farklı birçok anomali bulunmasına rağmen sıkılıkla karşılaşılanlar dönemsel anomalilerdir. Dönemsel anomaliler haftanın ya da ayın belirli bir gün veya günlerine denk gelebilirken belli bir aya veya yılın belli tatillerine de denk gelebilecek şekillerde farklı çeşitlerde olabilmektedir.

Daha çok bilinen ve sık yaşananlardan birisi olarak “pazartesi anomalisi” örnek verilebilir. Kötü haberler piyasaların etkilememesi amacıyla genellikle cuma günü piyasalar kapandıktan sonra veya hafta sonunda verilmektedir. Bu kötü haberlerin etkisi de çoğunlukla ilk işlem günü pazartesi etki etmektedir. Bu sebeple birçok pazartesi günü negatif piyasaya yol açabilmektedir.

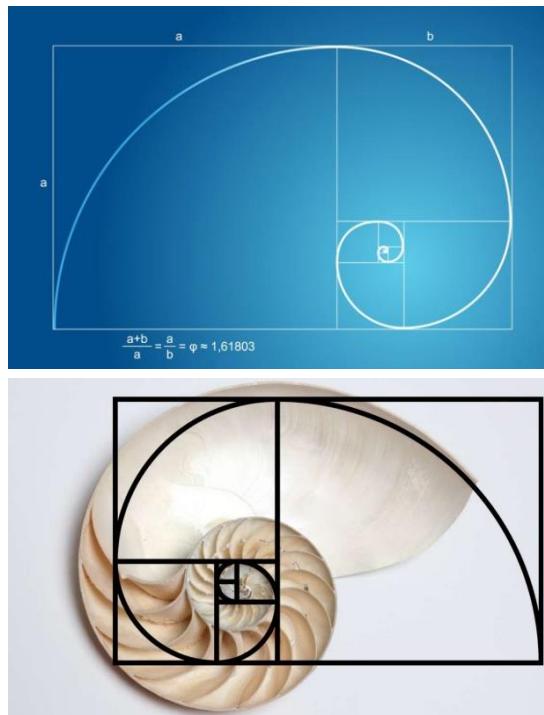
Bilinen bir diğer anomali de “sell may and go away” yani mayısta sat ve git anomalisidir. Bunun üzerine yapılan çalışmalarda, dünyadaki hâkim borsaların çoğunuğunun kuzey yarımkürede bulunduğu ve kuzey yarımkürede sıcak aylar ile okulların tatile girmesi sebebiyle tatilin de hazırlan, temmuz, ağustos ve eylül aylarına denk gelmesinden kaynaklanmaktadır. Uzman portföy yöneticilerinin tatil esnasında kafalarının piyasada kalmaması için Mayıs ayında satıp giderek tekrar ekim ayında döndükleri düşünülen bir anomalidir. Büyük fon yöneticilerinin bu beklenmedi sebebiyle de satışlara katılması Mayıs aylarında ve takip eden aylarda düşüş yönlü borsalara sebebiyet vermektedir. Son yılların ilgi çeken alanlarından birisi olan davranışsal finansı anlamak bazen karşımıza çıkabilecek temel ve teknik analizlerdeki uyumsuzluklara bir nebzə ışık tutabilir. Ayrıca tüm finansal teorilerin ve istatistiksel verilerin ışığında beklenenlerin ve bu prensiplerin %100 çalışmasını beklemekte gerçekten uzak bir yaklaşım olacaktır.

1.20. FIBONACCI

13. yy'da yaşamış olan İtalyan matematikçi Leonardo Fibonacci'nin hayatımıza kattığı sayı dizisine fibonacci sayıları denilmektedir. Bu dizi 1, 1, 2, 3, 5, 8, 13, 21, 34, 55, 89, 144,... sayılarından oluşmakta ve sonsuza kadar devam etmektedir. Dizinin kuralı oldukça basittir, ilk iki sayı hariç her sayı kendinden önce gelen iki sayının toplamında oluşur. Bu dizinin önemi, küçük olan rakamların doğada beklenmedik şekillerde ve yerlerde karşımıza çıkıyor olmasındanandır. Bir bitkinin sapındaki yapraklı veya ağacın dallarında karşımıza hep fibonacci dizisinin sayıları çıkmaktadır. Hatta papatyaya taçlarında bile bu sayıları görmek mümkündür (Akçagil, 2005, s.2).

Dizinin ayrı bir güzelliği de ardışık olan dizideki herhangi iki sayının bölümünden elde edilen değerin “altın oran” denilen $1.61803399\dots$ sayısına yaklaşmasındandır. Altın oran kavramı fibonacci'den yüz yıldır önceden beri bilinen ve kullanılan bir orandır. Sanatta ve mimari de kullanılan bu oranın insan vücudunda da bulunduğu ve doğa da birçok yerde de karşımıza çıktığı bilinmektedir. Göze en hoş gelen dikdörtgenden yola çıkararak elde edildiği düşünülmektedir. Kısa kenarın uzun kenara oranlanması ile elde edilen 1,618 katsayısı günlük hayatımızda kullanılan nesnelerin boyutlarında da sıkılıkla karşımıza çıkmaktadır. Örneğin kibrıt kutusunun boyutunda veya iskambil kağıtlarında da bu oranı görmek mümkündür.

Altın orana sahip dikdörtgenler iç içe çizildiğinde giderek küçülen bu dikdörtgenlerin köşeleri birleştirildiğinde de “altın sarmal” ortaya çıkmaktadır.

Şekil 9: Matematikte ve doğada altın sarmallar.

Teknik analizlerde kullanıldığını bildiğimiz Fibonacci’ler 4 çeşittir (Maggee, 2002, s.246).

- Fibonacci zaman bölgeleri (time zones)
- Fibonacci yayları (arcs),
- Fibonacci geri dönüş çizgileri (retracements)
- Fibonacci yelpazeleri (fans)

Yukarıda verilen 4 çeşit fibonacci'nin her biri ayrı ayrı kitap olarak ele alınacak kadar detaylandırılabilir. Fakat konunun önemi açısından sadece geri dönüş çizgilerine kısa bir yer verilen bu kitapta, fibonacci düzeltme seviyelerinin kısa vade yerine orta ve uzun vadelerde daha yararlı sonuçlar verdiği bilmekte ayrıca önemlidir. Bu düzeltme seviyeleri hem düşüşte hem yükselişte kullanılmaktadır. Sıklıkla kullanılanlar 5 adettir. Bunlar,

- 23,6
- 38,2
- 50
- 61,8
- 78,6

Bunlardan 38,2 – 50 – 61,8 olanlar ise en önemlileri olarak kabul edilmektedir.

Kitabın yazıldığı tarih itibarıyle (Aralık 2024) düşüş trendinden kurtulup yükseliş trendine girmeye çalışan BİST-100 endeksi üzerinde fibonacci düzeltme seviyeleri Şekil 10'da gösterilmiştir.

Şekil 10: Fibonacci düzeltme seviyelerinin endeks üzerinde gösterimi.

2. ANALİZLER

Hisse alım satım işlemlerine bir dayanak ve matematiksel destek arayan yatırımcılar çeşitli yardımcılar kullanırlar. Bunlar öncelikle genel olarak temel ve teknik analiz olarak ikiye ayrılır. Daha sonra da kendi başlıklarını altında birçok farklı teknik ve metodlar sunarlar. Temel ve Teknik analiz birbirinden net bir şekilde ayrılabilir kavramlardır. Gerçek değer ve anlık değer üzerine odaklanan bu analiz tipleri için sıkılıkla kullanılan araba-şoför benzetmesi vardır. Benzetmeye göre siz varacağınız yere götüren araba Temel Analizken arabayı süren şoförde Teknik Analizdir. Görüldüğü üzere varış noktasına ulaşabilmek için ikisi de şarttır.

2.1. TEMEL ANALİZ

Temel analiz bir hissenin gerçek değerini bulmak için kullanılan bir yöntemdir. Hisselerin bir fiyatı vardır bir de gerçek değeri. Hissenin fiyatı borsada alınıp satıldığı andaki gerçekleşen rakam olsa da bu rakam onun değerini ifade etmeye bilir. Bu sebeple kurumsal yatırımcılar, büyük yatırımcılar ve çeşitli yatırım fonları belli bir hisseye yatırım yapmadan önce temel analiz yapmayı tercih ederler. Bu analiz sonucuna göre buldukları değerin piyasada geçerli olan fiyatıyla kıyaslayarak alıp almayacaklarına, hali hazırda portföylerinde var ise satın satmayacaklarına karar verirler.

Temel analiz yapılmırken,

- Genel ekonomik durum
- Enflasyon ve faiz oranları
- Hükümetin para ve maliye politikaları
- Şirketin bağlı bulunduğu bakanlığın sektör politikaları
- Şirketin bulunduğu sektör ve sektörün kendi politikaları
- Firmanın analizi
 - Şirketin yönetim ve yatırım politikaları
 - İstihdam politikaları
 - Temettü politikaları
 - Bilanço, gelir tablosu ve diğer finansal tablo analizleri
 - Şirket ziyareti

Gibi birçok unsur ele alınarak incelenir ve gerçek değer hesaplanmaya çalışılır.

2.2. TEKNİK ANALİZ

Geçmiş fiyat hareketlerine bakarak, benzer hareketleri gelecekte de yapacağı varsayımla dayanarak fiyatları ve trendleri tahmin etmeye çalışan bir yöntemdir. Fiyatlar ile oluşturulan grafikler sayesinde yapılan “görsel bir analiz” benzetmesi de yanlış olmayacağındır (Murphy,1998).

Teknik analiz konusunu daha iyi anlayabilmek için teknik analizin mucidi sayılan Charles Dow'u tanımak ve geliştirmiş olduğu Dow kuramına bakmak gereklidir. Nasıl bütün inşaatlara temel atılarak başlamak gerekiyorsa teknik analize de başlamak için bu işin temeli sayılan Dow teorisinin neden, nasıl ve hangi şartlarda başladığını bilmek, teknik analiz konusunu daha iyi anlamaya yardımcı olacaktır.

2.2.1. Charles Dow ve Teorisi

Bu konu 2 başlık altında incelenirse okuyucuya daha fazla yararı olacağı düşünülerek kendi içinde ayırma tabi tutulmuştur. İlk başlık “Charles Dow” ve “Dow, Jones şirketi” hakkında bilgiler içerirken, ikinci başlıkta Charles Dow'un yarattığı ve sonradan diğer ilgililerin katkıları iyi gelişen Dow Teorisi olmalıdır.

2.2.1.1. Charles Dow ve Dow Jones

Dow teorisine geçmeden önce Charles Dow'u tanımak, acemi sayılan yeni yatırımcılarda, teknik analiz öğrenmek isteyenlerinde kendileri ile gurur duymalarına izin verecek kırıntılar taşımaktadır. Çünkü 51 yıllık kısa bir ömüre, gereken eğitimleri alamamış olmasına rağmen hem gazeteci olabilemeye hem de teknik analizin babası sayılımö baþarabilmiş bir insan, finans ve teknik analiz konusunda eğitimi olan veya olmayan yatırımcılara da umut olabilir.

1880 yılında New York'ta şirket hisseleri el yazısı ile yazılmış küçük şirket haber notları trafigi ile alınıp satılıyordu. Bankalar ve aracı kurumlar kuryeler ile gelen bu haberlere göre kendilerine veya yatırımcılara hisseleri alırdılar veya sattırlıborlandı. Düzenli yayınlanan günlük hisse fiyatları da yoktu. 1934 yılında zorunlu hale gelene kadar neredeyse yayınlanan hiç bilanço verisi de yayınlanmıyordu. Finans haberleri veren gazetelerde bu elden ele

dolaşan notlar veya duyulan haberler yer alıyordu. Çoğu zaman dedikodu veya gazetecilere verilen rüşvetler ile hisse fiyatlarında oynamalar yapmaya çalışan manipülatörler ile piyasa fiyatları oluşuyordu.

1880 yılında New York'a taşınan Charles Dow, Wall Street Finans Haber bürosunda finans raporlamacısı olarak iş buldu. Tarafsız şekilde haberler yaparak hisse fiyatlarında manipülasyon yapılmasına izin vermiyordu. Daha sonra eskiden birlikte çalıştığı Edward Dawis Jones'u kendisiyle birlikte çalışmaya davet etmiştir. Jones bir finans raporunu hem ustalıkla hem de hızlıca analiz edebilme yeteneğine sahipti. Jones'da arkadaşı Dow gibi tarafsız haber yapma konusunda kararlıydı. Diğer muhabirlerin bazı şirketlerin hisse fiyatlarını yükseltebilmek için şirket sahiplerinden aldıkları rüşvetler ile yaniltıcı haberler yaptıklarını gören Dow ve Jones, Wall Street'in yeni bir finans haberleri bürosuna ihtiyacı olduğuna karar vererek 1882 yılında "Dow, Jones Company" şirketini kurdular.

1883 yılında kuryelerle taşınan ve elden ele dolaşan bu notlardan oluşan günün mali haberlerinin ve kendi analiz raporlarının özetlerini yayılmamaya başladılar.

Customer's Afternoon Letter¹ adıyla yayınlanan bu haberler sayesinde yatırımcılar kapanış fiyatlarını izleyebilecekleri bir yayına kavuşmuş oldular. Charles Dow 1884 yılında günlük yayınladığı şirket haberlerine bir başka yenilik ekledi. Bu yenilik, 9 tanesi demiryolu şirketi olan toplam 11 şirketten oluşan bir kapanış endeksiydi. 11 şirketinin kapanış fiyatlarının toplamının 11'e bölünerek hesaplanan bu endeks aynı zamanda ilk borsa endeksi olarak kabul edilmektedir. Zamanla endeks şirketlerine eklemeler de yapılarak ve çeşitlendirilerek günümüzdeki haline ulaşmıştır. Dow, Jones Company yayınları ile yakaladığı başarıyı artık başka bir isimle devam ettirmek için 1889 yılında Wall Street Journal gazetesini kurmuşlardır.

WSJ'nin kurulduğu yıllardan, 1934'te şirketlerin yıllık ve çeyreklik bazda faaliyet raporlarını kanunen yayılama zorunluluğu getirilene kadar geçen yaklaşık 50 sene boyunca yatırımcıların bilanço bilgilerine ulaşabildiği tek yer olmuştur. Sadece finans haberleri ile yayın hayatına başlayan bu gazete

¹ Müşterilerin Öğleden Sonra Mektubu

günümüzde de içerik çeşitlendirme ve eklemeleri ile günlük haber ve finans gazetesi olarak faaliyetlerine devam etmektedir.

2.2.1.2. DOW Teorisi

Charles Dow tarafından bulunan bu kuram, okuyup anladıklarını yorumlayarak yazanlara göre farklı sayıarda ilkelerden oluşmaktadır. Bunun sebebi, bu konu ile ilgilenenlerin farklı sayıda ve nitelikte çıkarımlar elde etmiş olmasıdır.

Özçamın “Teknik Analiz ve İstanbul Menkul Kıymetler Borsası” kitabında bu teorinin 7 temel ilkesi olduğu söylenerek açıklanmaya çalışılmıştır (Özçam, 1996). Yine aynı kuram Perşembe tarafından 6 başlık altında ele alınmıştır (Perşembe, 2023). Tek, Babuşçu ve Hazar’ a göre de bu teori 3 ana ilke ve ayrıca bu ilkelerin yanına eklenen 3 varsayıma dayandığı söylenmiştir (Tek vd., 2022).

Bu teori birçok çalışmacının irdelediği yöntemlerden ve açıklamalardan farklı olarak herkesin anlamasını sağlayacak şekilde ele alınmaya çalışılacaktır. Yöntemin ortaya çıktığı yıllar göz önüne alındığında (1884) teknolojik ilerlemenin neredeyse hiç olmadığı dönemlerde böyle bir şeye girişmek öncelik takdir konusu olmalıdır. Tüm kayıtların el yazısı ile tutulup, hesaplamaların ve grafik çizimlerin el ile yapıldığını düşünürsek hiç de hafife alınacak bir başarı değildir. Günlük veya haftalık yayın organlarında çökana kadar kağıtlarda tutulan ve hesaplanan bu bilgiler küümsenmemelidir.

Dow bu teoriyi ortaya koyarken, her gün kapanış fiyatlarını yazıp bunların üzerine yorum ve rapor yazmak yerine başka bir yolu olmalı diye düşünerek, hisselerin kapanış fiyatlarından elde ettiği toplamı hisse adedine bölgerek bulduğu ortalama üzerinden yorumlamaya ve raporlamaya başlamayı tercih etmiştir. Elde ettiği bu ortalamlar bizim endeks dediğimiz bilgidir. İşin başında 9 tanesi demiryolu hissesi ve diğer 2 tanesi başka sektörlerden olan hisselerin fiyatları üzerinden çalışmalarını yapmıştır. Bunu varsayımsal bir örnekle² Tablo 2’de gösterelim.

² 1952 yılına kadar Amerika borsalarında cumartesi günüde işlem yapılabildiği bilindiğinden örneğimizde günümüzde uygun olarak haftanın 5 iş gününde işlem yapıldığı varsayımla hareket edilmiştir.

Tablo 2: DOW Teorisi ilk varsayımsal ortamlar

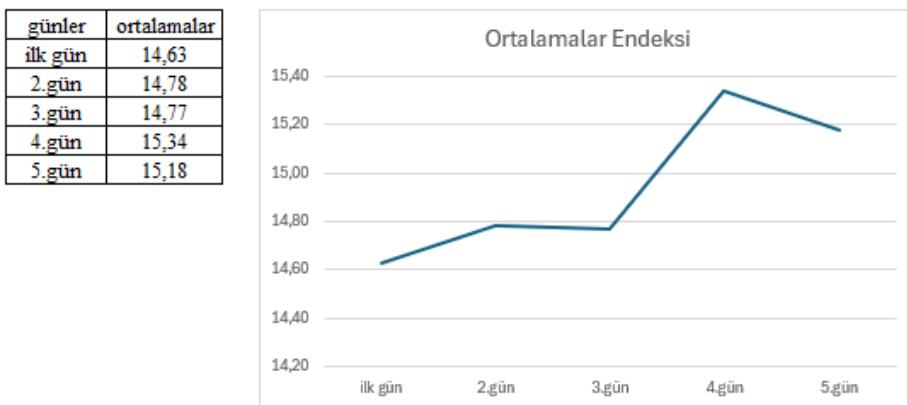
	ilk gün fiyatı	2. gün fiyatı	3. gün fiyatı	4. gün fiyatı	5. gün fiyatı
1. hisse	10,45	10,60	10,58	10,96	10,72
2. hisse	17,60	18,00	18,00	19,10	18,40
3. hisse	1,74	1,69	1,65	1,80	1,78
4. hisse	2,96	2,96	2,95	2,98	2,97
5. hisse	64,00	64,50	64,60	68,00	67,50
6. hisse	29,50	29,90	29,70	30,70	30,20
7. hisse	8,40	8,64	8,63	8,65	8,60
8. hisse	13,90	13,85	13,80	13,50	13,90
9. hisse	4,24	4,25	4,30	4,28	4,27
10. hisse	6,80	6,90	6,90	7,45	7,30
11. hisse	1,32	1,33	1,32	1,31	1,33
Toplam	160,91	162,62	162,43	168,73	166,97

Dow'un teorisini varsayımsal rakamlarla gerçeğe döktüğümüzde, kendi düşünmüş olduğu çalışma prensibine göre gün toplamları üzerinden ortalamasının alınması gerekmektedir. Bunu da Tablo 3'de gösterelim.

Tablo 3: DOW toplamlar üzerinden ortalamalar.

	ilk gün fiyatı	2. gün fiyatı	3. gün fiyatı	4. gün fiyatı	5. gün fiyatı
Toplamlar	160,91	162,62	162,43	168,73	166,97
Ortalamalar	14,63	14,78	14,77	15,34	15,18

Yukarıdaki Tablo 3'ün basit grafiksel gösterimi de Şekil 11'de verilmiştir.

Şekil 11: DOW ilk ortalamalar ve grafiksel gösterim.

Dow, Tablo 3'e bakarak ortalamaların bir önceki güne göre ne kadar ve hangi yönde değiştigini görebilmiştir. Buradaki ilk gün ortalaması olan 14,63 değeri Dow'un ilk endeksi olarak kabul edilir (bizim farazi örneğimize göre). Endeks bilgileri istatistik biliminin ilerlemesi ve yeni kavram modellerle, ilk gün değerini akılda tutmamak için 100 varsayılarak hesaplamalara devam edilmektedir. Aslında doğru olanda ilk günün 100 değerine sabitlenmesidir. Böylelikle aradan 500-600 gün geçtikten sonra oluşan rakama baktığınızda ilk güne göre düştü mü çıktı mı cevabını verebilmek için ilk gün rakamını hatırlamanın gerektiğindendir. İlerleyen gün sayısı arttıkça gerçekten ilk gün değerini akılda tutmak zorlaşacağı için 100 baz değerini akılda tutmak kural olarak kabul edildiğinde, daha kolaydır.

Dow'un teorisindeki gün sonu toplamlarının, bir önceki gün veya ilk toplam aldığı gün ile yapılabilecek hesaplamalardan da aynı sonuçlara erişebilmek mümkündür. Bu hesaplamalar Tablo 4'de gösterilmiştir.

Tablo 4: DOW Teorisi – İlk güne göre ortalamalar.

ilk hesaplama gününde göre =kapanış günü - ilk gün	Bir önceki güne göre =kapanış günü - önceki gün	ilk güne göre oluşan fark	bir önceki güne göre oluşan fark	ilk güne göre artış azalış oranı	bir önceki güne göre artış azalış oranı	ENDEKS ilk gün = 100
ilk gün yok	=160,91 - yok	yok	0,00	0,00%	0,00%	100,000
2. gün =162,62 - 160,91	=162,62 - 160,91	1,71	1,71	1,06%	1,06%	101,100
3. gün =162,43 - 160,91	=162,43 - 162,62	1,52	-0,19	0,94%	-0,12%	101,5168
4. gün =168,73 - 160,91	=168,73 - 162,43	7,82	6,30	4,86%	3,88%	107,9123
5. gün =166,97 - 160,91	=166,97 - 168,73	6,06	-1,76	3,77%	-1,04%	106,0130

Dow kuramının bu tanıtım, giriş bilgileri ve sayısal örneklerinden sonra öğrenilmesi gereken temel prensiplerinden bahsedelim. Aslında her borsa

yatırımcısının işe başlamadan önce kavraması gereken mantık budur. Düşüşlerde veya fırsatlar kaçtığında morali çabuk bozulan yatırımcı psikolojileri açısından Dow teorisi gerçek bir avuntu kaynağıdır. Dow teorisinin çoğunlukla işe yaradığını borsayı belli bir süre izledikten veya kullandıktan sonra herkes kabul edebilir.

Dow'a göre 1. kural ortalamaların her şeyi içerdigidir. Burada bahsedilen yüzbinlerce hatta milyonlarca yatırımcının olduğu piyasa da tüm bilgilerin fiyatlara yansığı ve bu fiyatlardan oluşan ortalamanın piyasanın genel nabızı olduğunu söylemektedir. Hatta beklenmeyen veya öngörülemediği doğal afetlerin bile hemen değerlendirmelerinin yapılarak fiyatlara yansıyacağı ve ortalamalarda görüneceği önceki dönem analizlerinde tespit edilmiştir (Edward ve Magee, 1987, s13).

Dow'un 2. kuralı piyasanın 3 hareketinin olacağı gerçeğidir. Bunlar ana trend, ikincil trend ve günlük dalgalanmalardan oluşmaktadır. Ana trend piyasanın genel yönünü gösteren birkaç aydan birkaç yıl kadar sürebilen düşüş veya yükseliş trendleridir. Ana trend bozulmadan, ana trendin içerisinde ve ona ters olarak hareket eden haftalar veya aylar sürebilen tepki hareketleri de ikincil trendi oluşturmaktadır. Günlük dalgalanmalar ise ana trendden bağımsız olarak aynı yönde veya zıt yönde olarak hareket eden birkaç saatten 2 veya 3 haftaya kadar sürebilen küçük trendlerdir.

3. kurala geçmeden önce bu 2. kural üzerinde biraz daha durmakta fayda vardır. Dow'unda söylediğimi gibi gerçekleşen bir piyasa da ana trendin kendisi düşüş trendi bile olsa içinde oluşacak ters yönlü ikincil trendler sayesinde para kazanmak ya da zararı azaltabilmek mümkündür. Bütün ortalamaların fiyatlarına yansığı bir piyasada solusuz düşme olmayacağına göre mutlaka nefes alma seviyeleri yakalanabilir. Daha da uzmanlaşan yatırımcılar düşen bir piyasa trendinde bile günlük dalgalanmalar üzerindeki işlemleri ile para da kazanabilir, zararlarının bir kısmını veya hepsini de telafi edebilir.

2. kural da geçerli olan trendler aşağıdaki Şekil 12'de Bist100 endeksinin yakın dönem grafiğinde detaylıca gösterilmiştir. Şekilde görünen mavi oklar ile işaretlenen bölümler 2 farklı ana trendi göstermektedir. Solda kalan mavi ok ile yükselen bir ana trend, sağda kalan mavi okla gösterilen ise düşen bir ana trend için örnektir. Aynı grafik üzerindeki tüm kırmızı oklar ile gösterilen küçük trendler, ana trendin aksine ters yönde hareket eden ikincil trendlerdir. Yeşil oklar ile gösterilen bölümlerdekiler ise günlük dalgalanmalara örnek olarak verilmiştir.

Şekil 12: Ana trend-İkincil trend-günlük dalgalanmaların gösterimi.

Dow'un 3. kuralı ise bütün ana trendlerin 3 aşamadan oluşmasıdır. Çıkış trendinde, birikim aşaması, hareketlilik aşaması ve aşırılık aşaması ile çalışmaktadır. Çıkış başlamadan önce fiyatı ucuzlayan hisse senetlerinin alınmaya başlayarak birikim oluşturulur, daha sonrasında bu toplama hareketini gören diğer yatırımcılarda bu alımlara eşlik ederek hareketi başlatırlar bundan sonraki aşamada ise daha çok yatırımcının şışmiş fiyatlara rağmen alıma devam etmesiyle aşırılık başlar. Birikim ve hareket aşamasında mali toplayanlar aşırılık aşamasında gelenlere bunları satarak karlarını ceplerine koymuş olurlar. Buraya kadar anlattıklarımız boğa piyasasında geçerli olan aşamalardı. Şimdi de 3. kurala ayı piyasası açısından bakalım. Ayı piyasasında boğadaki birikim aşamasının yerini dağıtım aşaması alır. Kötümserlik başlamadan genel yatırımcı kitlesi hala alıcı konumdadır. Oysa buradaki mali satanlar uzman olan yatırımcılardır ve yavaş yavaş malları boşaltmaya başlamışlardır. Bu satışların bir düzeltme hareketi olduğunu düşünenler ve daha acemi yatırımcılar bu alışları karşıladıça satışlar da artmaya başlar. Bu devrede hareket aşamasına geçilmiştir. Kötü haberler, daha önce açıklanan bekłentiler daha küçük rakamlara dönüşmeye başladığında birçok yatırımcı bu satışlara katılmaya başlar. Satışlar arttıkça paniklemeye başlayanlarda sahip oldukları hisseleri zararına satarak aşırılık aşamasına geçilmesine katkıda bulunurlar. Bu son

aşırılık aşamasında fiyatlar öyle ucuzlamıştır ki daha profesyonel olanlar bunu fırsat olarak görüp ucuz malları toplamaya başlayarak tüm döngüyü yeniden ve bir kez daha başlatırlar, ilerleyen zamanlarda da böylesine sürer gider. Yani her düşüşün ardından büyük bir çıkışın geleceği bekłentisini onaylatmış olurlar.

Dow'un bu 3. kuralı aslında teyit aşaması olarak adlandırılır. Birbirleri ile uyumlu olması gereken sinyallerin trendleri başlattığını veya bitirdiğini gösterir. Örneğin fiyatların yükselişine rağmen hacimlerin artmayışı bir sinyaldır ve bu sinyali alamayan yatırımcılar uzun bir süre zararda kalabilirler. Ya da tam tersi durumda düşük hacimlerle düşen fiyatlardan panikleyen yatırımcılar aslında onun gerçek bir düşüş hareketi olmadığını anladıklarında ellerindeki maldan olmuş olurlar.

Dow teorisinin çıkışından 100 yıldan fazla zaman geçmiş olmasına rağmen yatırımcı davranışları ve piyasa hareketleri hala aynı şekilde devam etmektedir.

Teknik analiz amaçlı grafiklere bakarken, grafiklere anlam katabilmek için beraberinde kullanılan değişik formasyonlar, indikatörler, osilatörler ve çarpanlar dediğimiz çeşitli oran hesaplamaları da kullanılmaktadır. Yatırımcıların ve analistlerin sıkılıkla kullandıkları formasyonların bazıları şunlardır;

2.2.2. Teknik Analizde Kullanılan Formasyonlar

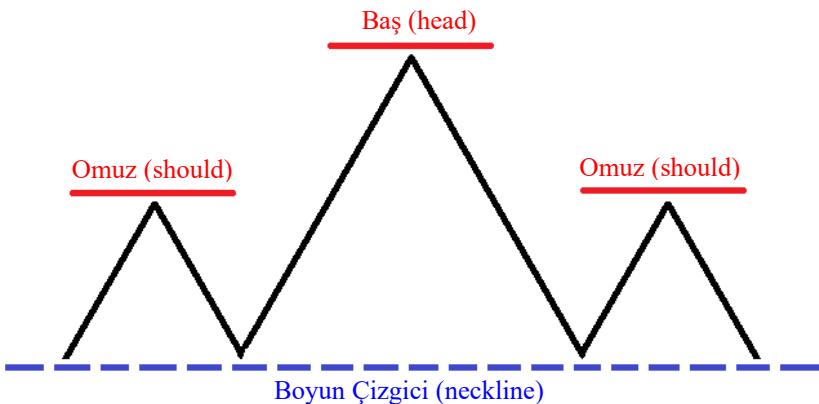
Formasyon (patern) için fiyatın zaman içindeki değişimlerini gösteren grafikleri üzerinden, elde edilen desenlerdir diyebiliriz. Bu desenlere bakarak, hangi desenden sonra hangi hareketleri sergilediği veya tekrar ettiğine göre, gelecekte de benzer hareketleri yapacağı bekłentisi ile oluşturulmuş ve zamanla genel kabul görmüş resimsel ifadeler olarak teknik analiz dünyasına girmiştir. Sıklıkla trendlerin dönüş, duraklama veya düzeltme bölgelerinde fiyatlar ile alakalı oluşumlardır da denebilir (Özekçi, 2005, s.77)

Aralarına yenileri eklenmekte beraber çeşitlileri hem fazladır hem de artmaktadır. Burada en kabul görenlerine deðinmeyecektir.

2.2.2.1. Omuz-Baş-Omuz Formasyonu (OBO)

Oldukça sık karşılaşılan yükselen bir trendin bittiğini gösterir. Önce fiyatlar bir miktar yükselserek sol omuzu oluşturup düşüre geçer, daha sonra başı oluşturacak kadar bir yükseliş ile trendin zirvesini oluşturur ve düşmeyecektir.

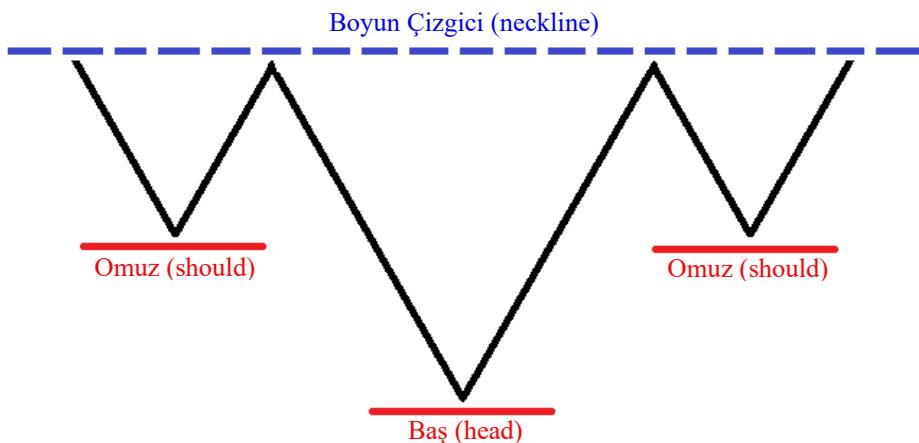
başlar. Düşüşün bittiği yerde yeniden bir yükseliş denemesi ile sağ omuzu oluşturur ve tekrar düşerek omuz-baş-omuz formasyonunu tamamlamış olur. Aşağıdaki şekilde OBO formasyonunu gösterilmektedir.

Şekil 14: OBO genel gösterim.

2.2.2.2. Ters Omuz-Baş-Omuz Formasyonu (TOBO)

Bir önceki başlıkta anlatılan OBO'nun tam tersi olarak çalışır. Fiyatların düşme eğiliminde olduğunda önce bir yükseliş ile sol omuzunu oluşturup tekrar daha aşağı seviyelere düşerek baş seviyesini oluşturur. Başın oluşumundan sonra yeni bir yükseliş denemesi ile boyun çizgisine geldiğinde fiyatlar tekrar düşmeye başlayarak sağ omuzu oluşturur. Sağ omuzun en alt seviyesinden başlayan yükseliş boyun çizgisine tekrar geldiğinde formasyon tamamlanmış olur. Formasyonun güvenirliği için formasyon boyunca izlenen işlem hacmi destegine de bakmak gereklidir (Kirkpatrick, 2007, s.337). Aşağıdaki şekilde TOBO formasyonu verilmiştir.

Şekil 15: TOBO genel gösterim.

Şekil 16 üzerinde gösterilen grafiğin sol bölümünde TOBO ve sağ bölümünde OBO formasyonları gerçek bir grafik üzerinde birlikte gösterilmiştir.

Şekil 16: TOBO ve OBO formasyonları birlikte gösterimi.

2.2.2.3. Çanak Formasyonu

Fiyatların belli bir süre (birkaç ay, bazen de bir yıl veya birkaç yıl) düşüğü ve dip noktası yaptıktan sonra düşüşün benzeri sürede düşmeye

başladığı noktaya kadar çıktıığı formasyon tipidir. Şekil olarak yarım daire, eliptik bir görünüm veya yarım daireye yakın bir kap şeklinde olduğu düşüş trendidir. Bu düşüş trendi bir yükseliş trendi arkasından görülebileceği gibi düşüş trendlerinin içindeki yatay trende bağlayıp yükseliş yeterli gücü toplayamayıp tekrar düşmeye başladığı dönemlerde görülebilir. Çanağın ortalarına denk gelen dip noktası ile başlangıç ve bitiş noktaları arasında çekilen çizgiye kadar olan yükseklik formasyonun bitiminden sonra çanağın yükseklik kadar kendisini katlayacağına inanılan bir formasyondur. Rakamsal olarak örneklenliğinde 10 liradan 6 liraya kadar düşüp yeniden 10 liraya varan bir çanak formasyonunda, başlangıç noktası olan 10'dan 6 çıkarılarak yüksekliğin 4 lira olduğu ve yeniden 10 liralara seviyesine vardığında da çanağı $10+4 = 14$ liraya kadar katlayabileceğine inanılan bir formasyon tipidir.

Şekil 17: Çanak formasyonu görseli.

2.2.2.4. Ters Çanak Formasyonu

Bir önceki başlıkta anlatılan çanak formasyonunun tam tersi şeklinde çalışan ters yarım daire şeklindeki bir kaba benzeyen formasyon tipidir. Yükselişe başlama, fiyatın zirve yapması ve yeniden yükselişe başlama noktasına düşmesi şeklinde çalışmaktadır. Yükselişe başladığı noktanın düşerken destek noktası olmasından dolayı destek fiyat seviyesini aşağıya doğru kıldığından düşüşün çanak formasyonunda olduğu gibi yüksekliği kadar

daha aşağıya düşme ihtimali olduğu düşünülür. Buna rağmen destek noktasına kadar düştüğünde aşağıya kırmadan yatay trende bağlama ihtimali de var olan diğer bir seçenekdir.

Şekil 18: Ters Çanak formasyonu görseli.

2.2.2.5. Fincan-kulp Formasyonu

Yukarıda anlatılan çanak formasyonlarının farklı bir türüdür. Yükselen çanak formasyonunda çanağın tamamlanmasından sonra katlanması beklenirken fiyatların yeniden ama eskisi kadar düşmediği küçük bir düşüş trendini ifade eden yarım daire şeklindeki kap şeklinde bir kulp takılmış gibi görünen küçük bir çanağın daha oluşması ile tamamlanan formasyon şeklidir. Kulp tamamlandıktan sonra fiyatların yatay veya yukarı gitmesi ihtimali vardır.

Şekil 19: Fincan-kulp formasyonu gösterimi.

2.2.2.6. Ters Fincan-kulp Formasyonu

Fincan-kulp formasyonunun tam tersi şeklinde çalışan bir formasyon tipidir. Yükselişe başlayıp zirveyi gördükten sonra yükselişe başlayan noktaya kadar düşen çanak şekli (ters yarımdaire, kap) beklenen destek noktasına gelince yeniden küçük bir yükseliş denemesi ile ters çanağa oranla kulpu kadar olabilecek (yani daha küçük) bir yükseliş denemesi yapar ve yeniden destek noktasına kadar çekilebilir.

Şekil 20: Ters Fincan-Kulp formasyonu görseli.

2.2.2.7. V Formasyonu

V harfine benzemesinden dolayı bu ismi alan bir formasyondur. Fiyatların hızlıca düşmesi, ardından dip yapıp hızlıca geri dönmesi yakalaması da zor olarak düşünülen formasyonlardan birisidir. Trader denilen gün içi al-sat yapanlar tarafından özellikle 5 dakikalık grafiklerde görmek birkaç kademelik çıkışı yakalamak için olasıdır.

Şekil 21: V formasyonu görseli.

2.2.2.8. Ters V Formasyonu

Bir önceki başlıkta anlatılan formasyonun ters halidir. Şekil olarak ters V harfine benzer. Hızlı bir çıkış ardından zirve noktasından hızlı bir düşüş görülür. Stoploss (zarar kes) noktası belirlemeyen traderlar düşüş başladığında düşüş bitene kadar ellerindeki malları satma fırsatı bile bulamayabilirler.

Şekil 22: Ters V formasyonu görseli.

2.2.2.9. İkili Tepe Formasyonu

Fiyatların zirve ya da direnç noktası sayılabilen bir seviyeyi 2 kez test etmesi ile oluşan formasyonlardır. Şekil olarak bacakları sola ve sağa açık M harfine benzer. Yükseliş trendinin ardından 1.tepe noktasında aşağı yönlü dönen fiyatlar aşırı düşüş yaşamadan tekrar çıkararak 2.tepe noktasını yamasıyla bir önceki düşüşten daha fazla düşerek formasyonu tamamlarlar. 2.tepe noktası 1.tepe noktasınınvardığı fiyatlar, çok az üstü veya çok az altı olacak şekilde gerçekleşebilir.

Şekil 23: İkili Tepe formasyonu görseli.

2.2.2.10. İkili Dip Formasyonu

İkili tepe formasyonunun tersi şeklinde çalışan bir formasyondur. Düşüş trendi içinde varılan bir dip noktasından tepki hareketi ile yukarı dönen fiyatlar biraz yükseldikten sonra yeniden düşmeye başlayarak aynı dip noktasını bir kez daha test ederler. Yine bu formasyonda da ikili tepe de olduğu gibi 2. dip noktası ilk dip noktasına eşit, çok az altında veya çok az üstünde olabilir.

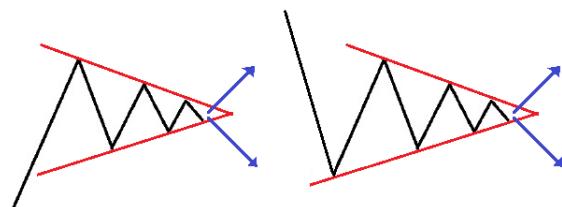
Şekil 24: İkili Dip formasyonu görseli.

2.2.2.11. Üçgen Formasyonları

Kendi arasında üçe ayrılan bir formasyon şeklidir. Şekil itibarı ile üçgen olarak oluşturuları için bu ad verilmiştir.

Simetrik Üçgen Formasyonu

Fiyatlar veya trend düşerken de yükselsirkende görülebilen, ikizkenar bir üçgenin arasına sıkışmış gibi görünen formasyon şeklidir. Bu formasyon tipinde çapraz bir direnç ve çapraz bir destek seviyesine hareketlenen fiyatlar, üçgenin daralan bölümüne yaklaşıkça destek noktaları daha yukarıda, direnç noktaları ise daha aşağıda oluşur. İster düşerken görülsün ister yükselsirkende görülsün fiyatlar genellikle üçgenin kenarlarına yaklaştığında veya döndüğünde yönünü tekrar tersine çevirerek devam eder. Üçgenin ucuna baze

vararak bazen de yaklaşınca üçgenin kenarları dışına atarak kendisini atan bir oluşumudur. Buradaki dışına atmak kavramı, bazen yukarı kırmak bazen de aşağı kırmak şeklinde görülür. Kırılım noktası yeni trend yönü olarak kabul edilebilir.

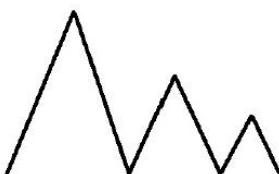
Düşmemek veya yükselmekte ısrar eden fiyat hareketlerinin bittiği anlamında yorumlanabilir.

Şekil 25: Simetrik Üçgen formasyonu görselleri.

Alçalan Üçgen Formasyonu

Çapraz bir direnç seviyesi ile yatay bir destek seviyesi arasına sıkışan fiyatların oluşturduğu üçgen formasyonudur. Simetrik üçgen formasyonunda olduğu gibi hem düşen bir trend içinde hem de yükselen bir trend içinde görülebilir. Sıkışan fiyatlar bu formasyonda da her iki yönde kırılabilir.

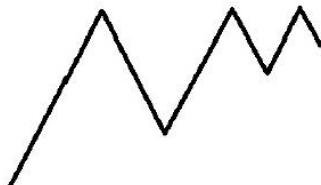

Şekil 26: Alçalan Üçgen formasyon görselleri.

Yükselen Üçgen formasyonu

Alçalan üçgen formasyonun tersine burada dirençler yatay bir konumda destekler ise yükselen çapraz konumda bulunur. Diğer birçok formasyonda olduğu gibi hem fiyatlar düşerken hem de fiyatlar yükselirken görülebilir. Formasyon sonunda sıkışan fiyatlar, kırılımı da yine her iki yönde yapabilirler.

Şekil 27: Yükselen Üçgen formasyonu görselleri.

Yukarıda sıralananlardan başka birçok daha formasyon bulunmaktadır ve hatta gün be gün yenileri de eklenmektedir.

2.2.3. Teknik Analizde Kullanılan İndikatörler ve Osilatörler

Formasyonlara daha fazla anlam katabilmek veya dönüş sinyalleri yakalayabilmek için çeşitli indikatörler ve osilatörlerde beraberinde kullanılmaktadır. Bunlardan trendin yönünü göstermek açısından bize yardımcı olanları indikatörler iken aşırı alım ya da aşırı satım bölgelerini göstererek sinyal üretenler ise osilatörlerdir. Her ikisi de AL-SAT sinyalleri üretebildikleri için tercih edilen grafik okuma yardımcılarıdır. Hem indikatörler hem de osilatörler temel çalışma prensibi olarak matematiksel hesaplamalar ile yapılan yardımcı araçlardır.

İster indikatör olsun ister osilatör, her ikisinin de grafikle beraber görünümünde iki farklı durum olabilir. Bu yardımcı araçlar ya grafik üzerindeki data verileri ile birlikte görülür ya da grafik bağımsız olarak ayrı bir bölümde (genellikle altında) kendi başına bir grafik olarak görünebilen bazen tek bazen de daha çok çizgileri olan grafiklerdir.

Grafik üzerine veya altına oluşturulan bu yardımcı araçlar bazen ulaştıkları rakam ile bazen çizgilerin birbirleriyle kesişmesi halinde al veya sat sinyali üretebilirler.

Sayıları oldukça fazla olan bu indikatörlere ve osilatörlere her geçen gün yenileri de eklenmektedir.

En çok tercih edilenler ve sıkılıkla kullanılanlarına örnek verecek olursak;

2.2.3.1. Hareketli Ortalamalar

Hareketli ortalamalar bize, herhangi bir hisse senedinde belli bir zaman aralığındaki fiyatların ortalamasını gösterir. Örnek olarak kapanış verisinin 5'lik basit hareketli ortalamasının hesaplanması şu şekilde yapılır: Fiyat serisi üzerindeki her mum için, kendisi de dahil olacak şekilde geriye doğru toplam 5 mumun kapanış fiyatları toplanarak 5'e bölünmesi yoluyla elde edilir. Buradaki 5 rakamı 5 günü yani borsanın işlem yaptığı 1 haftalık iş günlerini temsil etmektedir. 5 günlük ortalamaların haricinde 20, 50, 100 ve 200 günlük ortalamaların da kullanıldığını görmekteyiz. Kullanılan birçok program 2 farklı ortalamayı aynı grafik üzerinde gösterebilmektedir. Bu göstergede CCI göstergesinden farklı olarak aşağıda anlatılan ICHIMOKU gibi grafiğin altında değil grafiğin üzerine yerleştirilerek kullanılır.

Bu göstergede kullanılan rakamlar aslında birer tartışma konusu yapılabilir. Şöyle ki çoğu yerde 20 günlük gördüğünüz hareketli ortalama bazı yerlerde karşınıza 22 günlük olarak çıkabilir. 20 gün 4 haftaya denk gelen 1 ayın 4 haftadan oluşuyor olmasından dolayı varsayılan bir rakamdır. Oysa bazı analizciler 1 ay içinde 4 hafta olmasında hem fikir olmalarına rağmen ayların genellikle 22 işlem gününden olduğu gibi 20 günlük yerine 22 günlük ortalamaları kullanırlar. Bu açıdan baktığımızda her 2 görüntüde doğrudur. Kimin hangi ortalama veya ortalamaları önerdiğine alדים etmeden kişisel becerilerinize göre bu rakamları sizlerde 1 haftalık, 1 aylık, 3 aylık (bu bilançolar açısından çeyreklik dediğimiz dönemde denk geldiği için kullanılır), 6 aylık ve 1 yıllık olacak şekilde kullanılabilir. Kaba hesap için 5 rakamı ile hafta sayısını çarparak elde ettiğiniz rakamları hareketli ortalamalarınızda kullanabilirsiniz. Örneğin 3 aylık için 12 haftadan olması sebebiyle $5 \times 12 = 60$ gün olarak da kullanabileceğiniz gibi 3 ayın 180 güne denk gelmesinden dolayı 12 hafta sonu için $12 \times 2 = 24$ günü 180 rakamından çıkararak $180 - 24 = 156$ günlük ortalamayı da kullandığınızda herhangi bir yanlışlık yapmış sayılmazsınız.

Şimdiye kadar anlattıklarımızın tamamı, en çok tercih edilen sadece kapanış fiyatlarını baz alan basit hareketli ortalamalardır. Bunun haricinde

sadece kapanış fiyatları yerine, açılış-kapanı ve gün içi düşük-yüksek fiyatları da hesaba katarak kullanılan hareketli ortalamalar da hesaplanabilir. Bir başka tercih olarak da yine kapanış fiyatı yerine hissenin gün içi ağırlıklı ortalamasından elde değer kullanılarak da hareketli ortalama hesaplanabileceğini unutmamak gereklidir. Hangisinin kullanılacağı kişisel tercih meselesi olsa da en çok kullanılan kapanış fiyatları üzerinden hesaplanan olduğunu da akıldan çıkarmamak gereklidir.

Grafiğin üzerinde oturtulmuş çizgilerle gösterilen hareketli ortalamalar ile incelediğiniz hisse senedi fiyatlarının bu ortalamaları aşağı veya yukarı yönlü kesmelerine göre alım ya da satım kararları alınabileceğini veya bir müddet daha izlenebileceği konusunda yardımcı olabilecek bir göstergedir.

Şekil 28'de 5 ve 22 günlük hareketli ortalamalar ve Şekil 29'da 20 ve 50 günlük ortalamaları gösteren örnek grafikler verilmiştir.

Şekil 28: Hareketli ortamlar 5-22 gün.

Şekil 29: Hareketli ortamlamalar 20-50 gün.

2.2.3.2. Relative Strength Index – Göreceli Güç Endeksi (RSI)

RSI indikatörünün hesaplanması sırasında varsayılan değerler Kapanış ve 14'tür. J.Welles Wilder tarafından bulunan Relatif Güç Endeksi (RSI), bir hisse senedi için analiz edilen periyod içindeki bir önceki güne göre yükselen günleri (14 gün boyunca) ve bir önceki güne göre düşen günlerini (14 gün boyunca) bulup, bu değerleri birbiri ile karşılaştırarak öngörülerde bulunabilmeyi amaçlamayan bir göstergedir.

Her ne kadar yukarıda bahsettiğimiz 14 gün vade genel ve kesin bir rakam olmasa da bu süre uzun tutulduğunda (örneğin 22, 50, 100 gün gibi) fiyat hareketlerine tepkisizleşme sorunu getirebileceği için önerilmektedir. RSI okuması ve yorumlanması genellikle 30 ve 70 referans değerleri kullanılır. Ortak görüşe göre 30 referans değerinin altına inen bir RSI göstergesi aşırı satım olduğunu, 70 değerinin üzerine çıkan bir RSI göstergesinin de aşırı alım olduğunu işaret ettiği kabul edilir (Çetinyokuş ve Gökçen, 2002, s.50). Aşırı alım ve aşırı satım bölgelerinde dolaşan RSI değerleri kullanıcıya trendin yakın bir tarihte sonlanabileceğini sinyallerini verir. Örnek görseller RSI düşen Şekil 30'da ve RSI yükselen Şekil 31'de verilmiştir.

Şekil 30: RSI düşen gösterge.

Şekil 31: RSI yükselen gösterge.

2.2.3.3. CCI - Commodity Channel Index

Fiyatların, hesaplanan istatistiksel ortalamalardan ne kadar saplığını göstermeye çalışan bir osilatördür. Piyasalardaki aşırı alım ya da aşırı satım dönemlerinde oldukça faydalı bir araçtır. Daha çok kısa vadeli trendlerde değişimleri kovalayabilmesi ve yatay trendlerde de çok iyi sonuçlar verebildiği kabul edilmektedir.

Üzerinde çalışılan grafiğe eklendiğinde grafikten bağımsız olarak alt tarafta görülen bu osilatör +100 ve -100 değerleri arasında seyreder. +100, -100 değerinin çok üstüne ve altına gitmesi her zaman mümkündür. Bu sebeple örneğin -100 değerini geçip -200'lere bile giden bir gösterge yeniden pozitif bölgeye doğru hareketlendiğinde yön pozitif tarafa doğru olur ve -100 değerini de keserse alım yapmak için uygun zaman olduğu düşünülebilir. Tam dersi durum için örneklediğimizde ise CCI değerinin +100'ü geçtiği ve bir süre sonra yönünü yeniden negatif bölgeye döru çevirdiğinde +100 değeri ile kesiştiği bölgelerde mevcut hisseleri elden çıkarmanın mantıklı olduğu düşünülebilir. Pozitif bölgede 100 değerine yaklaştıkça piyasanın aşırı alımda olduğunu, negatif bölgede de -100 değerine yaklaştıkça piyasanın aşırı satımda olduğunu gösterir. Genel görüşe göre bir hissenin CCI değeri +100 değerine yaklaşınca aşırı alım bölgesinde olduğu ve her an satışların gelebileceği anlamı taşımاسından dolayı satılması gerektiğini tavsiye eder. Tam tersi durum için CCI değeri -100 değerine yaklaşınca da fiyatların aşırı düşüğü ve alıma hazır olunması gereği anlamı çıkartılır. Örnek görsel Şekil 32'de verilmiştir.

Şekil 32: CCI görseli.

2.2.3.4. ICHIMOKU

Grafiğe bakar bakmaz bir izlenim vermeyi amaçlayan bir indikatördür. Zaten “ichimoku” kelimesi japonca da “bir bakış” anlamına gelen bir kelimedir.

Ichimoku, piyasada oluşan momentumu ve eğilimi ölçerken, yine aynı piyasanın destek ve direnç seviyeleri için de destek ve dirençlerin ana hatlarını da belirlemeye yarayan bir göstergedir. Kullanıcılar arasında ichimoku bulutları ile de anılmaktadır. Bu bulut kavramı grafik üzerinde görünen taranmış bölgelerden gelmektedir. Grafik yorumlarında da bu bulutlara Japoncadaki adıyla “Kumo” denilir. Kumo ya da bulutlar Senkou Span A ile Senkou Span B arasında kalan bölgelerde oluşur. Bu gösterge çalışılan grafiğin üstüne oturtularak çizilir.

Bu gösterge Japonca isim verilen 5 çizgiden oluşur.

1. Tenkan-Sen : Geçmişe doğru 9 periyodun en yüksek ve en düşük değerleri toplanıp ikiye bölünerek hesaplanır
2. Kijun-Sen : Geçmişe doğru 26 periyodun en yüksek ve en düşük değerleri toplanıp ikiye bölünerek hesaplanır
3. Chikou Span : Günün kapanış fiyatından 26 bar geriden çizilerek gösterilir
4. Senkou Span A : Tenkan-Sen ve Kijun-Sen toplanarak ikiye bölünür ve bulunan değer ile 26 periyod ileriden çizilir
5. Senkou Span B : Geçmişe doğru 52 periyodun en yüksek ve en düşük değerleri toplanıp ikiye bölünerek elde edilen değer 26 periyod ileriden çizilerek gösterilir

Boğa piyasasına yani yükseliş trendine girdiğini anlamak için Tenkan-Sen Kijun-Sen’i aşağıdan yukarı kesmesi gereklidir. Ayı piyasasına girdiğini yani düşüş trendine başladığını anlamak için de Tenkan-Sen Kijun-Sen’i yukarıdan aşağıya doğru kesmesi gereklidir. Bir boğa piyasası kesişimi oluştuğunda, mevcut fiyat Kumo (bulut) üzerinde kalırsa, bunu çok güçlü bir al sinyali olarak düşünülebiliriz. Eğer ayı piyasası kesişim sinyali olmuş ise ve fiyatlar bu kesişim oluştugu noktada Kumo’dan aşağıda kalıyorsa bu seferde çok güçlü bir sat sinyali olarak değerlendirilebiliriz. ICHIMOKU bulutlarını gösteren örnek görsel Şekil 33’te verilmiştir.

Şekil 33: ICHIMOKU görseli

2.2.3.5. Momentum

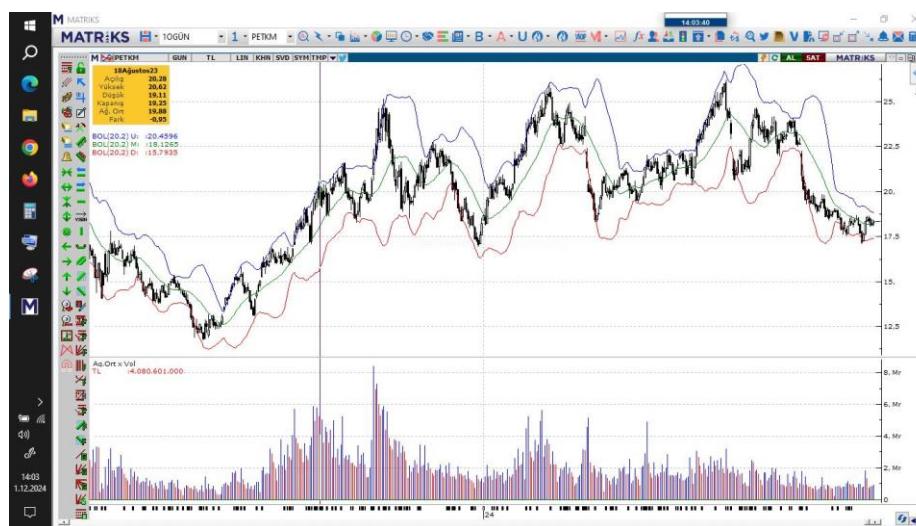
Momentum, belli bir periyot içinde fiyatların hangi yönde, hangi miktarda ve hangi şiddette hareket ettiğini anlatan bir göstergedir. Momentum kullanımının amacı, periyod kadar önceki kapanış ile kıyaslayarak şu anki kapanışın nerede olduğunun tespit edilmesidir. Genellikle kısa vadeli bir göstergesi olarak kullanılan momentumda 12 - 14 günlük periyodların daha sağlıklı sonuçlar vermesine rağmen kullanılacak vade, ilgilenilen hisse senedine ve uygulanacak stratejilere göre değişiklik gösterebilir. Bundan kasıt hareketliliğin yüksek olduğu hisse senetlerinde seçilecek vade uzatılabilirken hareketlilik azaldıkça kullanılacak vade de kısaltılır ise daha faydalı olabilir. Son günün kapanış fiyatının, x gün önceki kapanış fiyatına bölünmesi ile elde edilen rakamın 100 ile çarpılmasıyla hesaplanır. Grafiğin üzerinde değil altında gösterilen bir yapısı vardır ve 100 referans çizgisinin altına veya üzerine kesişmesiyle sinyal üretir. Momentum grafiğinin referans değerini yukarı doğru kesmesi durumunda "al" aşağı doğru kesmesinde ise "sat" sinyali verdiği kabul edilebilir. Momentum örneği Şekil 34'te verilmiştir.

Şekil 34: Momentum görseli

2.2.3.6. Bollinger Bantları

Volatilite bandı olarak bilinmektedir. Volatilite standart sapmadaki değişimlere entegre bir değişken olarak, volatilite kaynaklı hem yükselişler hem düşüslər standart sapmayı değiştirmektedir.

Sekil 35: Bollinger bandları görseli.

Şekil 35'te verilen Bollinger bantları için 20 günlük basit hareketli ortalama orta bant, 20 günlük standart sapmanın 2 katı eklenmiş olan üst bant ve 2 katı çıkarılmış alt bant ile birlikte farklı renklerde görülmektedir. Standart sapmanın 2 alınması önerisi bu indikatörü bulan John Bollinger tarafından geliştirilmiş bir kuraldır (Bollinger, 2001, s.63). Grafiğe bakarak da anlaşılacağı üzere aşırı alımlarda grafik üst banta, aşırı satımlarda grafik alt banta dejmektedir. Başka indikatör/osilatör ile kullanıldıklarında daha başarılı yorumlamalar yapılabilmektedir.

3. GRAFİKLER

Birçok grafik tipi olmasına rağmen bu bölümde özellikle en sık kullanılan grafiklere yer verilecek ve en popüler grafik tipi olan mum grafikler detaylandırılarak anlatılacaktır.

3.1. ÇİZGİ GRAFİKLER

Bu grafik tipinde gösterdiği fiyat seviyesi tek bir noktadan yani günün kapanış fiyatından oluşmaktadır. Bütün noktalar birleştirilerek ortaya çıkan bu grafik tipinde kısa vadeli yatırımcı açısından pek bir bilgi taşıdığı söylenemez. Fakat uzun vadeli bir yatırımcı açısından hissenin veya endeksin seyri açısından en acemilere bile sahip olduğu yönü göstermeye yeterlidir. Yalın olduğu için de tercih eden bazı yatırımcılar mevcuttur. Örnek şekilde grafiği Bist100 endeks bilgisi için Şekil 36'da verilmiştir.

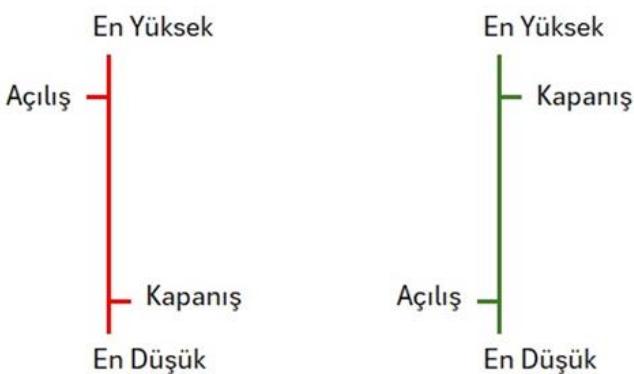

Şekil 36: Endexin çizgi grafik ile gösterimi.

3.2. ÇUBUK GRAFİKLER

Teknik analizde mum grafiklerle beraber en çok kullanılan grafik türlerinden birisidir. Dikine bir çizgi üzerinde 5 ayrı bilgi barındıran şekilde bir ifadedir. Dik çizginin sol tarafında kalan çentik açılış fiyatını gösterirken sağ tarafında yer alan çentik ise kapanış fiyatını gösterir. Dikine çubuğu

uzunluğu veya kısalığı gün içindeki volatilitesini gösterir. Yukarıda kalan uç nokta gün için en yüksek seviyeye işaret ederken aşağıda kalan uç ise gün içi en düşük fiyat seviyesini gösterir. Soldaki çentiğin aşağıda sağdaki çentiğin yukarıda olduğu çubuk tipi yükseliş gösteren bir çubuğa işaret ederken, soldaki çentiğin yukarıda sağdaki çentiğin aşağıda olması da düşüş günü olduğunu gösterir. Tekli düşüş e yükseliş çubuk grafiği örneği aşağıdaki Şekil 37'de kırmızı ve yeşil olarak verilmiştir. Kırmızı olan düşüş çubuğu, yeşil olan ise yükseliş çubuğudur.

Şekil 37: Çubuk grafik temel görünüm.

Tek başlarına böyle görünen çubuk grafiklerin Bist100 endeks için topluca görünümü Şekil 38'de verilmiştir.

Şekil 38: Endeksin çubuk grafik ile gösterimi.

3.3. MUM GRAFİKLERİ

17. yy'da Japon tüccarların pirinç ticareti için geliştirdikleri ve günümüze kadar gelen bir grafik türüdür (Ekinciler, 2007 s.1). Tek bir mum içinde taşıdığı verilerin çokluğundan dolayı neredeyse en çok tercih edilen grafik türüdür. Aslında çubuk grafikler ile aynı sayıda veri taşımmasına rağmen görüntüsünden düşüş mü yükseliş mi olduğu daha kolay anlaşılabilir olmuştur. Bunun sebebi de ya kullanılan renkler ya da içi dolu içi boş mum olarak çeşitlendirilebilmesinden kaynaklanmaktadır. Mum grafikler ile çubuk grafikler kıyaslandığında mum grafiğin tek bir hareketinde bile daha çok bilgi içerdiği söylenmektedir (Mergen, 1998, s15).

Kullanılan programlar sebebiyle farklı renklerde karşımıza çıkabilirler. Sıklıkla rastlananları siyah içi dolu mum ve beyaz içi boş mum le oluşan görseller ve kırmızı içi dolu yeşil içi boş mum ile oluşan görsellerdir. İlk defa karşılaşılan farklı bir tasarım mum grafik görselinde de renkler ne olursa olsun (özel farklı bir ayar kullanılmamışsa) içi dolu olan mumlar düşüş mumları içi boş olan mumlarda yükseliş mumları olarak kabul edilir. Bu söylediğimizde rağmen bazı kullanıcıların kişisel tercihleri olarak her iki mumun içi de dolu olacak şekilde kullanılan örneklerini de görmek mümkündür. Bu tarz kişiselleştirilmiş grafik tiplerinde ayrımlar genellikle kullanılan renkler ile yapılır. Örneğin kırmızı düşüş mumu ile yeşil yükseliş mumu, siyah düşüş

mumu ile sarı yükseliş mumu gibi farklı çok sayıda örneklerle karşılaşabilirsiniz.

Mum grafiklerin artan popüleritesinin sebebi oluşan mum şekilleri ve izleyen mum şekilleri ile yeni formasyonlar keşfedilmiş olması ve bunların kolaylıkla görülebilmesidir. Bazı yatırımcılar sadece mum grafiklerden oluşan formasyonları izleyerek bile teknik analiz yapabildiklerini ve bu analiz sonucu düşündükleri hisseleri alıp satabildiklerini söylemektedirler.

3.3.1. TEMEL MUM

Bir mum gösterdiği periyot açısından üzerinde 5 adet bilgi barındırır. Bu periyotlar kullanıcının seçimine göre dakikalık, saatlik, seanslık, günlük, haftalık, aylık ve yıllık şekillerde olabilir. Hangi periyottan bakılırsa bakılsın üzerinde şu bilgiler görülür,

Açılış fiyatı

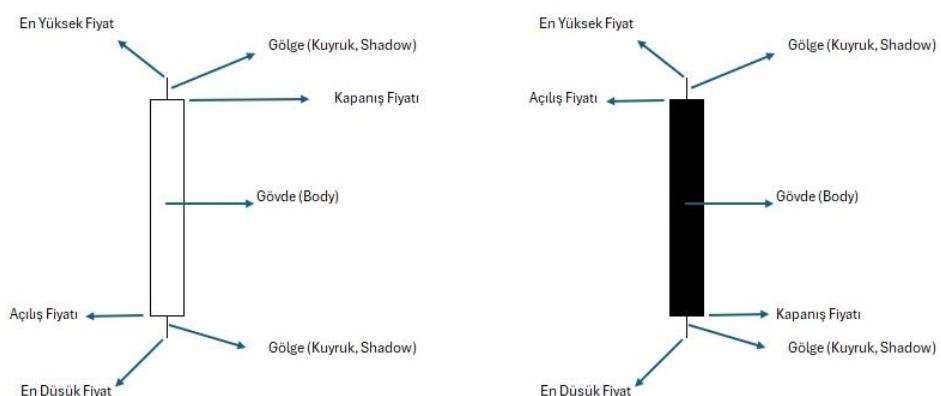
Kapanış fiyatı

Gün içi gördüğü en düşük fiyat

Gün içi gördüğü en yüksek fiyat

Düşüş veya yükseliş yönü.

Mumların bir gövdesi olur ve bu gövde bazen küçük bazen büyük bazen de tek bir çizgi şeklinde olabilir. Ayrıca mumlar bazen gölge veya kuyruk denilen uzantılara da sahip olabilirler. Gölge veya kuyrukların her zaman görülmesi gerekmekz.

Şekil 39: Yükselen ve düşen temel mumlar.

3.3.2. TEKLİ MUM TIPLERİ

Mum şekillerini tanımak açısından öncelikle tek tek ele almak gerekir. Daha sonra bunların ikili ve üçlü bir araya gelişleriyle oluşan mum tipleri olduğuna da değineceğiz. Tekli mumlar ayı veya boğa formasyonlarına göre bazen aynı bazen de farklı isimleri alabilmekte fakat göründüğü yerler açısından yani düşüşte veya yükselişte olmasından kaynaklı farklı anlamlar taşıyabileceklerdir. Tekli mumların verdiği sinyaller bazı yatırımcılar için yeterli olabilirken bazı yatırımcılar arkasından gelecek teyit mumunu görmeden tekli mumum ürettiği sinyale tamamen güvenmezler.

3.3.2.1. Kısa Beyaz Mum (Boğa, Bullish)

Şekil 40: Kısa Beyaz Mum (Yükseliş momu).

Gövdesi küçük olan ve hem aşağıda hem yukarıda gölgeleri de bulunan yükseliş mumudur. Yükseliş momu olmasına rağmen gövdeminin küçük oluşu kararsızlığı ve alıcıların azlığını işaret eder.

3.3.2.2. Beyaz Mum (Boğa, Bullish)

Şekil 41: Beyaz Mum (Yükseliş momu).

Kısa beyaz muma nazaran daha büyük gövdesi ve her iki tarafta da gölgeleri vardır. Alıcıların güçlenmeye başladığı şeklinde yorumlanabilir.

3.3.2.3. Uzun Beyaz Mum (Boğa, Bullish)

Şekil 42: Uzun Beyaz Mum (Yükseliş momu).

Kısa beyaz mum ve beyaz mumdan daha uzun gövdeli ve gölgeleri olan bir yükseliş mumudur. Alıcıların ve alım psikolojisinin güçlü olduğuna yorumlanır.

3.3.2.4. Marubozu (Boğa, Bullish)

Şekil 43: Beyaz Marubozu (Yükseliş momu).

Gölgeleri olmayan uzun beyaz mumdur. Piyasada alıcıların çok güçlü olduğunu ve kontrolu ellerinde tuttuklarını gösterir. Gövdesinin şekli itibariyle açılış fiyatı günün en düşük fiyatından, kapanış fiyatı da günün en yüksek fiyatından gerçekleşmiş demektir. Direnç bölgelerinde görüldüğünde direncin güçlü ve hacimli kırıldığı anlamına da gelir.

3.3.2.5. Açılan Marubozu (Boğa, Bullish)

Şekil 44: Açılan Marubozu (Yükseliş mumu).

Marubozunun üstten gölgesi olan halidir. Marubozuya göre farkı kapanış fiyatının gün içi gördüğü en yüksek fiyatın olmamasıdır. Alıcıların ve hacmin gücünü olduğunu gösterirler.

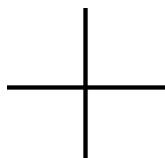
3.3.2.6. Kapanan Marubozu (Boğa, Bullish)

Şekil 45: Kapanan Marubozu (Yükseliş mumu).

Marubozunun alttan gölgeli olan şeklidir. Açılış fiyatının altına sarkan fiyatlar genellikle satıcıların açılıştan hemen sonra kısa süreliğine satış yapması ile oluşur. Yapılan satışlara rağmen kontrolun alıcıların elinde olduğu ve güçlü olduğu anlamına gelir.

3.3.2.7. Doji (Boğa, Bullish)

Şekil 46: Doji (Yükseliş).

Piyasalarda sıklıkla karşılaşılan açılış ve kapanış fiyatlarının aynı olduğu çoğunlukla alttan ve üstten gölgelerinin olduğu bir mum şeklidir. Bazen açılış fiyatları ile kapanış fiyatları arasında mumun gövdesinde görülemeyecek kadar küçük farklar olabilir. Bazen tamamen gölgesiz de olabilirler. Genellikle dip seviyelerde görünürler. Yatay seyreden piyasalarda da görülebilirler.

Diplerde göründüğü zaman fiyatların artık daha aşağıya düşmek istemediğini ve alıcılar ile satıcıların güçlerinin de eşitlendiğini ifade eder.

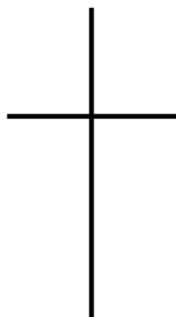
3.3.2.8. Beyaz Topaç Doji (Boğa, Bullish)

Şekil 47: Beyaz Topaç Doji (Yükseliş).

Beyaz oluşundan dolayı fiyatların önce yukarı sonra da aşağı gittiği ve en sonunda alıcılar ile satıcıların dengelenerek beyaz gövdeyi oluşturduğu bir hareket şeklidir. Bu mumun ardından genellikle yükseliş beklenir.

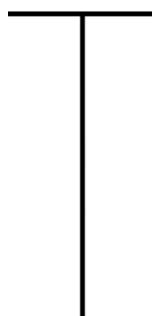
3.3.2.9. Uzun Doji (Boğa, Bullish)

Şekil 48: Uzun Doji (Yükseliş).

Her iki gölgesi de çok uzun olan bir doji çeşididir. Açıılış ve kapanış fiyatları aynı veya gözle görülemeyecek kadar küçük gövdeli de olsa uzun gölgeleri sebebiyle yükselişe işaret eder.

3.3.2.10. Yusufçuk Doji – Dragonfly (Boğa, Bullish)

Şekil 49: Yusufçuk Doji (Yükseliş).

Üst gölgesi olmayan T şeklinde bir dojidir. Açıılış ve kapanış fiyatları aynı olmasına rağmen uzun bir alt gölge ile oldukça düşük fiyat seviyelerini

denemiş fakat düşük fiyatlara tepki vererek açılış fiyatına geri gelmiş mumlardır. Diplerde göründüğü zaman bir yükselişin habercisi olabilir.

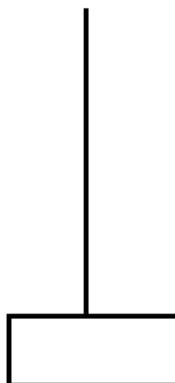
3.3.2.11. Çekiç – Hammer (Boğa, Bullish)

Şekil 50: Çekiç (Yükseliş).

Şekil itibarı ile çekice benzeye üst gölgeli olmayan, çekicin sapını oluşturacak uzun bir alt gölgeli olan yükseliş mumudur. Çekicin sapı gövdesinin 2 katından uzun olduğu durumlardaki şeke çekiç mum denilmektedir. Açılıştan sonra gelen satışların karşılandığı ve açılış fiyatından yukarıda kapatarak gövde oluşturduğu için olumlu bir yükseliş mumudur. Teyit mumuna ihtiyaç duyar. Teyit mumu da çekicin kapanış seviyesinin daha yukarısında kapanış gerçekleştirirse yükselişe işaret eder. Genellikle trend sonlarında ve diplerde görülür.

3.3.2.12. Ters Çekiç (Boğa, Bullish)

Şekil 51: Ters Çekiç (Yükseliş).

Yukarıda anlatılan çekiç mumu tersi şeklinde olduğu için bu ad verilmiştir. Yine bir gövde ve gövdedenin en az 2 katı büyüklüğünde üst gölgesi olması şartı vardır. Alt gölge ya hiç olmaz ya da çok az olabilir. Genellikle trend sonlarında ve dip seviyelerde görülür. Sonrasında gelecek teyit mumunun üst gölgenin orta seviyesinin üzerinde olması gereklidir. Yükselişe veya trendin bittiğine sinyal veren bir mum olarak ifade edilebilir.

3.3.2.13. Kısa Siyah Mum (Ayı, Bearish)

Şekil 52: Kısa Siyah Mum (Düşüş).

Kısa gövdesi olan ve her iki tarafında gölgesi olan düşüş mumudur. Piyasa psikolojisinin bozuk olduğunu gösterse de satıcılarında zayıf olduğuna işaret eder.

3.3.2.14. Siyah Mum (Ayı, Bearish)

Şekil 53: Siyah Mum (Düşüş)

Kısa siyaha mum'a göre daha uzun bir gövdeye sahip altında ve üstünde gölgeleri olan düşüş mumudur. Piyasa psikolojisinin daha da bozulduğu ve satıcıların da güçlenmeye başladıkları şeklinde yorumlanabilir.

3.3.2.15. Uzun Siyah Mum (Ayı, Bearish)

Şekil 54: Uzun siyah mum (Düşüş)

Mumun gövdesi oldukça uzun ve her iki tarafında gölgesi vardır. Büyük bir düşüş mumu olduğu için hem piyasadaki satış psikolojisinin hem de satıcıların güçlü olduğunu göstermek açısından önemli bir işaretdir.

3.3.2.16. Marubozu (Ayı, Bearish)

Şekil 55: Marubozu (Düşüş)

Uzun siyah mum kadar büyük fakat gölgeleri yoktur. Piyasanın kontrolunun satıcıların elinde olduğuna işaret eden düşüş mumudur. Gün içi en yüksek fiyatı açılışa, en düşük fiyatı da kapanışta gördüğü anlamındadır. Destek noktalarının kırılımında ortaya çıktıklarında desteğin hem hacimli hem de güçlü kırıldığına işaret eder.

3.3.2.17. Açılan Marubozu (Ayı, Bearish)

Şekil 56: Açılan Marubozu (Düşüş)

Alt gölgesi olan düşüş marubozu mumudur. Kontrol hala satıcıların elindedir. Marubozu siyah mumdan tek farkı günün en düşük fiyatından

kapatmadan olmasıdır. Bu düşüş mumumda alt gölge oluşmasının sebebi alıcıların düşük oranda dahi olsa alış yapmış olmalarındandır.

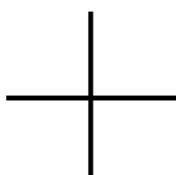
3.3.2.18. Kapanan Marubozu (Ayı, Bearish)

Şekil 57: Kapanan Marubozu (Düşüş)

Üst tarafında kısa bir gölgeli olan düşüş marubozu mumudur. Açılıştan sonra düşük oranda alıcı gelmiş olsa da satıcıların tüm alıcıları karşıladığı, kontrolun hala satıcılarında olduğu bir mum şeklidir.

3.3.2.19. Doji (Ayı, Bearish)

Şekil 58: Doji (Düşüş)

Açılış ve kapanış fiyatları genellikle birbirine eşit olabilir. Bazen de gözle görülmeyecek kadar küçük bir gövdede açılış kapanış fiyatları arasında çok az bir fark olabilir. Alt ve üst gölgeleri olabildiği gibi hiç gölgeliler de olabilirler. Tepelerde görünen bir doji mumu ile artık düşüşün geleceği beklenebilir. Zaten tepelerde oluşacak böyle bir mumda fiyatların daha da yukarıya gitmek istemeyişinin göstergesidir. Yine de düşüşün zamanı

gelmediğini göstermek için gövdesiz bir şekil ile sinyal verir. Düşüşün başlayıp başlamayacağını görmek için teyit mumuna ihtiyaç vardır.

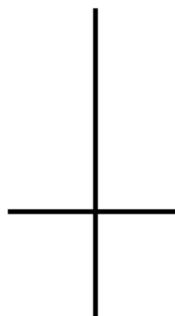
3.3.2.20. Siyah Topaç Doji (Ayı, Bearish)

Şekil 59: Siyah Topaç (Düşüş)

Fiyatların önce yukarı sonra aşağıya gittiğini gösteren, daha sonrasında da alıcılar ile satıcıların dengelendiği fakat kapanışı açılış fiyatının altında gerçekleşen, gövdeli ve 2 gölgeli bir düşüş mumudur. Düşüse veya dinlenmeye girileceğine işaret edebilir.

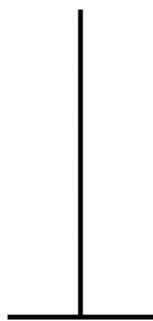
3.3.2.21. Uzun Doji (Ayı, Bearish)

Şekil 60: Uzun Doji (Düşüş)

Gölgeleri uzun olan, açılış kapanış fiyatları aynı olan düşüş mumudur. Düşüş bekentisinin habercisidir.

3.3.2.22. Mezartaşı Doji – Gravestone Doji (Ayı, Bearish)

Şekil 61: Mezartaşı Doji (düşüş)

Fiyatlar yükselmesine rağmen kalıcı olamadıkları için kapanış açılış fiyatına eşit ya da çok altında olan düşüş mumudur. T harfinin baş aşağı duran şecline benzer. Bu mumdan sonra düşüş beklemek normaldir.

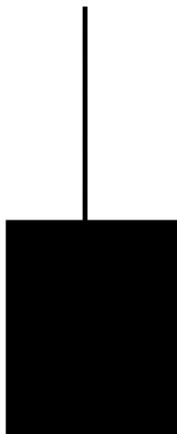
3.3.2.23. Asılı Adam – Hanging Man (Ayı, Bearish)

Şekil 62: Asılı Adam (Düşüş)

Alt gölgesi gövdesinin en az 2 katı olan düşüş mumudur. Yükseliş trendi sonrasında veya tepelerde görüldükten sonra düşüş beklenir. Teyit mumu alt gölgenin orta noktasından aşağıda olursa düşüşü teyit etmiş olur.

3.3.2.24. Kayan Yıldız – Shooting Star (Ayı, Bearish)

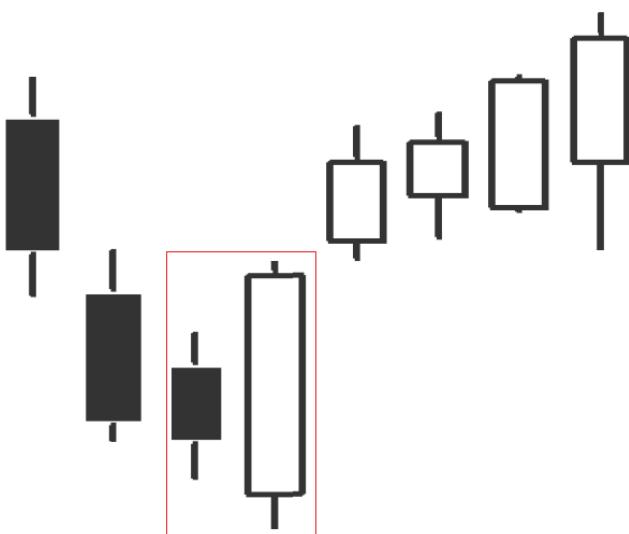
Şekil 63: Kayan Yıldız (Düşüş)

Tepelerde karşımıza çıkan ve yükselişin sona ereceğini haber veren üst gölgeli de olan düşüş mumudur. Kendinden önce gelen mum genellikle beyaz mum yani yükseliş mumudur. Boğadaki ters çekiç mumuna benzemesine rağmen tam tersini haber vererek yükselişin sona erdiğini işaret eder. Üst gölgeli gövdenin en az 2 katı kadar olmalıdır.

3.3.3. İkili Mum Tipleri

İki mumun yan yana gelmesi anlamında değildir. Tepelerde veya diplerde yan yana gelen bazı mumların oluşturduğu formasyonlar anlamındadır. Sıklıkla karşılaşabileceğimiz bazı ikili formasyonlara burada yer verilecektir.

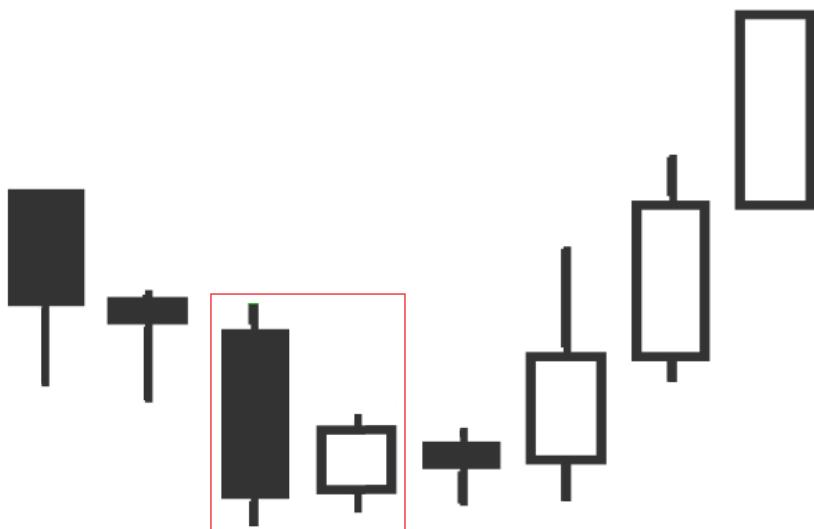
3.3.3.1. Yutan Boğa - Bullish Engulfing (Boğa, Bullish)

Şekil 64: Yutan Boğa (Yükseliş)

Düşüş trendlerinin sonlarında, herhangi bir formasyonun ortalarında veya diplerinde ortaya çıkan ikili bir mum formasyonudur. Siyah bir düşüş mumunun arkasından gelen beyaz mum kendinden önceki siyah mumun tüm gövdesini yutacak kadar büyük olan ir gövdelye sahip olmalıdır. Yutacak olan beyaz mum bir marubozu veya uzun beyaz mum olabilir. Düşüş trendlerinin sonlarında ya da diplerde bu formasyonla karşılaşılması mevcut trendin sona ereceği anlamına gelmektedir.

3.3.3.2. Hamile Boğa - Bullish Harami (Boğa, Bullish)

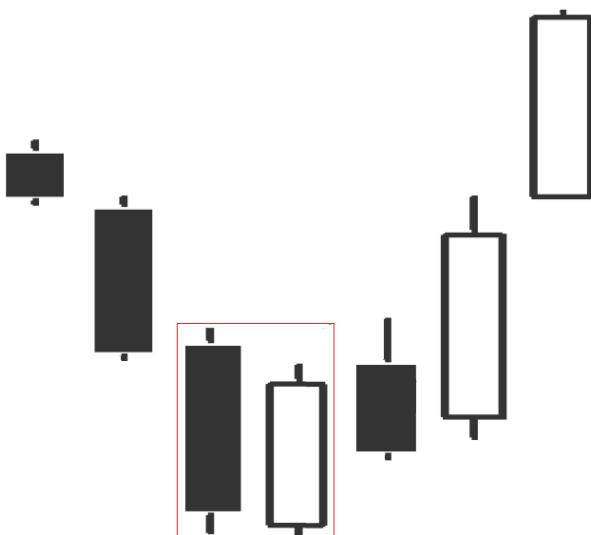

Şekil 65: Hamile Boğa (Yükseliş)

Harami kelimesi japonca da hamile demektir. Düşüş trendinin sonundaki büyük siyah mumdan sonra oluşan kısa beyaz mumun kendinden önceki siyah mumun karnında duruyor gibi olması hamile görünümü verdiği için bu şekilde adlandırılmaktadır. Bir önceki başlıkta anlatılan yutan boğanın tam tersi bir görünümü sahiptir. Oluşan kısa beyaz mumun gövdesi kendinden önceki siyah mumun gövdesine sığacak kadar olmalıdır. Hamile beyaz kısa mumun oluşumundan sonra gelecek 3 mumun da beyaz olması durumunda güçlü bir yükseliş geleceği şeklinde yorumlanır.

Bu başlıkta anlatılan hamile kısa beyaz mum eğer doji şeklinde olursa adı “Kros Hamile Boğa – Bullish Harami Kros” olacaktır.

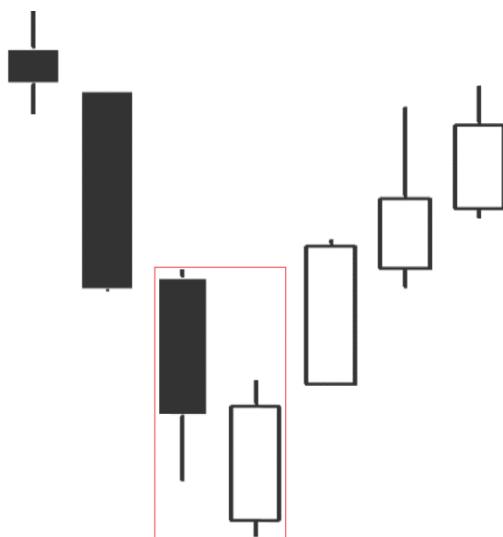
3.3.3.3. Delen Mumlar Boğa - Bullish Piercing Line (Boğa, Bullish)

Şekil 66: Delen Mumlar (Yükseliş)

Düşüş trendi veya formasyon sonlarında oluşan siyah mumdan sonra gelecek beyaz mum, açılış fiyatı olarak kendinden önceki siyah mumun kapanış seviyesinin boşluk bırakacak kadar altında olur ve kapanışı da siyah mumun gövdesinin ortasından yukarıya denk gelirse bu formasyonunoluğu kabul edilir. Anlam olarak da trendin sona ereceği sinyalini vermesidir.

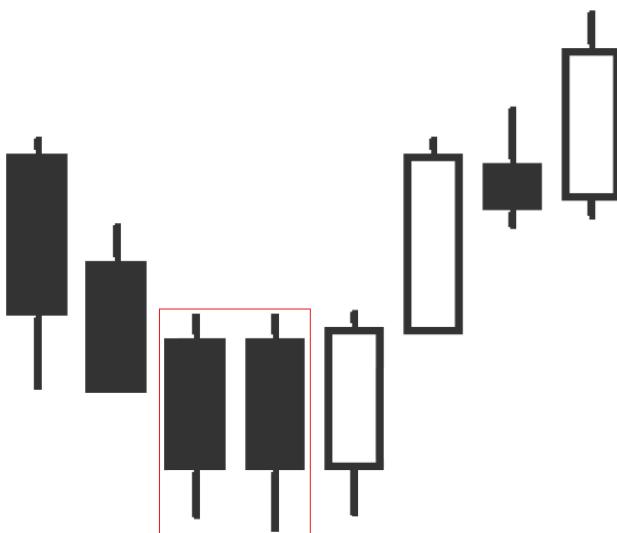
3.3.3.4. Değen Mumlar Boğa - Bullish Meeting Line (Boğa, Bullish)

Şekil 67: Değen Mumlar (yükseliş)

Düşüş trendlerinin ve formasyonlarının ortalarında veya sonrasında dip seviyelerde görünen ikili mum formasyonu olup düşüşün sona ereceğine işaret eder. Kendinden önceki siyah mama göre boşluk bırakmadan, önceki mumun kapanış seviyesine göre daha alt seviyelerden açılmasına rağmen kapanış fiyatı siyah mumum kapanış fiyatı ile aynı seviyelerde gerçekleşir. Kendinden önceki siyah mum gölgeleri olan bir düşüş mumudur. Yeni oluşan beyaz mumumda açılıştan sonra aşağı yönlü fiyat hareketi olmasına karşın daha sonra gelen alıcılar ile günü açılış fiyatının oldukça üzerinde ve bir önceki mumum kapanış seviyesinde gerçekleşir.

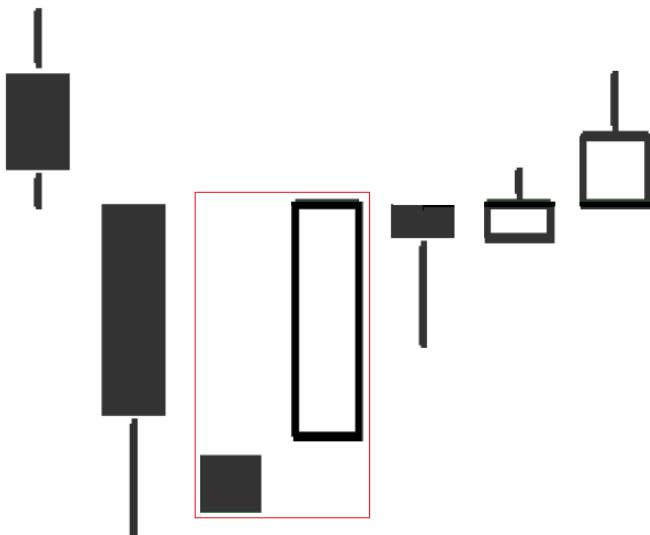
3.3.3.5. Çakışan Dip Boğa – Bullish Matching Low (Boğa, Bullish)

Şekil 68: Çakışan Dipler (yükseliş)

Düşüş trendi sonlarında kapanış fiyatları aynı olan iki siyah düşüş mumunun oluşturduğu formasyondur. Fiyatlar düşmüştür ve sonrasındaki mumda da yükseliş başarılmasa da test edilen daha düşük seviyelere rağmen önceki siyah mum ile aynı seviyede kapatarak daha fazla düşmeyeceğine işaret vermiştir. İki siyah mumum gölgeleri farklı boylarda olabilir. Ardından yükseliş mumu bekłentisi yaratır.

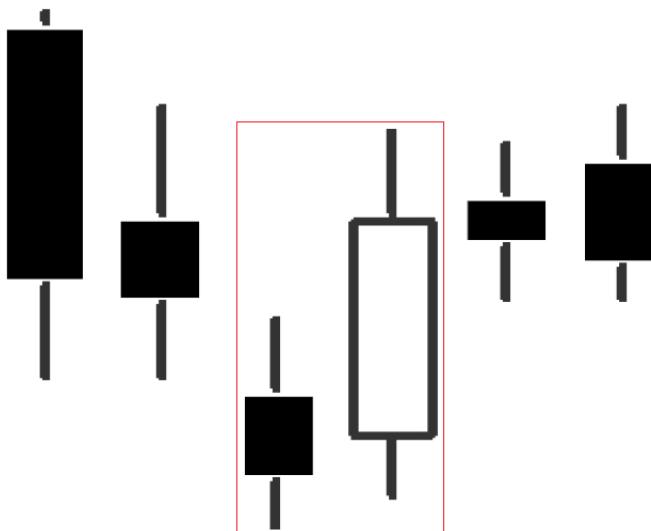
3.3.3.6. Tepen Mumlar – Bullish Kicking (Boğa, Bullish)

Şekil 69: Tepen Mumlar (Yükseliş)

Düşüş trendinde sonlarda görünen siyah marubozudan sonra beyaz marubozunun gelmesi ile ikili mum formasyonudur. Beyaz marubozunun açılış fiyatı siyah marubozunun açılış fiyatından yukarıdadır. Trendin sonlanma ihtimali sinyalini verir.

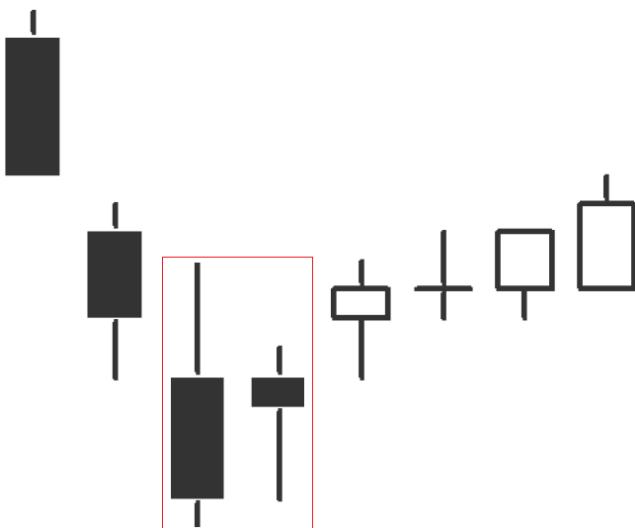
3.3.3.7. Beyaz Asker – Bullish White Soldier (Boğa, Bullish)

Şekil 70: Beyaz Asker (Yükseliş)

Düşüş trendi sonlarında oluşan siyah mumdan sonra gelen beyaz mumum, önceki mumum kapanış fiyatından daha yukarıda bir açılışı gövde olarak da önceki siyah mumdan büyük olduğu durumlarda oluşan ikili mum formasyonudur.

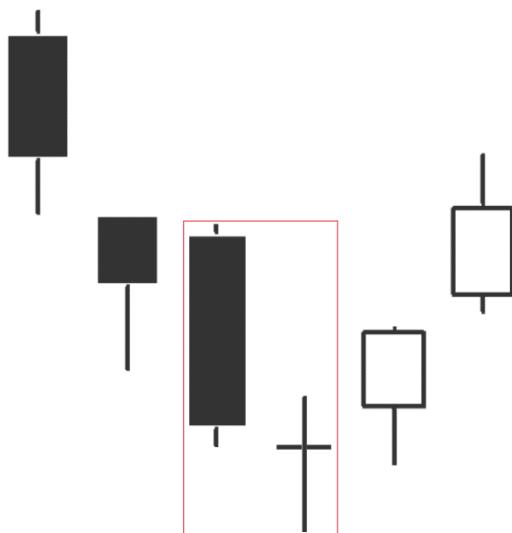
3.3.3.8. Güvercin Yuvası – Bullish Homing Pigeon (Boğa, Bullish)

Şekil 71: Güvercin Yuvası (Yükseliş)

İki siyah mumdan oluşan ikili mum formasyonudur. Çakışan dip ikili mumuna göre farkı ikinci siyah mumum kapanış seviyesinin önceki siyah muma göre daha yukarıda olmasıdır. Fakat ilk siyah mumum gövdesi ikinci siyah mumum gövdesini yutacak kadar büyktür. Ya da farklı bir söylenişle ikinci siyah mumum gövdesi kendinden önceki siyah mumum gövdesin küçük ve kapanış fiyatı olarak daha yüksek seviyeye ulaşan bir düşüş mumudur. Trendin sona ereceğini haber veren mumlardır.

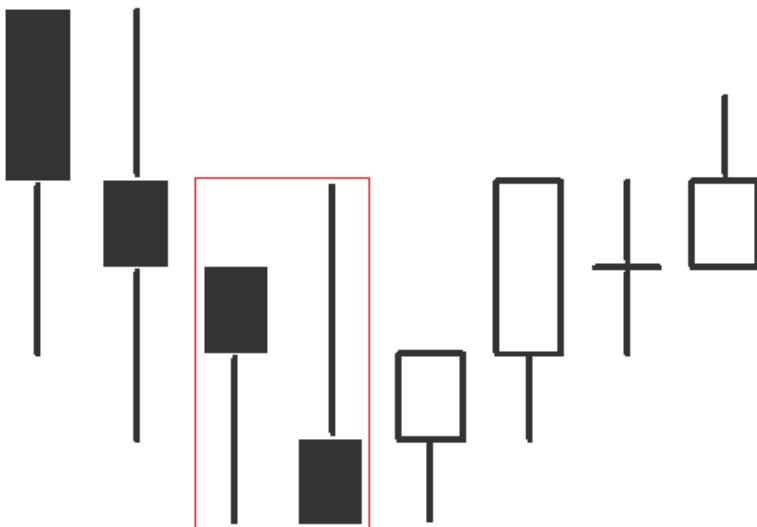
3.3.3.9. Doji Yıldızı – Bullish Doji Star (Boğa, Bullish)

Şekil 72: Doji Yıldızı (Yükseliş)

Trend sonlarında görünen ikili mum formasyonudur. Kendinden önceki siyah muma göre boşluk bırakarak açılan bir doji mumu ile birlikte oluşur. Trend bitişine işaret eder.

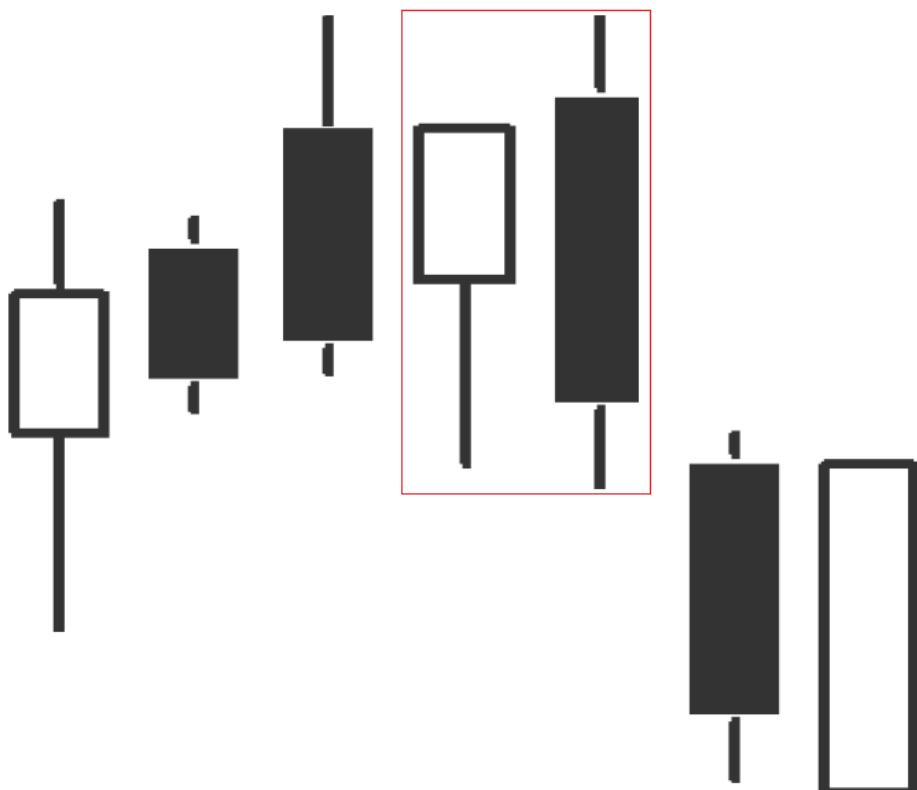
3.3.3.10. Ters Çekiç – Bullish Inverted Hammer (Boğa, Bullish)

Şekil 73: Ters Çekiç (Yükseliş)

Düşüş trendi sonunda görünen 2 siyah çekiç mum ile oluşur. İlk mum siyah çekiç olmakla birlikte az da olsa bir üst gölgesi de olabilir. İkinci siyah mum ters çekiç şeklinde ve uzun bir üst gölgesi olan yapıya sahiptir. İlk siyah mumum en düşük seviyesi ikinci ters çekiç siyah mumum kapanış seviyesi ile aynıdır. Buna rağmen ters çekiç siyah mumum büyülüğu ilk siyah mumdan daha büyültür (gölgesiyle birlikte).

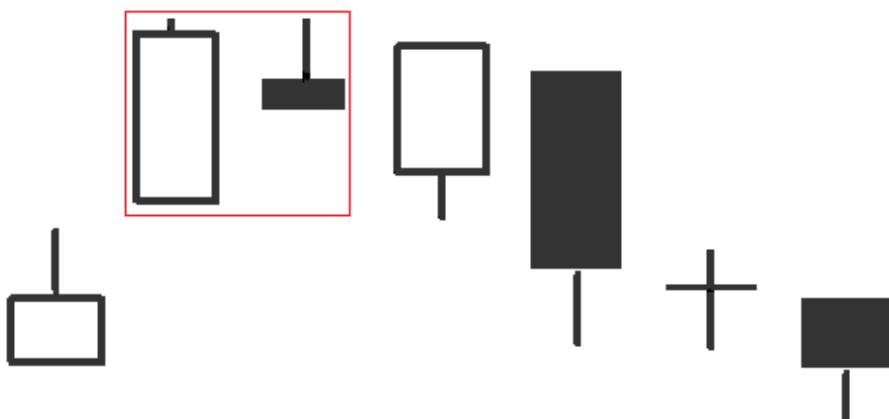
3.3.3.11. Yutan Ayı – Bearish Engulfing (Ayı, Bearish)

Şekil 74: Yutan Ayı (Düşüş)

Kendinden önce gelen küçük gövdeli beyaz yükseliş mumunun tamamen içine alan siyah mumla oluşan ikili mum formasyonudur. Her iki mumunda gölgeleri olabilir fakat siyah mumu gölgesi gövdesi beyaz mumun gölgesinden daha büyük olur. Yükselişin bittiğini gösterme sinyali vermiş sayılır.

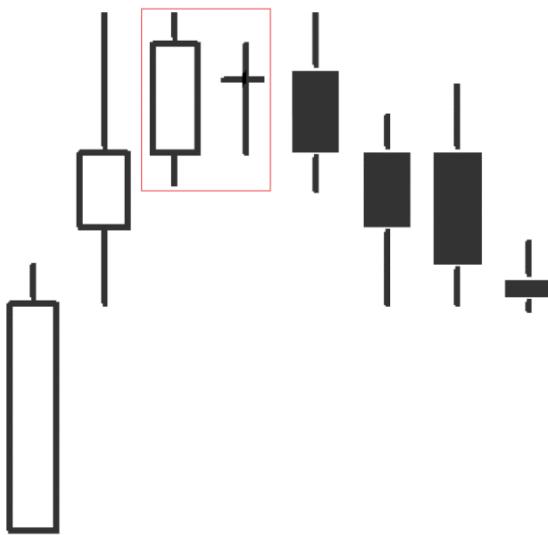
3.3.3.12. Hamile Ayı – Bearish Harami (Ayı, Bearish)

Şekil 75: Hamile Ayı (Düşüş)

Kendinden önce gelen beyaz mumun gövdesinden küçük siyah mum ile birlikte oluşur. Hamilenin karnı gibi bir görüntü veren ikili mum formasyonudur. Siyah mumun gördüğü en yüksek fiyat kendinden önceki beyaz mumun gördüğü en yüksek fiyatı genellikle geçmez. Kararsızlık göstergesi gibi algılanabilir fakat ardından gelecek mumun rengine ve gövde büyüklüğünün teyidine ihtiyaç duyar.

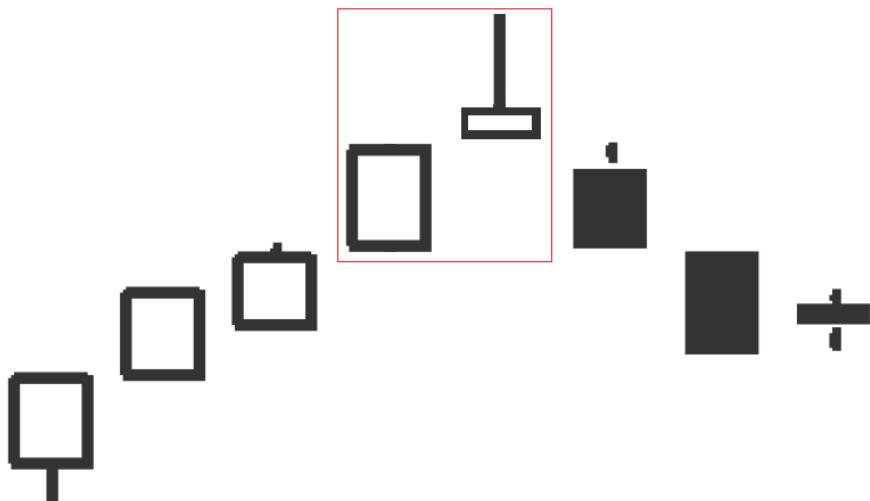
3.3.3.13. Kros Hamile Ayı – Bearish Harami Cross (Ayı, Bearish)

Şekil 76: Kros Hamile Ayı (Düşüş)

Bir önceki başlıkta anlatılan hamile ayıya çok benzeyen fakat gövdeli ikinci siyah mum yerine doji ayı momu le birlikte oluşan ikili formasyondur. Dojinin gözle görülemeyecek kadar gövdesinin olması bu formasyonu değiştirmez.

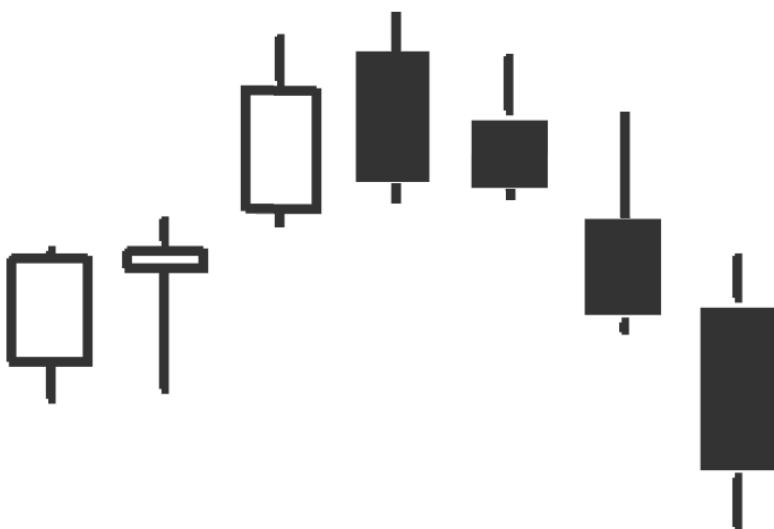
3.3.3.14. Kayan Yıldız – Bearish Shooting Star (Ayı, Bearish)

Şekil 77: Kayan Yıldız (Düşüş)

Beyaz gövdeli bir mumun ardından ters çekiç siyah mum ile oluşan ikili formasyondur. Ters çekicin üst gölgesi uzundur. Ters çekicin kapanış fiyatı önceki beyaz mumun kapanış fiyatı ile aynı veya yakın seviyelerde de olabilir boşluk bırakacak şekilde daha yukarıda da olabilir. Genellikle düşüş başlangıcının habercisidir.

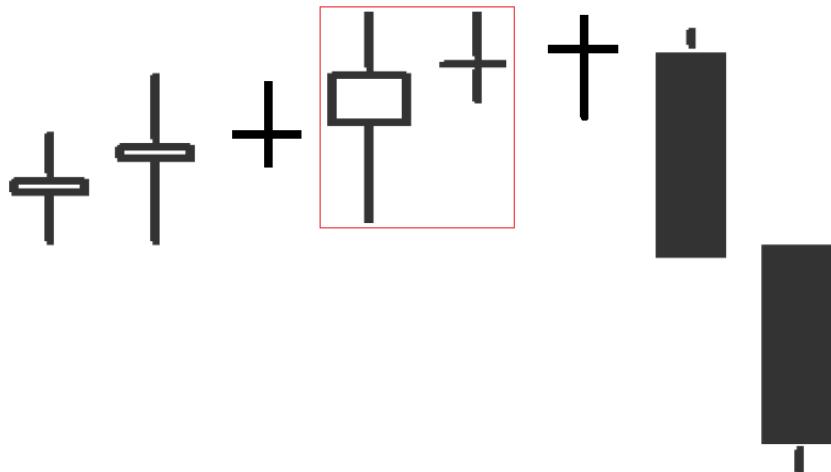
3.3.3.15. Kara Bulut – Bearish Dark Cloud Cover (Ayı, Bearish)

Şekil 78: Kara Bulut (Düşüş)

Gövdeli beyaz bir mumdan sonra boşluk bırakarak yukarıdan açılan fakat kapanış olarak önceki beyaz mumun gövdesinin ortasından daha aşağıda kapatan büyük gövdeli siyah mum ile oluşan ikili mum formasyonudur. Düşüşün başlayacağıının habercisidir.

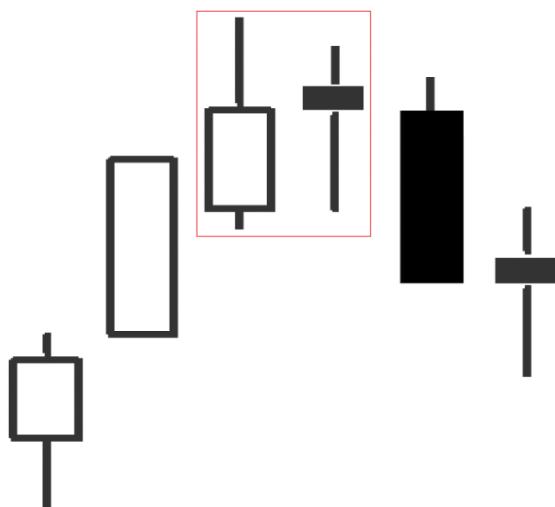
3.3.3.16. Doji Yıldızı – Bearish Doji Star (Ayı, Bearish)

Şekil 79: Doji Yıldızı (Düşüş)

Gövdeli beyaz mumun ardından açılış fiyatı olarak boşluk bırakarak açılan siyah doji ile birlikte oluşan ikili mum formasyonudur. Takip eden bir veya birkaç teyit mumu gerekmese rağmen genellikle düşüşün habercisidir.

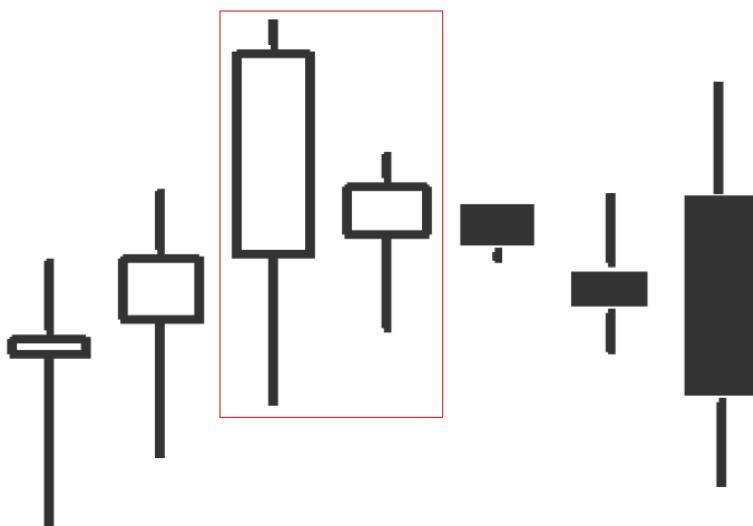
3.3.3.17. Değen Mumlar – Bearish Meeting Line (Ayı, Bearish)

Şekil 80: Değen Mumlar (Düşüş)

Gövdeli beyaz mumdan sonra görünen ve boşlukla yukarıdan açılıp daha sonrasında daha yukarıdaki fiyatları da test eden fakat kapanış olarak önceki beyaz mum ile aynı seviyeden kapanan siyah mum ile oluşan ikili formasyondur. Düşüşün habercisidir.

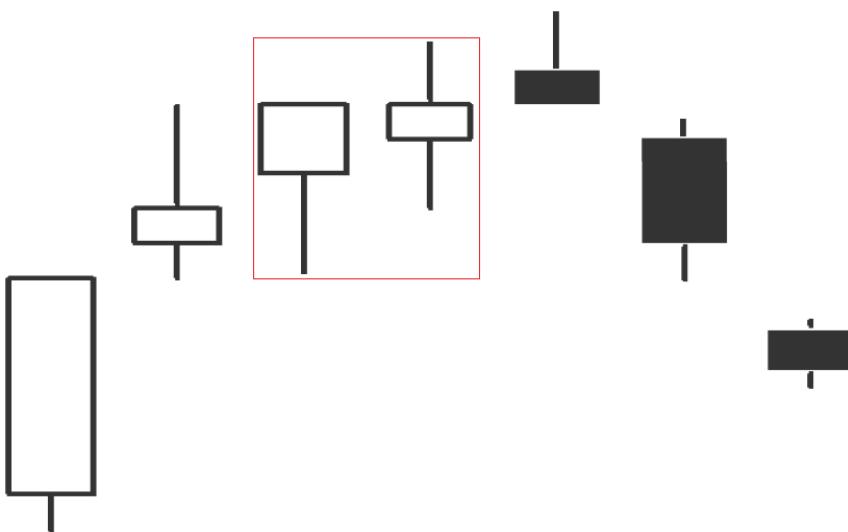
3.3.3.18. İnen Şahin – Bearish Descending Hawk (Ayı, Bearish)

Şekil 81: İnen Şahin (Düşüş)

Yükseliş trendi sonrasında görülen bu ikili mum formasyonunu hamile boğa formasyonu ile karıştırmamak gereklidir. Bunun tek yolu da bu ikiliyi yükseliş trendi sonunda görüyor olmaktadır. İlk beyaz yükseliş mumunu takip eden ikinci beyaz mum ilk mumun gövdesi içinde kalır. Genellikle ikinci beyaz mum ilk beyaz mumun gövdesinin orta seviyesinin altında kapanış fiyatına sahiptir. Takip eden mumlar ile vereceği sinyal konusunda teyide ihtiyaç duysa da tepelerde görülmesi sebebiyle düşüşün habercisidir.

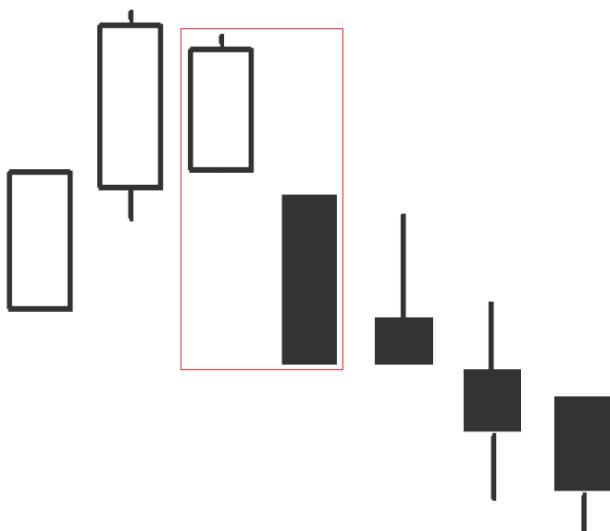
3.3.3.19. Çakışan Tepe – Bearish Matching High (Ayı, Bearish)

Şekil 82: Çakışan Tepeler (Düşüş)

İki beyaz mumdan oluşan bir ayı formasyonudur. Sebebi tepelerde oluşması ve kapanış fiyatlarından. İlk beyaz mumdan sonra gelen ikinci beyaz mum, önceki beyaz muma göre daha yüksek bir açılışa sahip olmasına ve gün içinde daha yukarıdaki fiyatları denemiş olmasına rağmen ilk beyaz mum ile aynı seviyede kapanışa sahiptir. İkinci beyaz mumun uzun sayılabilen alt ve üst gölgelerine rağmen kapanışı bir önceki gün ile aynı yapması normal olarak iyi şeylerin habercisi olmadığını gösterir. Arkasından gelecek teyit mum veya mumlarına göre daha iyi sinyaller üretebilir.

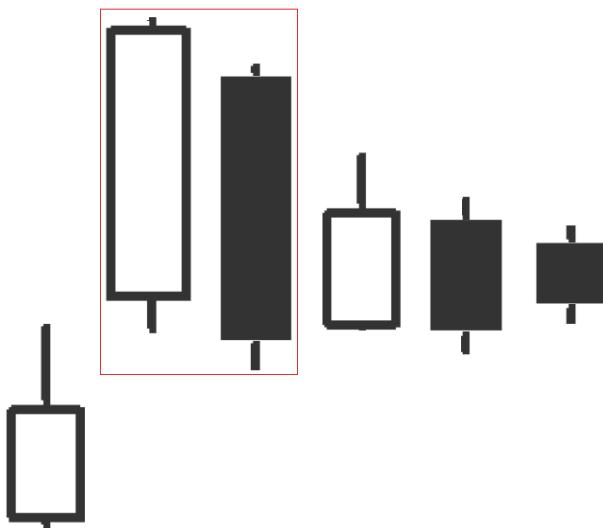
3.3.3.20. Tepen Mumlar – Bearish Kicking (Ayı, Bearish)

Şekil 83: Tepen Mumlar (Düşüş)

Beyaz ve siyah iki marubozudan oluşan ikili bir formasyondur. İlk beyaz marubozudan sonra gelen siyah marubozu boşluk bırakarak daha aşağıdan açılır ve daha aşağılardan kapanarak siyah marubozu özelliğini tamamlar. Bazen boşluk bırakmadan açılarak da tepen mum oluşumu gözlenebilir. Oldukça belirgin bir düşüş habercisidir.

3.3.3.21. Kara Karga – Bearish One Black Crow (Ayı, Bearish)

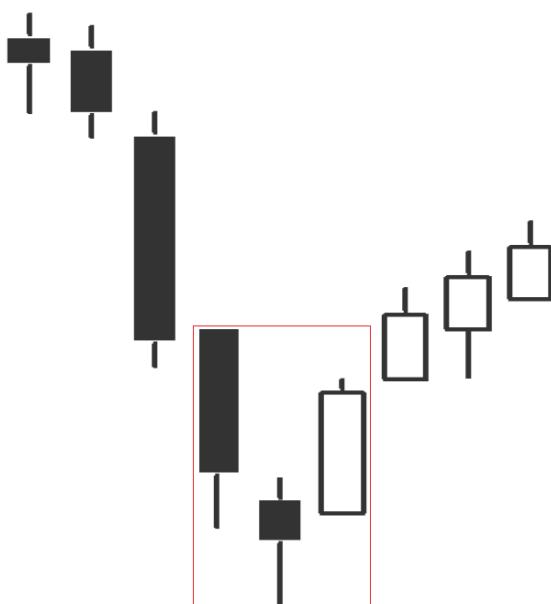
Şekil 84: Kara Karga (Düşüş)

Beyaz mum ile onu takip eden siyah mumdan oluşan ikili formasyondur. İkinci siyah mum boşluk bırakarak aşağıdan bir açılış yapar ve ilk beyaz mumun açılış fiyatının da altında bir kapanışla formasyonu oluşturur. Tek başına bakıldığından düşüş habercisi gibi dursa da arkasından gelecek teyit mumlarına ihtiyaç duyar sinyal üretebilmek için.

3.3.4. Üçlü Mum Tipleri

Üçlü mum formasyonları tepelerde veya diplerde ortaya çıkarlar. 3 mumun birlikte görünmesiyle daha farklı sinyaller verebildikleri düşünülen mum guruplarıdır. Sıklıkla görülebilen bazı tiplerine bu başlık altında değinilecektir.

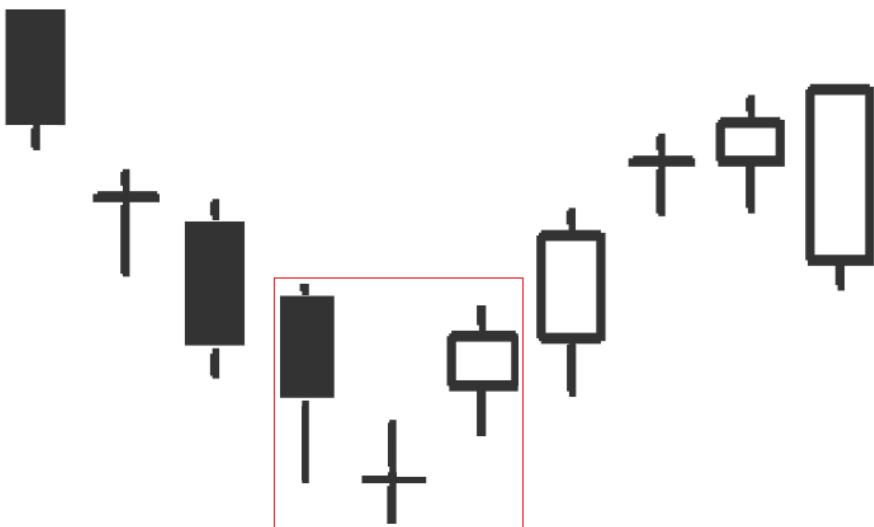
3.3.4.1. Sabah Yıldızı - Bullish Morning Star (Boğa, Bullish)

Şekil 85: Sabah Yıldızı (Yükseliş)

Formasyonlarının sonlarında veya düşüş trendlerinin sonlarında görülen önemli dönüş sinyali veren üç mumdan oluşan bir formasyondur. İlk mum gölgeli siyah düşüş mumudur, bunu takip eden ikinci mum boşluk bırakarak açılan daha küçük ve yine siyah bir düşüş mumudur. Bunların arkasından gelecek olan üçüncü mum beyaz yükseliş mumudur ve ikinci mumun gövdesinden büyük bir gövdeye fakat ilk siyah mumun gövdesini geçemeyen bir seviyede kapanış yapan şekilde oluşarak sabah yıldızını oluştururlar.

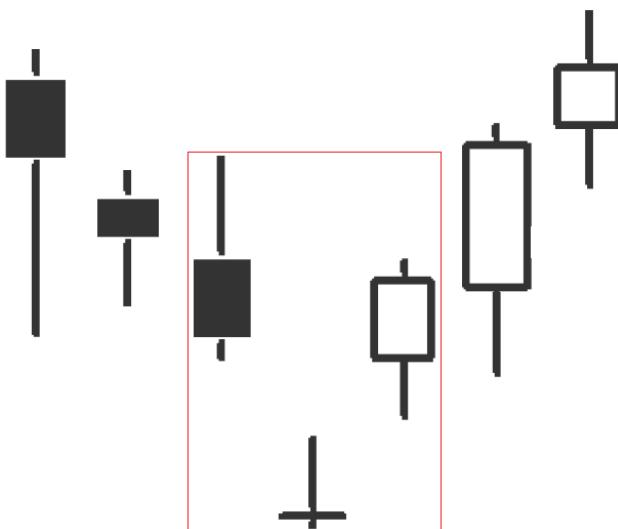
3.3.4.2. Doji Sabah Yıldızı - Bullish Morning Doji Star (Boğa, Bullish)

Şekil 86: Doji Sabah Yıldızı (Yükseliş)

Sabah yıldızına çok benzeyen fakat en alt seviyeye denek gelen ikinci siyah mumun doji olmasıyla kolayca ayrılabilir. Bu üçlü formasyonda da birinci mum siyah ve gölgeli bir mumdur. İlk mumu takip eden ikinci siyah mum, boşluklu fiyatla açılan bir dojidir. Dojinin ardından gelen üçüncü mum yine boşluklu fiyatla açılan gövdeli ve gölgeleri olan beyaz yükseliş mumudur. Trend dönüşünün habercisidir.

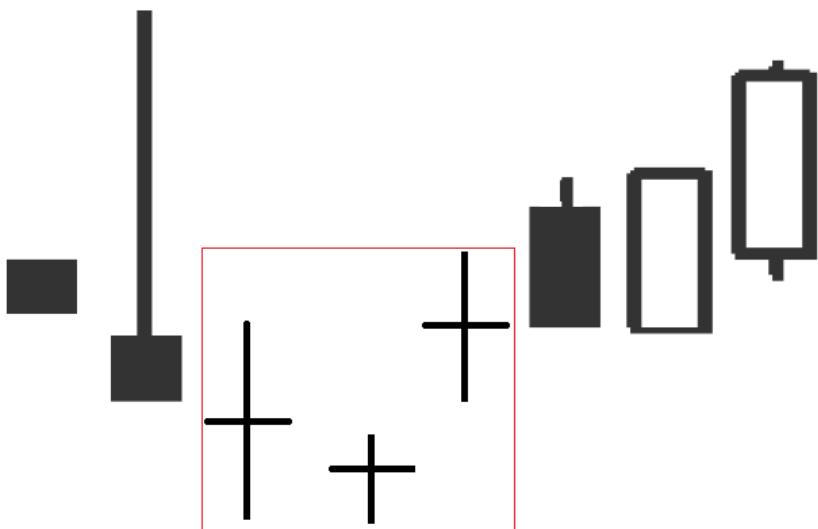
3.3.4.3. Terkedilmiş Bebek - Bullish Abandone Baby (Boğa, Bullish)

Şekil 87: Terkedilmiş Bebek (Yükseliş)

Bu mu formasyonu da bir önceki başlıkta anlatılan doji sabah yıldızına çok benzer. Aralarındaki ayırmın kolay yapılabilmesi için yine en alt seviyede olan ikinci mum hem bir doji hem de birinci ve üçüncü mumlara uzak konumda boşluklu fiyatla açılmış ve neredeyse terkedilmiş bir bebek gibi duran mum ile ayırt edilir. Üçüncü mum beyaz ve hem gölgesi hem gövdesi olan yükseliş mumudur. Fakat üçüncü mum boşluklu bir fiyatla açılmasına rağmen yine ilk siyah mumun gövdesini geçemeyecek seviyede kapanış yapan bir mumdur. Güçlü trend dönüşünü yani bir yükselişi haber verir.

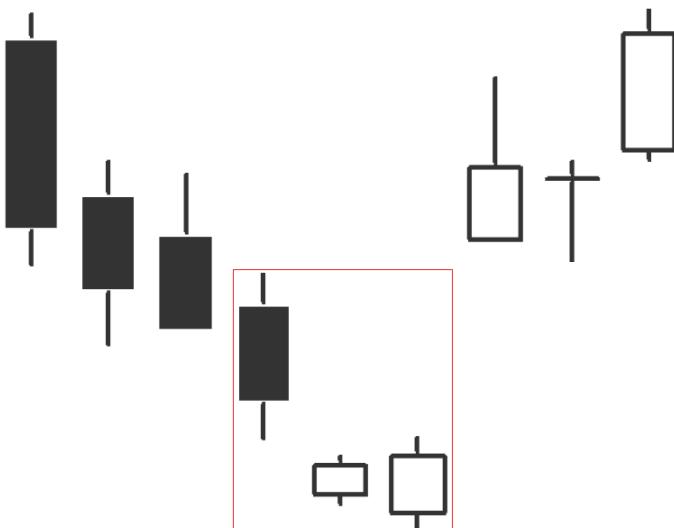
3.3.4.4. Üç Yıldız - Bullish Tristar (Boğa, Bullish)

Şekil 88: Üç Yıldız (Yükseliş)

Nadir görülen ve art arda gelen üç doji ile oluşan formasyondur. Trend dönüşünün habercisidir.

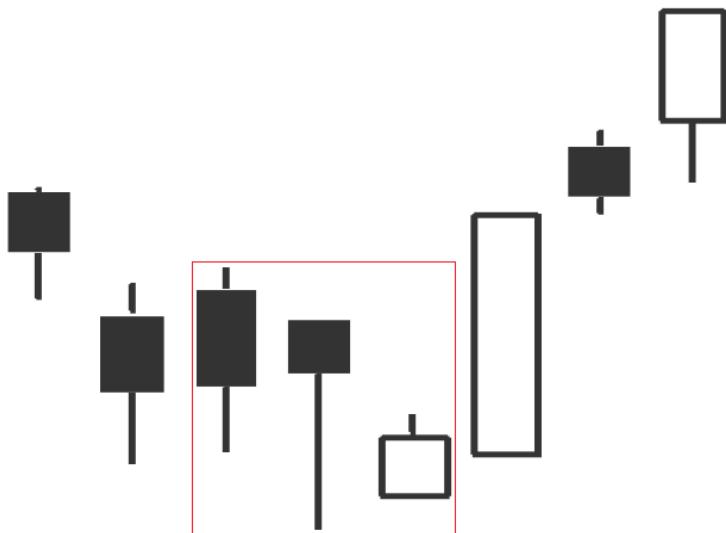
3.3.4.5. Aşağı Kopan İki Tavşan - Bullish Downside Gap Two Rabbits (Boğa, Bullish)

Şekil 89: Aşağı Kopan İki Tavşan (Yükseliş)

İlk siyah düşüş mumunun ardından gelen iki beyaz mum ile oluşan formasyondur. İkinci mum boşluk bırakarak ilk siyah muma göre daha düşük fiyat seviyesinden açılır. İkinci beyaz mum ilk siyah muma göre daha küçük bir gövdeye sahiptir. İkinci mumu takip eden üçüncü beyaz mumda yine büyük sayılmayan bir gövdeye sahip olur ve siyah mumun gövdesini geçemeyecek seviye olur. Burada ilk siyah muma göre daha alt seviyede konumlanan iki beyaz mum formasyona adını veren atlamaya ya da kaçmaya hazır iki beyaz tavşanı andırdığı için bu isimle anılır. Trendin oluştuğunu anlayabilmek için ilk siyah mumum orta veya uzun bir gövdeye sahip olması gereklidir. Ayrıca takip eden iki beyaz mumda ilk siyah muma göre uzak şekilde konumlanır.

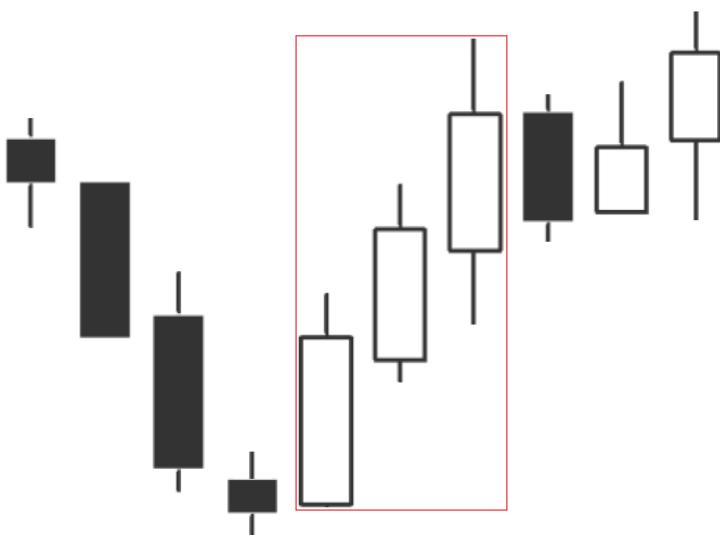
3.3.4.6. Üçlü Vadi - Bullish Unique Three River Bottom (Boğa, Bullish)

Şekil 90: Üçlü Vadi (Yükseliş)

İlk mum siyah düşüş mumudur. İkinci mum ilk siyah mumun gövdesi tarafından yutulacak bir gövdeye sahip ama uzun bir alt gölgesei olan yine siyah mum olmalıdır. Üçüncü mum ise boşluk bırakarak daha alt seviyeden açılan küçük gövdeli beyaz bir mum olmalıdır. Trend dönüşünü haber verir.

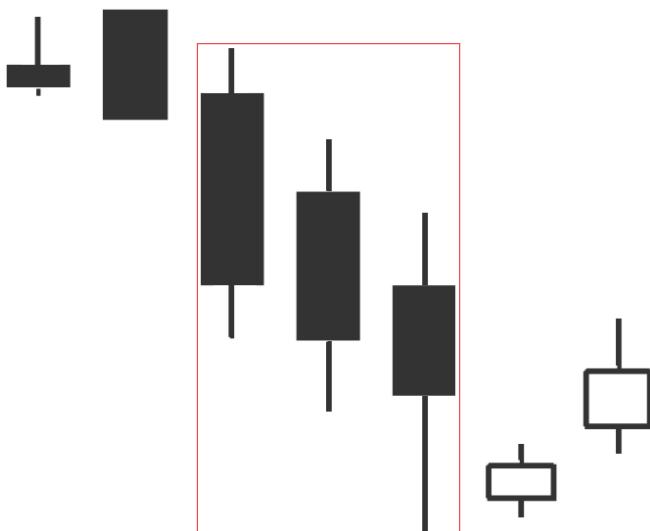
3.3.4.7. Üç Beyaz Asker - Bullish Three White Soldiers (Boğa, Bullish)

Şekil 91: Üç Beyaz Asker (Yükseliş)

Bir düşüş trendi arkasından gelen üç büyük gövdeli ve yükselen merdiven basamakları görüntüsü veren beyaz mumlarla oluşan üçlü formasyondur. Dönüş sinyali verir. Art arda gelen bu üç beyaz asker marubozu olursa güçlü yükselişe işaret eder.

3.3.4.8. Düşen Blok - Bullish Descent Block (Boğa, Bullish)

Şekil 92: Düşen Bloklar (Yükseliş)

Bir önceki başlıkta anlatılan üç beyaz askerin tersi gibi bir formasyondur. Bu sefer inen bir merdivenin basamakları gibi art arda gelen üç siyah mum ile oluşur. Trend sonu sinyalini verir fakat arkadan gelecek teyit mumuna da bakmak gereklidir.

3.4. BORSA DÜŞERKEN PARA KAZANILABİLİR Mİ?

Kitabımızın son bölümünde herkesin merak ettiği bu soruya cevap verilmesi gerektiğini düşündüğüm için özellikle değiniyorum. Kitabın okuyucuları olarak gördüğüm yeni başlayanların belki de bilmeyecekleri bu gerçeği eski yatırımcılar ve bu konuda uzman olan kişi kurum ve yatırımcılar zaten bilmektedir.

Evet gerçekten borsa düşerken de para kazanmak mümkündür. Özellikle açığa satış yasağı olmayan dönemlerde, bir anda morali bozulan ve tüm gidişatın tersine döndüğü piyasada hızlı davranışarak açığa satış emri ile para kazanmak mümkündür. Açığa satılan hisseler, daha sonra daha düşük fiyattan alınarak yerine koyulduğu zaman gerçekleşen bir “sat geri al” tekniği ile kar elde etmeye yarar.

Yine düşerken para kazanma açısından ele alınabilecek ikinci bir seçenek, maliyet açısından zarardayken bile bu hisse senedinin alınıp satılmاسından para kazanılabilir. Varsayımlım 10 lira ortalama maliyeti olan ABC hisse senediniz ilerleyen günlerde 6 liraya düştü. Bir süre bu fiyat seviyesinde seyrettikten sonra piyasanın yönüyle beraber 7,5 liraya hareket etmiş olsun. Yaptığınız analizlere göre de daha önceki dönemler de kuvvetli bir destek noktası olan 8 liranın artık önünüzde kuvvetli bir direnç olduğunu gördünüz. Fiyatlardaki yükselişe rağmen hacimde aynı desteği görmediğinizde 8 liradan yeniden geri dönebileceğini anladığınız bu hisse senedinden sahip olduklarıınız tamamını olmasa da bir miktarını satarak, direnç noktasından sonra ödeceği daha aşağı bir fiyattan da sattığınız kadarını geri alarak yerine koyabilirsiniz. Yaptığınız bu işlem de al-sat değil de sat-geri al yaparak para kazanmak her zaman mümkündür.

Üçüncü bir seçenek ise Dow Teorisinin temelini anlamaktan geçer. Şöyle ki ayı piyasasında olan bir trend içinde ana trend düşüş yönlü olsa da aralarda yaşanacak ikincil trendler düşüş yönlü değil tam aksine yükseliş yönlü olacaktır. Analizleri doğru yapabilmek şartıyla düşen piyasalardaki ikincil dalgaların başlangıç sinyallerinde alınan hisseler, ikincil dalga yönünü yeniden düşüş trendine kırmadan önce satılarak da para kazanmak mümkündür.

Yukarıda anlatılanları 3 madde altında toplayacak olursak şöyle kısaltmak mümkündür.

- Günlük dalganmalarda “Açığa Satış” ile para kazanılabilir
- Bir hisse maliyet fiyatının altındayken bile “Sat-Geri Al” yaparak para kazanılabilir
- Dow Teorisini ilkelerini kabul edenler “Ana Trend Ayı Piyasasında” bile ikincil dalgalarda para kazanabilir.

Tüm anlatılanlara ve yorumlara rağmen bütün yatırımcıların akıllarından çıkarmamaları gereken konu, hiçbir analizin veya formasyonun %100 doğru olmayabileceğini kabul etmesidir. Bütün borsalar yükselmek hedefi ile çalışır. Çünkü borsayı oluşturan tüm şirketler sermaye olarak, üretim olarak, müşteriler olarak ve diğer birçok seçenekte de büyümek için var olurlar. Bir bakıma büyümemek varlığını koruyamamak anlamına geleceğinden her şirketin fiyatları daima yukarı gider. Bu yukarı gidiş sonsuz ve anormal değildir. Tüm analizler yanlış yapılmış bile olsa bir hissededen her zaman para kazanmak yüksek olasılıktır.

Son söz olarak, oyunu kuralına göre oynayanlar ve psikolojileri güçlü olanlar daima kazanan tarafta yer alabilirler. Kazancınız bol olsun.

KAYNAKLAR

- Ahmet Mergen, Kurtlarla Tango, İstanbul, Beta, 1998, s.15.
- Akçagil, Ş. (2005). *Fibonacci sayıları ve altın oran* (Master's thesis, Balikesir University (Turkey)
- Anıl Özeki, Kazanma Sanatı, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 2005, s. 77
- Charles D. Kirkpatrick ve Julie R. Dahlquist, Technical Analysis, Financial Times Press, USA, 2007, s. 334.
- Edwards, Robert D., Magee, John, Technical Analysis of Stock Trends, Sixteenth Printing (1987) John Magee Inc. Boston
- Ekinçiler Menkul Değerler A.Ş., Teknik Analiz Eğitim Notları, İzmir, 2007, s. 1
- John Bollinger, Bollinger on Bollinger Bands, McGraw-Hill, USA, 2001, s. 63.
- John Magee, The Introduction To The Magee System Of Technical Analysis, St. Lucie Press, London, 2002, s. 246.
- John Murphy, Görsel Yatırımcı, İstanbul, Scala, 1998, s.23.
- Özçam, Ferhat, Teknik Analiz ve İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, Sermaye Piyasası Kurulu Yayımları, 1996, İstanbul, sf.27-33
- Perşembe, Ali, Teknik Analiz mi dedin? Hadi canım sende, Scala Yayıncılık, 2023, İstanbul, sf.60-84
- Ponsi, E. (2007). Forex Patterns and Probabilities. Unites States of America: John Wiley and Sons, Inc.
- SARI, Yusuf. Borsada Göstergelerle Teknik Analiz, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 2001.
- Şen, O. (2018). BİST 30 İçin (2016-2017 Dönemi) Beta Katsayısı Anlamlılık Testi. *Asya Studies*, 3(3), 28-38.
- Tahsin Çetinyokuş ve Hadi Gökçen, Borsada Göstergelerle Teknik Analiz İçin Bir Karar Destek Sistemi, Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi, Cilt 17, No 1, 43-58, 2002, s. 50.
- Tek, A. O. (2022). Pay Senedi Yatırımlarında Teknik Analiz Yöntemlerinin Uygulanması Ve BİST 30 Endeksi Üzerinde Test Edilmesi. Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 11(22), 7-23.

Türkoğlu, D., & Konak, F. (2021). Pazartesi Anomalisine Farklı Bir Bakış: ABD ve Avrupa Borsaları Üzerine Bir Uygulama. *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 1-20.

Url 1: <https://gedik.com/yatirimci-sozlugu>

Url 2: <https://www.matriksdata.com/webside/egitim>

Url 3: <https://www.hartfordfunds.com/practice-management/client-conversations/managing-volatility/bear-markets.html>

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı	:	Ogün ŞEN
Doğum Tarihi	:	06.09.1969
Yabancı Dil	:	İngilizce
Eğitim Durumu	:	Doktora
Lisans	:	Muğla Üniversitesi / 1997
Yüksek Lisans	:	Muğla Üniversitesi / 2000
Doktora	:	Kırıkkale Üniversitesi / 2023
Çalıştığı Kurum/Kurumlar ve Yıl/Yıllar	:	Sağlık Bakanlığı / 1990-1998 Sağlık Bakanlığı / 2010-2013 Giresun Üniversitesi / 2013-

Araştırma Alanları: Muhasebe ve Finans

Yayınlar:

ŞEN, O. (2018). Bist30 İçin (2016-2017 Dönemi) Beta Katsayısı Anlamlılık Testi, *Asya Studies*, 3(3), 28-38.

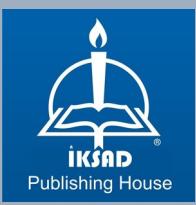
COŞKUN A. ve ŞEN O. (2020). Çarpanlar ile Hisse Senedi Fiyatlarının İlişkisi: Çimento Sektöründe Faaliyet Gösteren Firmaların Lojistik Regresyonla İncelenmesi, *Bilge Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(1), 5-11.

COŞKUN A. ve ŞEN O. (2020). Üretim İşletmelerinin Maliyet ve Yönetim Muhasebesi Bilgi Düzeyinin Ölçülmesi: Ankara Sanayi Odası 1. Organize Sanayi Bölgesindeki Üretim İşletmeleri Üzerine Ampirik Bir Çalışma, *Bilge Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(1), 32-37.

ŞEN O. ve DİNÇ Y. (2022). Yeni Stok Değerleme Yöntemi CİFO (En Ucuz Giren İlk Çıkar) Vergi Gelirlerinde Artış Yaratırabilir, *Asya Studies*, 6(20), 253-262, Doi: 10.31455/asya.942907.

COŞKUN, A. ve ŞEN, O. (2023), *COVID 19 Pandemisinde Petrol Fiyatları ile Farklı Ekonomilerin Borsa Endeksleri Arasındaki Nedensellik İlişkisinin İncelenmesi*, 6. Uluslararası Sosyal Bilimler ve İnovasyon Kongresi (Tam Metin Sözel Sunum), ISBN: 978-625-6404-68-7, s. 407-415.

ŞEN O. (2023). Devletin Vergi Gelirlerinde Artış Oluşturabilecek Muhasebe Önerileri, İksad Yayınevi, Ankara, ISBN: 978-625-367-444-1

ISBN: 978-625-378-094-4